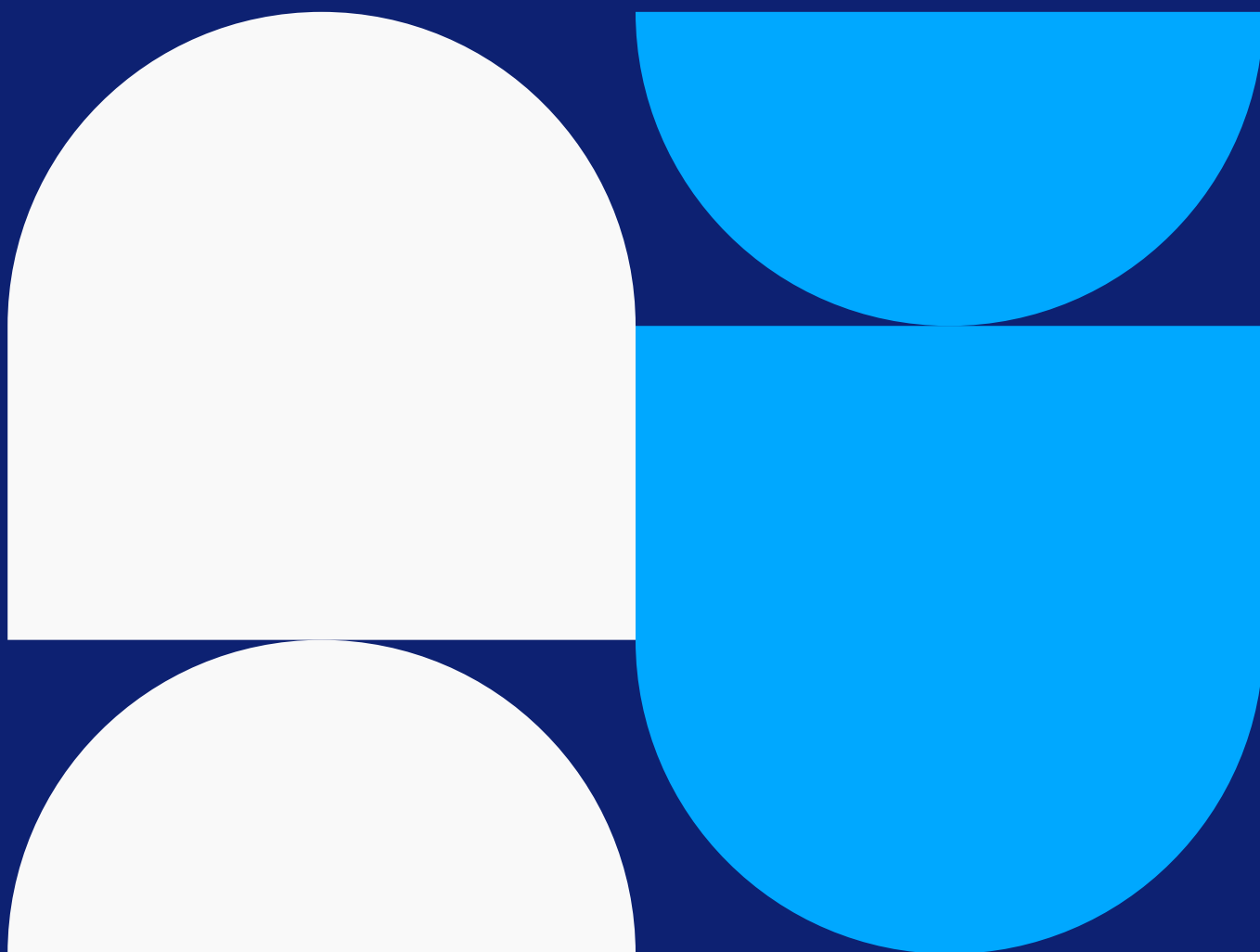

Resultatdialog

Kortfattade resultat från forskning
finansierad inom utbildningsvetenskap

Resultatdialog 2023

Kortfattade resultat från forskning finansierad av
Vetenskapsrådets utbildningsvetenskapliga
kommitté

VR2328
Dnr 5.5-2023-05596
ISBN 978-91-89845-10-7

Swedish Research Council
Vetenskapsrådet
Box 1035
SE-101 38 Stockholm, Sweden

Innehåll

Resultatdialog 2023	2
Innehåll	3
Förord	6
Preface	8
Specialpedagogstudenters relationskompetens	10
Bakgrund.....	10
Syfte och frågeställningar	10
Resultat	11
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	12
Referenser	13
Randomiserade kontrollerade studier av interventionsprogram för elever med tidiga läs- och matematiksvårigheter	15
Bakgrund.....	15
Syfte och frågeställningar	16
Resultat	16
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	17
Referenser	18
Transformationer av transformationer. En tvärvetenskaplig studie av elevers meningsskapande genom transformationer av representationer i naturvetenskaplig undervisning	19
Bakgrund.....	19
Syfte och frågeställningar	20
Resultat	20
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	22
Referenser	22
Förskolans möte med ”tiggare”. Social utsatthet som en pedagogisk och etisk fråga	25
Bakgrund.....	25
Syfte och frågeställningar	26
Resultat	26
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	28
Referenser	29
Likvärdig utbildning för barn med språkstörning – En studie av måluppfyllelse, erfarenheter och deltagande	32
Bakgrund.....	32
Syfte och frågeställningar	33
Resultat	33
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	35
Referenser	36
Att undervisa konkurrerande historier: Historielärares växlande epistemologiska utgångspunkter	38
Bakgrund.....	38

Syfte och frågeställningar	39
Resultat	39
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	41
Referenser	41
Migration, språkligt lärande och social inkludering	44
Bakgrund.....	44
Syfte och frågeställningar	45
Resultat	45
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	47
Referenser	47
Delaktighet – för vilka och av vilka i dagens samhälle? Från binärt tänkande till en tredje position	48
Bakgrund.....	48
Syfte och frågeställningar	48
Resultat	49
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	50
De viktigaste publikationerna från projektet.....	51
Migration, att lära sig värdlandets språk och påverkan av global engelska	55
Bakgrund.....	55
Syfte och frågeställningar	56
Resultat	57
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	57
Referenser	58
Mobbningsarenor: en socioekologisk undersökning av skolmobbing	60
Bakgrund.....	60
Syfte och frågeställningar	61
Resultat	61
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	62
Referenser	63
Sámi máná jurddavázzin – Samiska barn som tankevandrare: Berättande och kritiska filosofiska undersökningar i urfolks tidiga barndomspedagogik	65
Bakgrund.....	65
Syfte och frågeställningar	66
Resultat	67
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	68
Referenser	69
Diskurser om kropp, hälsa och vikt bland lärare i idrott och hälsa.....	71
Bakgrund.....	71
Syfte och frågeställningar	71
Resultat	72
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	74
Referenser	74

Kontroversiella frågor i samhällsorienterande undervisning: En komparativ ämnesdidaktisk studie	76
Bakgrund.....	76
Syfte och frågeställningar	77
Resultat	77
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	78
Referenser.....	79
Undersökning av interaktiv naturvetenskaplig utbildning på universitetsnivå: En kombination av variationsteori och socialemiotik avseende disciplinära representationer och semiotiska resurser.....	81
Bakgrund.....	81
Syfte och frågeställningar	82
Resultat	83
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	83
Referenser.....	83
Designprinciper för matematikundervisning	87
Bakgrund.....	87
Syfte och frågeställningar	88
Resultat	88
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	90
Referenser.....	90
Fakturan, fortbildningen och forskningen	92
Bakgrund.....	92
Syfte och Frågeställningar	92
Resultat	93
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	95
Referenser.....	95
Perspektivtagande hos framtida poliser: effekter av utbildning och praktik	97
Bakgrund.....	97
Syfte och frågeställningar	98
Metod.....	98
Resultat	99
Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans	100
Referenser.....	100

Förord

Inom utbildningsvetenskap studeras lärande, didaktik och ämnesdidaktik, undervisning, sociala och kulturella aspekter på utbildning, utbildningspolitik, utbildningssystem och organisation samt profession. Forskningen bedrivs inom flera olika vetenskapliga discipliner och bidrar till kunskapsutveckling och förstärker den vetenskapliga grunden för utbildning på alla nivåer. Utbildningsvetenskaplig forskning spelar därmed en viktig roll för att förbättra undervisning och lärande, informera beslutsfattande, möta samhällsutmaningar, stödja professionell utveckling samt underlätta samarbete och kunskapsdelning.

Vetenskapsrådet har en avgörande roll i det svenska forskningssystemet för att garantera forskningens vetenskapliga kvalitet, i termer av såväl finansiering som kontinuitet och kvalitetsvärdering. De fria projektbidragen är den primära bidragsformen där forskare får sina forskningsidéer prövade mot högt ställda kvalitetskrav i nationell konkurrens.

En viktig uppgift för Vetenskapsrådet är att kommunicera och sprida resultaten från den forskning vi finansierar. Ett exempel där Vetenskapsrådet presenterar resultat från forskning inom utbildningsvetenskap är den årliga konferensen Resultatdialog och den antologi där konferensbidragen beskrivs med korta presentationer.

Årets upplaga av konferensen arrangeras i samarbete med Jönköping University. De projekt som presenteras där och i denna antologi visar på den stora spännvidd som utbildningsvetenskaplig forskning rymmer. Under två dagar presenteras resultaten från 17 avslutade projekt som har fått finansiering av Vetenskapsrådet under de senaste fyra till fem åren, de flesta via utlysningar av fria projektbidrag. Sammanlagt involverar de 17 projekten mer än 60 forskare från drygt 20 lärosäten. I de flesta projektgrupper samverkar forskare från olika lärosäten, i en del medverkar även forskare från utländska universitet.

Vid konferensen presenteras forskning om specialpedagogikstudenter, läs- och matematiksvårigheter, migration, skolmobbing, polisutbildning, interaktiv naturvetenskaplig utbildning på universitetsnivå och en rad andra intressanta utbildningsvetenskapliga projekt.

Vid sidan av Resultatdialog publicerar forskarna sina resultat i vetenskapliga tidskrifter, antologier, avhandlingar, rapportserier och böcker, samt i samband med vetenskapliga konferenser. Denna antologi

kan laddas ner från vetenskapsrådet.se – i likhet med tidigare års antologier.

Med Resultatdialog vill Vetenskapsrådet sprida nya forskningsrön så att de får genomslag och genererar kontakter mellan alla dem som är intresserade av utbildningsvetenskaplig forskning.

Stockholm, 13 november 2023

Vibeke Grøver

Ordförande

Utbildningsvetenskapliga kommittén, Vetenskapsrådet

Pernilla Nilsson

Huvudsekreterare

Preface

The area of educational sciences studies subjects such as learning, didactics and subject didactics, teaching, social and cultural aspects of education, educational policy, education systems and organisation, as well as profession. Research is carried out within several different scientific disciplines, and contributes to knowledge development and reinforces the scientific basis for education at all levels. Educational science research therefore plays an important role in improving teaching and learning, informing decision-making, addressing societal challenges, supporting professional development and facilitating collaboration and knowledge sharing.

The Swedish Research Council plays a crucial role in the Swedish research system in guaranteeing the scientific quality of research, in terms of funding and continuity and also quality evaluation. Undirected project grants are the primary grant form, where researchers have their research ideas assessed against high quality requirements in national competition.

An important task of the Swedish Research Council is to communicate and spread the results from the research we fund. One example where the Swedish Research Council presents results from research in educational sciences is the annual Resultatdialog conference, and the anthology where the conference contributions are described with short presentations.

This year's conference is arranged in collaboration with Jönköping University. The projects presented there and in this anthology show the great range of subjects covered by educational sciences. During two days, the results of 17 completed projects are presented, all of which have received funding from the Swedish Research Council during the last four to five years, mostly via calls for undirected project grants. In total, the 17 project involve more than 60 researchers from just over 20 higher education institutions. Researchers from different higher education institutions collaborate in most project teams, and in some of them researchers from foreign universities also take part.

The conference presents research into special needs teacher trainees, difficulties with reading and mathematics, migration, bullying, police training, interactive natural sciences education at university level, and a number of other interesting educational science research projects.

Besides Resultatdialog, the researchers publish their results in scientific journals, anthologies, theses, report series and books, and in conjunction with scientific conferences. This anthology can be downloaded from vetenskapsrådet.se, just like the anthologies from previous years.

Through Resultatdialog, the Swedish Research Council wishes to spread new research findings so that they have impact and generate contacts between all who are interested in educational sciences research.

Stockholm, 13 November 2023

Vibeke Grøver

Chair

Committee for Educational Sciences, The Swedish Research Council

Pernilla Nilsson

Secretary General

Specialpedagogstudenters relationskompetens

Jonas Aspelin Högskolan Kristianstad (projektledare)

Anders Jönsson, Högskolan Kristianstad

Daniel Östlund, Högskolan Kristianstad

Tidigare forskning visar att relationer mellan lärare och elever är avgörande för elevers lärande och utveckling samt att relationskompetens är en viktig del av lärarprofessionen.

Syftet med vårt projekt är att utforska relationskompetens i en specialpedagogisk kontext. Resultaten visar bland annat att relationskompetens spelar en underordnad roll i kursplaner för specialpedagogiska program men att relationskompetens kan utvecklas via små utbildningsinsatser där video- och avatarteknik används.

Bakgrund

Internationell utbildningsforskning har under de senaste tre decennierna visat att relationen mellan lärare och elev är central för elevers lärande och utveckling, särskilt för elever i svårigheter (Roorda et al., 2017; Lopez & Corcoran, 2014; Sabol & Pianta, 2012). Sett över tid har forskningen alltmer inriktats på hur goda relationer kan utvecklas genom interventioner (Hughes, 2012). Inom det skandinaviska fältet är begreppet relationskompetens framträdande (Aspelin & Jönsson, 2019; Skibsted & Matthiesen, 2016; Nordenbo et al., 2008).

Föreliggande projekt bidrar med kunskaper om relationskompetens i specialpedagogisk kontext, med särskilt fokus på hur kompetensen kan utvecklas i specialläro- /specialpedagogutbildning. Forskning om pedagogisk relationskompetens är fortfarande i sin linda. Inte minst saknas forskning om hur kompetensen kan utvecklas i lärarutbildningar. När det gäller specialpedagogutbildningar har fram tills nu sådan forskning helt saknats.

Syfte och frågeställningar

Projektets övergripande syfte är att utveckla kunskaper om specialpedagogers och speciallärares relationskompetens med fokus på hur kompetensen kan utvecklas på högskolan. Följande forskningsfrågor har undersökts:

- Hur framställs relationskompetens i kursplaner för specialpedagog- /specialläroprogram i Sverige?

- Hur uppfattar verksamma specialpedagoger och speciallärare betydelsen av relationskompetens i deras arbete med elever i svårigheter, elevernas föräldrar och elevers kamratrelationer?
- Hur kan specialpedagog- och speciallärarstudenters förståelse av relationskompetens utvecklas med stöd av videobaserad reflektion?
- Hur manifesteras specialpedagog- och speciallärarstudenters relationskompetens i virtuella simuleringar med avatarer?

Resultat

Projektet har lett till följande huvudsakliga resultat:

I en studie (Aspelin & Östlund, 2020) analyseras samtliga 857 lärandemål i specialpedagog-/lärarprogram i Sverige. Studien visar att relationskompetens till stor del är ett negligerat ämne i kursplaner och att ämnet därtill har ett snävt fokus. Bland annat framgår att:

- Få lärandemål är relevanta för ämnet.
- Nästan inga mål rör relationen elev-pedagog eller relationen pedagog-förälder.
- Få mål rör studenters förmåga att samspela verbalt och ickeverbalt med elever och andra, vilket är en central aspekt av begreppet relationskompetens.

I två studier (Aspelin, Jönsson & Östlund, 2021; Aspelin, Jönsson & Östlund) analyseras 21 verksamma specialpedagogers-/lärares uppfattningar om vad relationer och relationskompetens betyder i arbetet med elever i svårigheter, med elevernas föräldrar och för elevernas kamratrelationer.

Resultaten visar att pedagogerna ser relationer som grundläggande för sitt arbete, att relationskompetens är en väsentlig del av arbetet och särskilt viktig i deras professioner. De framhåller att de bedriver ett omfattande och komplext relationsarbete i relation till elever, föräldrar och elevers kamratrelationer.

Studierna visar vidare att vad pedagogerna främst avser då de talar om relationskompetens är förmågan att samspela ansikte-mot-ansikte, det som ofta kallas ”bemötande”. Specialpedagogisk forskning inriktas vanligtvis på elevers/individens svårigheter och/eller omständigheter kring dessa medan pedagoger snarare placerar mellanmänskliga relationer i brännpunkten.

I flera av våra studier analyseras hur specialpedagog-/speciallärarstudenters förståelse av relationskompetens kan utvecklas genom interventioner, det vill säga ett slags utbildningsinsatser. Vi har framför allt använt två sådana insatser: videobaserad reflektion och avatarteknik.

I en av studierna (Aspelin, Jönsson & Östlund, 2021) fick 74 specialpedagog- och speciallärarstudenter se undervisningssituationer på videofilm och skriva om hur de uppfattar de gestaltade lärarnas relationskompetens.

Resultatet visar att videobaserad reflektion bidrog till att deltagarna fick en mer nyanserad och avancerad förståelse av vad relationskompetens är (se även Ewe & Aspelin, 2020). Framför allt bidrog metoden till att deltagarna bättre förstod relationskompetens i termer av samspel mellan lärare och elever.

I en annan studie (Aspelin, Lindberg, Jönsson & Östlund) fick 41 specialpedagog- och speciallärarstudenter agera i virtuella simuleringar och reflektera över sin egen och kurskamraternas relationskompetens sådan den tar sig uttryck i pedagogisk praktik med avatarrer. Det insamlade materialet är förvånansvärt komplext och rikt på innebörder.

Preliminära resultat visar att tekniken är fruktbar för att främja kompetensen och att deltagarna förstår relationskompetens både som pedagogiskt förhållningssätt i direkt relation till elever och som organisering av samspelssituationer. De visar även hur utveckling av relationskompetens kan förstås i kontexten, som ökad skicklighet i fråga om att främja ömsesidig förståelse och respekt i kommunikation med elever.

Vidare skisserar studien på riktlinjer för hur avarteknik kan användas för att träna relationskompetens i högskoleutbildning. Bland annat föreslår vi att studenters fokus bör riktas mot pedagogiskt förhållningssätt i samspel med eleverna samt mot hur hög grad av samklang kan uppnås.

Projektet har även analyserats teoretiskt i en artikel av Aspelin (2022). Där behandlas frågor som hur det kan komma sig att studenternas uppfattningar om relationskompetens förändras så påtagligt genom små insatser samt hur innebörder i studenternas förändrade uppfattningar kan förstås ur interaktionistisk synvinkel. Vidare, i en text av Jönsson, Aspelin, Lindberg och Östlund, diskuteras projektets resultat i termer av professionsutveckling. Där jämförs videobaserad reflektion och avarteknik som metoder för att utveckla relationskompetens.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Projektet är relevant i olika avseenden:

- Teoretiskt: det bidrar med kunskap om hur fenomenet relationskompetens kan conceptualiseras.
- Forskningsfältet: det bidrar med inträngande, empiriska studier av fenomenet. Det handlar bland annat om hur specialpedagoger/speciallärare och specialpedagog/speciallärarstudenter uppfattar relationskompetens samt hur kompetensen tar sig uttryck i pedagogisk praktik.
- Metodiskt: det bidrar med kunskaper om videobaserad reflektion och avarteknik som metoder för professionsutveckling.
- Policy: det bidrar med kunskap om hur relationskompetens beskrivs på kursplanenivå. Projektet föreslår att kursplaner inom programmen revideras med större fokus på relationskompetens i mellanmänsklig mening.

- Högskolepedagogiskt: det bidrar med kunskaper om hur man kan arbeta för att utveckla relationskompetens i specialpedagogiska program och lärarutbildning. Projektet föreslår att specialpedagog-/speciallärarstudenter – och lärarstudenter allmänt – ges utrymme att observera pedagogiskt samspel samt reflektera över, samtala om och analysera vad relationsbyggande betyder för elevers utveckling och lärande. Framför allt talar projektet för att studenter ges möjligheter att träna relationskompetens i direktkontakt med elever och andra.
- Specialpedagogisk praktik: det bidrar med relationella, begreppsliga verktyg till verksamma specialpedagoger och speciallärare, verktyg som kan användas för att främja elevers utveckling och lärande. Projektet kan med andra ord bidra till professionsutveckling.
- Allmänt: i förlängningen kan projektet, genom dess fokus på att främja pedagogers förmåga att bygga goda relationer, förväntas bidra till bättre lärmiljöer för elever, främja inkludering och elevers delaktighet i skolan.

Referenser

Aspelin, J. (2022) Lärares relationskompetens i växelspelet mellan 'Mig' och 'Jag'. Begreppsdiskussion med stöd i G.H. Meads teori. *Pedagogisk forskning i Sverige*. Ahead of print.

Aspelin, J.; Östlund, D., & Jönsson, A. (2021) Pre-service educators' understandings of relational competence. *Frontiers in Education: Teacher Education*, vol. 6, 1–12.

Aspelin, J.; Östlund, D.; Jönsson, A. (2020) "It means everything": special educators' perceptions of relationships and relational competence. *European Journal of Special Needs Education*, 36(5): 671–685.

Aspelin, J. & Östlund, D. (2020). Relationskompetens i specialpedagogiska utbildningar. Hur framställs ämnet i kursplaner för specialpedagog- och speciallärarprogram i Sverige? *Educare – vetenskapliga skrifter*.

Aspelin, J., Lindberg, S., Jönsson, A. & Östlund, D. (re-submitted) [studie av avatarteknik i specialpedagogiska utbildningar]

Aspelin, J., Jönsson, A. & Östlund, D. (submitted) [studie av verksamma speciallärarens och specialpedagogers uppfattningar om relationers betydelse i pedagogisk praktik]

Ewe, L. P. & Aspelin, J. (2021) Relational competence regarding students with ADHD – An intervention study with in-service teachers. *European Journal of Special Needs Education*.

Hughes, J.N. (2012). Teacher-student relationships and school adjustment: progress and remaining challenges. *Attachment & Human Development*, 14(3), 319–327.

Jönsson, A; Aspelin, J.; Lindberg, S & Östlund, D. (submitted) [diskussion om avatarteknik och videobaserad reflektion som metoder för att främja relationskompetens i högskoleutbildning]

Lopez, C., and T. Corcoran (2014). Relationships with Special Needs Students: Exploring Primary Teachers' Descriptions. *International Journal of Inclusive Education*, 18(12): 1304–1320.

Nordenbo, S E.; M. Sjøgaard Larsen, N. Tiftikçi, R E. Wendt, and S. Østergaard (2008). *Laererkompetenser og Elevers Laering i Førskole og Skole. Ett Systematisk Review utført for Kunnskapsdepartementet, Oslo* [Teacher competences and student achievement in pre-school and school]. Copenhagen: Danmarks Paedagogiske Universitetsskole & Danish Clearinghouse for Educational Research.

Roorda, D. L., Jak, S., Zee, M., Oort, F. J., & Koomen, H. M. Y. (2017). Affective teacher–student relationships and students' engagement and achievement: A meta-analytic update and test of the mediating role of engagement. *School Psychology Review*, 46(3): 239–261.

Sabol, T. J., and R. C. Pianta (2012). Recent Trends in Research on Teacher-Child Relationships. *Attachment and Human Development*, 14(3): 213–231.

Skibsted, E., and N. Matthiesen (Red.) (2016). *Relationskompetencer i Laereruddannelse og Skole*. Dafolo.

Randomiserade kontrollerade studier av interventionsprogram för elever med tidiga läs- och matematiksvårigheter

Henrik Danielsson, Linköpings universitet (projektledare)

Hanna Lindström Sandahl, Linköpings universitet

Joakim Samuelsson, Linköpings universitet

Stefan Samuelsson, Linköpings universitet

Åsa Elwér, Linköpings universitet

Forskningens syfte var att utveckla och utvärdera två interventioner för elever med tidiga lässvårigheter eller tidiga mattesvårigheter.

Resultaten visade att bägge interventionerna hade en medelstor till stor effekt på förbättring för interventionsgrupperna direkt efter interventionerna.

Ett år efter interventionerna hade de flesta av de positiva effekterna minskat till ungefär hälften.

Bakgrund

Trots att barn med läs- och matematiksvårigheter identifieras tidigt och har rätt till kompletterande stöd, finns det inget nationellt organiserat eller strukturerat stödsystem på plats. Därför får många elever med inlärningsvårigheter i läsning och matematik i Sverige inte den specialundervisning de behöver på ett strukturerat sätt.

Den svenska utbildningskontexten saknar välstrukturerad forskning som behandlar undervisningsmetoder och väsentliga färdigheter som ligger till grund för tidig läsförmåga. Det finns begränsade interventionsstudier med hög vetenskaplig standard. En sådan studie av Wolff (2011; 2016) belyste effektiviteten av fonembaserad undervisning kombinerad med hastighetskomponenter för att förbättra tidig ordläsningsutveckling. Forskning om tidiga matematiksvårigheter och vägledande interventioner är dock fortfarande sällsynt i Sverige.

Tidigare internationell forskning visar dock att det är vissa komponenter som gör att interventioner är effektiva. Strukturerad undervisning är effektivt (till exempel Gersten et al., 2009). Interventioner som genomförs med hög intensitet och i mindre grupper ger också högre effekt. Trots att denna forskning finns, implementeras resultaten sällan i praktiken.

Vårt forskningsprojekt genomfördes med detta i åtanke samt för att utveckla och utvärdera tidiga interventionsprogram för läsning och matematik för andraklassare med inlärningssvårigheter.

Inom ramen för projektet utvecklade vi ett skriptat interventionsmaterial för 36 lektioner för en läsintervention och en matteintervention. Läsinterventionen bygger på en ”fonics”-ansats men varje lektion innehåller flera komponenter (fonemisk medvetenhet, avkodning, ordningekänning, läsflyt med mera).

Inom matteinterventionen tränas främst taluppfattning och grundläggande aritmetik, men den har även komponenter som tränar till exempel flyt och räknestrategi. Interventionerna genomfördes med en interventionslärare (oftast specialpedagog, men varierade lite beroende på skola) och en elev per lektion.

Vi genomförde screening av läsning och matte på 753 elever i årskurs 1 två gånger med flera test i helklassformat. Elever som presterade lågt på matte eller läsning vid bägge tillfällena och på alla test valdes ut. De erbjöds att vara med på utökad testning och att randomiseras till interventionsgrupp eller kontrollgrupp (ordinarie undervisning som kunde inkludera skolans ordinarie specialundervisning).

Drygt 130 elever deltog, uppdelat på fyra grupper: läsintervention, läskontroll, matteintervention och mattekontroll. Dessa fick utökad individuell testning före interventionsperioden, direkt efter interventionsperioden och ett år efter interventionsperioden.

Syfte och frågeställningar

Forskningens syfte var att utveckla och testa två interventioner för elever med tidiga lässvårigheter eller tidiga mattesvårigheter. De specifika forskningsfrågorna var:

- Vilka är effekterna av en ”fonics” läsintervention på läsförmåga?
- Vilka är effekterna av en matematisk intervention baserad på taluppfattning och grundläggande aritmetik på matteförmåga?
- Finns det några långsiktiga effekter eller överföringseffekter mellan interventionerna på läsning och matematik?

Resultat

Resultaten visar att det blev förbättringar i både interventionsgrupperna och kontrollgrupperna. Eleverna som fick läsinterventionen förbättrades mycket. Jämfört med kontrollgruppen hade läsinterventionen en medelstor till stor effekt på ordigenkänning och avkodning av ord. Dessa förmågor tränades i interventionen men de tränades inte specifikt på det som prövades i testen. Dessutom var det en medelstor överföringseffekt till läsförståelse, något som inte tränades i interventionen.

Matematikinterventionen visade också en signifikant, medelstor effekt på konceptuell kunskap och aritmetiska beräkningar som tränades i interventionen och en överföringseffekt till matematisk problemlösning som inte tränades i interventionen.

Efter interventionerna hade eleverna sin vanliga undervisning i ett år. Vid uppföljningen efter ett år av bägge interventionerna hade de flesta av de positiva effekterna minskat (ungefär hälften av effekten fanns kvar). Något som är vanligt i interventionsstudier. Man kan jämföra med att om man tränar löpning intensivt i ett halvår och sen inte tränar annorlunda än en kontrollgrupp så minskar skillnaden mellan grupperna över tid.

Vi undersökte också om det fanns överföringseffekter mellan interventionerna. Tidigare forskning har hittat lite olika resultat angående detta. Det finns idéer om att man övar upp en generell hastighetsförmåga som då skulle kunna spilla över på förmågan att lösa andra typer av uppgifter. Det vanligaste är dock att det finns en viss effekt av en läsintervention på matematisk förmåga, särskilt om det är textbaserade matematikuppgifter.

I vår studie hade vi inte textbaserade matematikuppgifter. Vi hittade inte några överföringseffekter mellan de två interventionerna, det vill säga elever som fick läsinterventionen blev inte bättre på matte och tvärtom.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Forskningen bidrar till att fylla en lucka i litteraturen om specialundervisning i Sverige, särskilt när det gäller vilka undervisningsmetoder som är mest effektiva för elever med inlärningssvårigheter. Nu finns det två vetenskapligt utvärderade interventioner för läsning och matte som har visad effekt. Vårt projekt visar också värdet av att göra intensiv träning tidigt och att ha strukturerade lektioner.

Effektstorlekarna för interventionerna är större än vad som funnits för metaanalyser för liknande interventioner, vilket tyder på att vår approach har varit framgångsrik. Samtidigt som eleverna i interventionerna gör stora framsteg är de fortfarande inte i kapp sina klasskamrater generellt. Detta trots en väldigt intensiv och resurskrävande intervention. Det framhäver också vikten av att ha en fortsatt supportstruktur på plats för att bibehålla effekterna av interventionerna över tid.

Projektet markerar också ett metodologiskt framsteg genom att genomföra rigoröst utformade studier i skolor. Detta visar att det är möjligt att genomföra vetenskapligt rigorösa experiment i verkliga skolmiljöer, vilket kan ge mer robusta, mer relevanta och tillämpbara resultat.

Denna forskning är av stor betydelse för det svenska utbildningssystemet. Många elever som har inlärningssvårigheter får specialpedagogiskt stöd, men det saknas ofta en nationellt organiserad strategi. Forskningen kan ge skolor och lärare de verktyg de behöver för att effektivt stödja dessa elever.

Forskningen strävar efter att bygga en bro mellan empirisk specialpedagogisk forskning och praktiker. Genom att utforma interventioner som kan genomföras av lärare, kan undervisningen kopplas direkt till skolans sammanhang. Detta kan leda till mer hållbara och effektiva stödstrategier i skolorna, vilket gynnar både elever och lärare.

På ett bredare plan kan forskningen också påverka utbildningspolitiken. Genom att belysa effektiviteten av specifika interventionsmetoder kan beslutsfattare bli mer informerade när de utformar och implementerar strategier för att stödja elever med inlärningssvårigheter.

Projektet avser att göra interventionsmaterialet fritt tillgängligt.

Referenser

Gersten, R., Chard, D. J., Jayanthi, M., Baker, S. K., Morphy, P., & Flojo, J. (2009). Mathematics instruction for students with learning disabilities: A meta-analysis of instructional components. *Review of Educational Research*, *79*(3), 1202–1242. <https://doi.org/10.3102/0034654309334431>

Wolff, U. (2011). Effects of a Randomised Reading Intervention Study: An Application of Structural Equation Modelling. *Dyslexia*, *17*, 298–311. <https://doi.org/10.1002/dys.438>

Wolff, U. (2016). Effects of a Randomized Reading Intervention Study Aimed at 9-YearOlds: A 5-Year Follow-up. *Dyslexia*, *22*, 85–100. <https://doi.org/10.1002/dys.1529>

Publikationer från projektet

Lindström-Sandahl, H., Elwér, Å., Samuelsson, S., & Danielsson, H. (2023). Effects of a phonics intervention in a randomized controlled study in Swedish second-grade students at risk of reading difficulties. *Dyslexia*. <https://doi.org/10.1002/dys.1751>

Transformationer av transformationer. En tvärvetenskaplig studie av elevers meningsskapande genom transformationer av representationer i naturvetenskaplig undervisning

Kristina Danielsson, Linnéuniversitetet (projektledare)

Ewa Bergh Nestlog, Linnéuniversitetet

Fredrik Jeppsson, Linköpings universitet

Kok-Sing Tang, Curtin University, Australien

I naturvetenskapliga klassrum används olika former av representationer av ett ofta abstrakt och svårfångat ämnesinnehåll, som till exempel kraft och skuggbildning. Det är också vanligt att eleverna genomför undersökningar av fenomen som de sedan ska beskriva och förklara, i samtal eller genom skrift och bild.

I det här projektet undersökte vi hur elever och lärare i mellanstadieklassrum arbetade med att representera dels fenomenen ljus och skugga, dels kraft och motkraft i fysikundervisningen.

Bakgrund

Meningsskapande i naturvetenskapliga klassrum är i hög grad multimodalt; utöver tal och skrift används många andra sätt för att representera innehållet (till exempel Kress m.fl. 2001). Lärares genomgångar innebär ofta en multimodal orkestrering där talade ord kombineras med gester, samtidigt som skrivna ord och visuella modeller projiceras på en skärm eller ritas upp på tavlan (till exempel Kress m.fl. 2001; Danielsson & Uddling 2023). Ämnesinnehållet representeras alltså på många sätt och det transformeras (förflyttas och omformas) mellan olika representationer som lyfter fram olika aspekter av fenomenen.

Varje representation och modalitet har sin potential för meningsskapandet om ämnet och i den kommunikativa situationen. Därför behövs flera olika resurser för att belysa olika aspekter av innehållet.

Elever behöver därmed växla mellan och integrera verbalspråk, gester, ämnesspecifika symboler och två- eller tredimensionella modeller. De förväntas också att visa sitt kunnande genom egna representationer av olika slag.

I projektet undersöktes hur ämnesinnehållet representerades över tid i fysikklassrum på mellanstadiet. Eleverna arbetade med ämnesinnehåll där fenomenen inte kan uppfattas med våra sinnen, som ljusets strålgångar eller kraft och motkraft. Istället upplever vi konsekvensen av fenomenet: vi ser en skugga, ett objekt känns tungt.

Syfte och frågeställningar

Projektets övergripande syfte var att utforska användningen av olika representationer för att uttrycka ämnesinnehåll och hur lärare och elever interagerar i relation till denna användning. Ett delsyfte var att då undersöka hur ämnesinnehållet transformeras mellan olika representationer och hur det vetenskapliga fenomenet därmed tar sig uttryck.

Vi ville även svara mot ett identifierat behov av studier som kombinerar long timescale/large grain size med short timescale/small grain size (Tang m.fl. 2014). I det här fallet innebär det att vi dels gjorde övergripande analyser av undervisningen under teman som pågick under ett flertal lektioner, dels närstuderade kortare interaktionssekvenser och näranalyserade texter.

Vi sökte svar på följande forskningsfrågor:

- Vilket ämnesinnehåll framställs genom olika representationer?
- Hur framställs ämnesinnehållet genom de olika representationerna?
- På vilka sätt möjliggör och utmanar representationerna meningsskapandet hos elever och lärare?
- I vilken utsträckning, och hur tydliggörs, olika representationers och modaliteters potential i meningsskapandet samt hur kan de samverka för att skapa en helhet?

Projektet bygger på socialsemiotisk teori (Halliday 1978), där vi inkluderar ett multimodalt perspektiv (till exempel Jewitt m.fl. 2016), vilket innebär en funktionell syn på språk och interaktion, där form och innehåll ses som tätt sammanbundna.

Analys av såväl verbalt språk i tal och skrift som andra modaliteter (bild, gester, med mera) genomfördes med en bas i systemisk-funktionell lingvistik, SFL (Halliday & Matthiessen 2014). Data består av bland annat video- och ljudinspelningar från undervisningen samt insamlade texter.

Resultat

I en första studie (Tang m.fl. 2022) undersöktes potentialen för meningsskapande hos fysiska objekt, till exempel undersökningsapparat eller konkreta vardagsföremål i arbetet med ljus och skugga, och hur de i kombination med talat språk och gester används av lärare och elever. Bland annat analyserades ett utdrag ur klassrumsinteraktionen då en lärare samtalande med en grupp elever som skulle förklara hur skugga bildas och där en ficklampa och en penna användes i resonemangen.

Genom näranalys av den korta sekvensen (jämför short timescale/small grain size) visade vi hur vardagsföremålen tillsammans med lärarens talade ord och pekningar fungerade som ett sätt att koppla samman det abstrakta ämnesinnehållet (strålgångar stoppas av ett objekt och därmed bildas en skugga) med elevernas erfarenheter av skuggor.

I en andra studie undersöktes hur eleverna, efter att ha skapat skuggor med hjälp av ficklampor och konkreta material, genom multimodalt textskapande i ord och bild förklarade hur ljus och skugga bildas (Jeppsson m.fl. 2022).

Genom analyser av skrift och bild såg vi att eleverna integrerade centrala delar av ämnesinnehållet i sina texter. Vi utgick ifrån att en giltig förklaring behöver innehålla aspekter som 1) att skugga är frånvaro av ljus, 2) att ljus rör sig i ett kontinuum, 3) att ogenomskinliga objekt blockerar ljuset från att röra sig i ett kontinuum och 4) att skugga därmed bildas.

Ett viktigt resultat var att för att se elevsvaren som giltiga förklaringar behövde arbetsbladets alla olika frågor och uppgifter tas i beaktande ("Varför blir det skugga?", "Varför blir det inte skugga?", "Förklara med hjälp av en bild hur skugga bildas!"), bland annat eftersom svaret på den andra frågan ofta blev implicit och byggde på svaret på den första frågan.

Ett intressant resultat var hur några elever kombinerade ord och bild så att dessa tillsammans bildade en fullständig sats. Exempelvis kombinerades en bild av en penna med orden "blockerar ljuset".

I en tredje studie närstuderades interaktionen i ett av klassrummen (Danielsson m.fl. 2023a) i syfte att undersöka vad två olika ramverk kan bidra med i analys av klassrumsinteraktion. Dels användes Mortimer och Scotts (2003) communicative approach, dels användes språkhandlingsanalys inom SFL.

Jämförelsen visade att ramverken delvis kunde kasta ljus på liknande aspekter av interaktionen, till exempel i vilken utsträckning eleverna får möjlighet att göra sina röster hörda. Analyserna visade också att communicative approach främst var användbar för att få en övergripande bild av interaktionen medan analyserna av språkhandlingar gav fler detaljer.

En intressant iakttagelse i relation till den senare analysen var hur lärarens eller elevens oväntade responser (till exempel att utmana, snarare än att värdera, ett påstående) kunde leda till en mer dialogisk interaktion.

I en fjärde studie (Danielsson m.fl. 2023b) undersöktes en serie om sju lektioner om kraft och motkraft. En övergripande analys av ämnesinnehållet och hur det uttrycktes i olika representationer (long timescale/large grain size) låg till grund för ett urval av representationer som näranalysades (short timescale/small grain size).

En viktig iakttagelse var hur läraren genom en mycket tydlig multimodal orkestrering där hon använde konkreta föremål, ord, kroppsligt agerande och gester, riktade elevernas fokus mot kraft och motkraft.

Genom analyser av semantiska relationer som bygger upp tematiska mönster (Lemke 1990) såg vi hur eleverna rörde sig från att förklara resultatet av olika undersökningar i termer av attribut hos deltagare (till exempel ”flaskan är tung”, ”magen är spänd”) till förklaringar som innefattade de fysiska processerna (”flaskan utövar kraft nedåt”, ”magen utövar en motkraft”).

En femte studie (Bergh Nestlog 2023) presenterar en modell för analys av hur ämneslitteracitet framstår dels genom klassrumsinteraktion med fokus dels på ämnesinnehållet, dels på hur ämnesinnehållet uttrycks.

Modellen kombinerar olika nivåer av ämnesinnehåll och ämnesspråk. Detta kopplas samman med i vilken utsträckning lärarens undervisning kan sägas främja elevernas utveckling av ämneslitteracitet.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Projektet bidrar med ny och central kunskap såväl när det gäller teoretiska och analytiska perspektiv som kunskaper med direkt relevans för lärares praktik.

Den första studien (Tang m.fl. 2022) bidrar teoretiskt med kunskap om fysiska objekts potential för meningsskapande.

Den fjärde studien (Danielsson m.fl. 2023b) bidrar teoretiskt och analytiskt dels genom kombinationen av olika tidsskalor och detaljnivå i analys (jfr Tang m.fl. 2014), dels med en tillämpning av Lemkes (1990) tematiska mönster för analys av andra modaliteter än verbalt språk.

Den femte studien (Bergh Nestlog 2023) presenterar en modell för analys av klassrumsinteraktion med potential att med ämnesspecifika justeringar kunna användas i andra ämnesområden.

Flera centrala resultat har relevans för lärares verksamhet och kan bidra till att elever främjas både i utvecklingen av ämneskunskande och i att uttrycka sitt kunskande på olika och ämnesrelevanta sätt. Exempelvis behöver lärare ha en medvetenhet om olika resursers potential för meningsskapande och hur olika typer av respons kan bidra till elevernas lärande.

Flera av delstudierna indikerar att lärare behöver få verktyg för att fokusera såväl ämnesinnehåll som hur det kan uttryckas på ett relevant sätt och för att bedöma elevers ofta multimodala representationer.

Referenser

Bergh Nestlog, Ewa (2023). *Finding pathways in teaching science – primary students' possibilities to make meaning in the classroom to communicate science in written texts*. Writing Research Across Borders, 2023, Norges teknisk-naturvetenskapliga universitet, Trondheim.

Danielsson, K., Bergh Nestlog, E., Jeppsson, F., Tang, K.-S. (2023a). Analysing Interaction in Science Classrooms: A Comparative Study of two Discourse Analysis Frameworks. *Educare*. (1). 1–32.

<https://doi.org/10.24834/educare.2023.1.752>

Danielsson, K., Jeppsson, F., Bergh Nestlog, E., Tang, K.-S. (2023b). Representations of science content in a primary classroom: Combining long and short timescales for multimodal analysis. *Science Education* 107 (6), 1561–1592. <https://doi.org/10.1002/sce.21814>

Danielsson, K., & Uddling, J. (2022). Signs of Learning: Multiple Modes as Support for Interaction in a Linguistically Diverse Physics Classroom. *Education Sciences*, 12 (10), s. 1–23. <https://doi.org/10.3390/educsci12100662>

Halliday, M. A. K. (1978). *Language as Social Semiotic. The Social Interpretation of Language and Meaning*. Edward Arnold.

Halliday, M. A. K. & Matthiessen, C. M. I. M. (2014). *Halliday's introduction to functional grammar (4th ed.)*. Routledge.

<https://doi.org/10.4324/9780203431269>

Jeppsson, F., Danielsson, K., Bergh Nestlog, E., Tang, K.-S. (2022). Primary Pupils' Multimodal Representations in Worksheets: Text Work in Science Education. *Education Sciences* 12 (3). 221–221.

Jewitt, C., Bezemer, J., & O'Halloran, K. (2016). *Introducing multimodality*. London: Routledge.

Kress, G., Jewitt, C., Ogborn, J., and Tsatsarelis, C. (2001). *Multimodal teaching and learning. The rhetorics of the science classroom*. London: Continuum.

Mortimer, E., & Scott, P. (2003). *Meaning Making in Secondary Science Classrooms*. McGraw-Hill Education.

Tang, K.-S., Jeppsson, F., Danielsson, K., Bergh Nestlog, E. (2022). Affordances of physical objects as a material mode of representation: A social semiotics perspective of hands-on meaning-making. *International Journal of Science Education* 44 (2). 179–200.

Tang, K.-S., Delgado, C., & Moje, E. B. (2014). An integrative framework for the analysis of multiple and multimodal representations for meaning-making in science education. *Science Education*, 98(2), 305–326.

De viktigaste publikationerna från projektet

Danielsson, K., Bergh Nestlog, E., Jeppsson, F., Tang, K.-S. (2023a). Analysing Interaction in Science Classrooms: A Comparative Study of two Discourse Analysis Frameworks. *Educare*. (1). 1–32.
<https://doi.org/10.24834/educare.2023.1.752>

Danielsson, K., Jeppsson, F., Bergh Nestlog, E., Tang, K.-S. (2023b). Representations of science content in a primary classroom: Combining long and short timescales for multimodal analysis. *Science Education* 107 (6), 1561–1592. <https://doi.org/10.1002/sce.21814>

Jeppsson, F., Danielsson, K., Bergh Nestlog, E., Tang, K.-S. (2022). Primary Pupils' Multimodal Representations in Worksheets: Text Work in Science Education. *Education Sciences* 12 (3). 221–221.

Tang, K.-S., Jeppsson, F., Danielsson, K., Bergh Nestlog, E. (2022). Affordances of physical objects as a material mode of representation: A social semiotics perspective of hands-on meaning-making. *International Journal of Science Education* 44 (2). 179–200.

Förskolans möte med "tiggare". Social utsatthet som en pedagogisk och etisk fråga

Klara Dolk, Stockholms universitet (projektledare)

Hur behandlas ett känsligt och kontroversiellt ämne som tiggeri i förskolan? Detta projekt fokuserar på pedagogiska och etiska svårigheter och möjligheter när det gäller att närma sig ett laddat ämne. Genom att använda tiggeri som exempel sätter projektet fokus på frågor som rör demokrati, makt och ojämlikhet i relation till förskolans utbildningsuppdrag.

Bakgrund

Detta forskningsprojekt har tagit sin utgångspunkt i mötet mellan förskolan och den sociala utsatthet som är synlig i det offentliga rummet. Bakgrunden är de tusentals så kallade utsatta EU-medborgare som kommit till Sverige. Deras försörjning kommer i första hand från tiggeri, vilket har lett till att gatubilden och det offentliga rummet förändrats på många platser i landet (se till exempel Haglund & Swärd, 2015; Swärd, 2015; Hammarberg, 2015; Åberg, 2015).

Det gör att många människor, både vuxna och barn, möter utsatthet och fattigdom i sin vardag. Många förskolebarn gör det både med sina familjer och inom ramen för förskolans verksamhet. Den förändrade gatubilden är därför intressant i relation till förskolans uppdrag.

Enligt förskolans läroplan Lpfö18 (Skolverket, 2018) ska förskolan bland annat ge barn förståelse för att alla människor har lika värde. Förskolan ska även hålla ett värde som solidaritet levande i arbetet med barnen och ge varje barn förutsättningar att utveckla sin förmåga att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation samt vilja att hjälpa andra.

Tiggeri är ett kontroversiellt och känsligt ämne i det svenska samhället (Hansson, 2019) och tidigare forskning visar att sådana ämnen tenderar att undvikas med yngre barn (se till exempel Bartholdsson, 2011; Dolk, 2013; Puskás et al., 2021; Raundalen & Schultz, 2010; Reimers, 2021; Robinson, 2012; 2013; Sotevik, 2021). Jag ville därför undersöka pedagogers erfarenheter av och tankar om att hantera tiggeri som samhällsfenomen tillsammans med barn i förskolan.

En utgångspunkt i projektet har varit att ett pedagogiskt arbete som vill främja social rättvisa och mänskliga rättigheter även behöver innefatta det som väcker svårigheter och obehag och jag har bland annat inspirerats teoretiskt från Sharon

Todd (2008; 2010), Zygmunt Bauman (1996), Jonna Bornemark (2022), Judith Butler (2007) och Sara Ahmed (2010; 2014).

Syfte och frågeställningar

Syftet med projektet var att bidra till kunskap om hur ett känsligt och kontroversiellt ämne behandlas i förskolan. Hur ser pedagogers erfarenheter av att möta tiggeri med barngruppen ut?

Är tiggeri ett ämne som tas upp av vuxna eller barn i förskolan och i så fall på vilket sätt? Vilka pedagogiska och etiska svårigheter – liksom möjligheter – uppstår när det sätts i en förskolekontext? Vilken betydelse har barnböcker när det gäller att närma sig känsliga ämnen i förskolan?

Resultat

För att få svar på mina frågor intervjuade jag sammanlagt 18 pedagoger på sex förskolor i två olika kommuner. Intervjuerna genomfördes som fokusgrupper och jag träffade varje grupp två gånger.

Alla pedagoger i studien är överens om att social utsatthet, främst i form av tiggeri, är något som är synligt i barnens vardag och närområden. De flesta har mött ”tiggare” när de varit ute med barngruppen men har inte själva tagit upp frågan om tiggeri till diskussion med barnen.

De uppger också att barnen sällan frågar om vad de ser. Pedagogerna kopplar detta till att det skapats en ny normalitet i det offentliga rummet, där de som är förskolebarn idag och bor i områden där social utsatthet är synlig, aldrig har sett något annat. Flera pedagoger menar dock att det sannolikt också handlar om att pedagoger och föräldrar ”lägger locket på” genom att på olika sätt undvika ämnet.

Pedagogiska och etiska svårigheter

Att möta social utsatthet tillsammans med barn och/eller att diskutera ämnet tillsammans med barn i förskolan ger upphov till olika typer av pedagogiska och etiska svårigheter (Dolk, 2023a). De tre mest centrala är:

- Rädslan att förstärka ”vi” och ”dom”.
- Osäkerhet kring att hantera maktrelationer som är asymmetriska.
- Farhågan att inte uppfattas som neutral utan snarare politisk.

Den första svårigheten är rädslan för att ett mer uttalat arbete med social utsatthet och tiggeri ska bli kontraproduktivt. Pedagogerna lyfter fram en rädsla för att, genom att uppmärksamma personen som tigger eller tiggeri som fenomen, bidra till att peka ut, exotifiera och förstärka en uppdelning mellan ”vi” och ”dom”.

Den andra svårigheten handlar om en osäkerhet kring att hantera maktrelationer som är asymmetriska. De mänskliga rättigheterna bygger på en utgångspunkt om

fria och jämlika individer och symmetriska relationer: likar som möts på lika villkor. Kravet på att vara lika gör det dock svårt att hantera den som är annorlunda och den som vår relation till – på grund av exempelvis olika förmågor, tillgångar eller livsvillkor – är asymmetrisk snarare än symmetrisk.

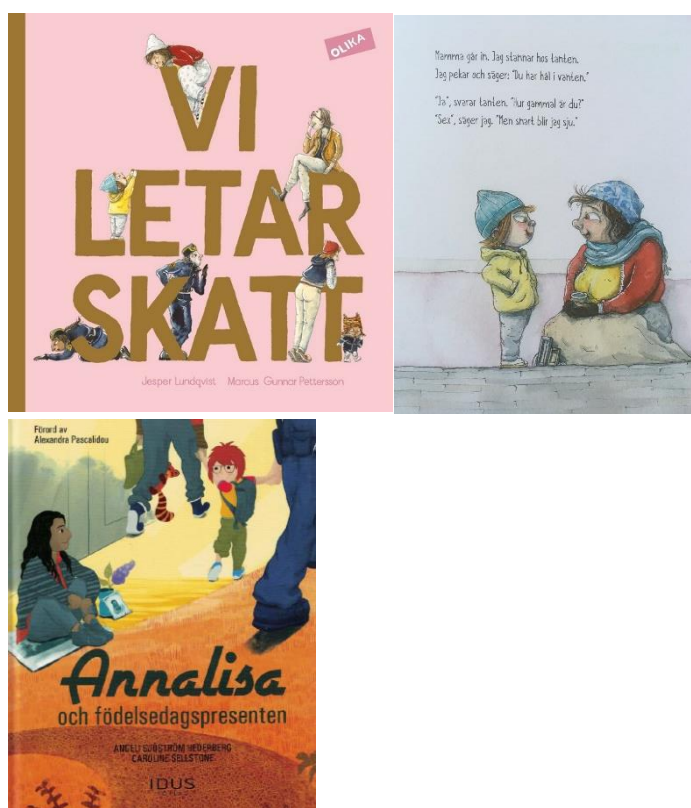
Den tredje svårigheten handlar om hur pedagoger bör förhålla sig till det som uppfattas som egna värderingar, tankar eller känslor. Ett ideal om att vara neutral och inte lägga någon personlig värdering kring känsliga ämnen framkommer i pedagogernas tal. Att inte uttrycka värderingar, tankar eller känslor, alternativt att titta bort eller byta samtalsämne är dock inte nödvändigtvis att vara opolitisk eller neutral (även om det ofta uppfattas så).

Jag menar att alla dessa svårigheter är viktiga att reflektera över – inte minst för den som vill närma sig ämnen som uppfattas som känsliga och kontroversiella.

Pedagogiska och etiska möjligheter

Frågan om social utsatthet och tiggeri verkade under den första fokusgruppsträffen upplevas som ”ny” och kanske även lite överraskande – en fråga som pedagogerna hanterat på olika sätt i sitt privata liv men sällan i relation till sin profession.

Under intervjuerna upplevde jag dock att det fanns ett stort intresse för att diskutera frågan och även att göra den till en del av förskolornas likabehandlingsarbete. Under den andra fokusgruppen diskuterades två barnböcker på temat tiggeri (Lundqvist & Pettersson, 2015; Sjöström Hederberg & Sellstone, 2017).

Barnböckerna om tiggeri för åldern 3–6 år som användes i studien

Dessa barnböcker visade sig bli mycket betydelsefulla för att närma sig ämnet tiggeri i en förskolekontext. Att barnböcker framstod som betydelsefulla handlade bland annat om att de har en stark legitimitet i förskolan, att de kan hjälpa till att göra känsliga ämnen ”pratbara” och att de upplevdes kunna möjliggöra att lyfta ämnen utan att lägga in egna värderingar.

De gör kort och gott det ”minerade” lite mindre laddat. Det tycks även bli enklare att närma sig känsliga ämnen om man samtidigt fjärrar sig aningen från dem genom boken som medium.

Samtidigt väcker barnböcker om känsliga ämnen många frågor och känslor kopplade till ansvar, både i relation till barnen i förskolan, till deras föräldrar och till ämnet i sig. De normer som existerar påverkar också vad som ses som ”ansvarigt” respektive ”oansvarigt” att göra. I relation till barnböcker om känsliga ämnen framstår en ”ansvarsfull läsning” som önskvärd och samtidigt som motstridig och komplex.

En del av pedagogerna läste barnböckerna i sina barngrupper och i en förskola tog pedagogerna arbetet med böckerna vidare. De diskuterade temat tiggeri med barnen utifrån foton, dramatiseringar och barns teckningar. Sammantaget gjorde pedagogerna erfarenheten att det inte var så svårt att prata om ämnet som en del först tänkt. Diskussionerna visade också att barnen hade mycket tankar och frågor kring ämnet (Dolk, under arbete).

Ett sidospår

De sex förskolorna från vilka personal medverkade i denna studie låg i områden med väldigt olika socioekonomiska förutsättningar. Barnens egna erfarenheter av social utsatthet såg därmed väldigt olika ut. Detta påverkade hur pedagogerna förhöll sig till att möta social utsatthet i det offentliga rummet. Barnens förutsättningar påverkade också förskolans verksamhet på grundläggande sätt.

Detta ledde mig till ett sidospår, där jag diskuterar vilken roll frågor om ekonomisk ojämlikhet tycks ha i förskolan (Dolk, 2023b). Det framkom en spänning där ekonomisk ojämlikhet å ena sidan inte diskuteras särskilt mycket i förskolan och å andra sidan verkar vara högst aktuellt i den pedagogiska vardagen.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Jag menar att ämnet för denna studie är samhällspolitiskt relevant och att det är rimligt att tänka sig att förskolans sätt att hantera både de människor som tigger och tiggeri som fenomen, har betydelse för barns uppfattning om exempelvis alla människors lika värde och utvecklandet av solidaritet mellan människor, som läroplanen föreskriver.

Samtidigt menar jag att ämnet har en mer vittgående utbildningsvetenskaplig relevans då det berör såväl föreställningar om barn och barndom som frågor om

demokrati, makt och ojämlikhet i relation till förskolans utbildningsuppdrag. Projektet väcker således ”stora” frågor. Samtidigt ger det konkreta ingångar till att tänka och arbeta vidare med dessa frågor, både i relation till ämnet tiggeri och till andra ämnen som uppfattas som känsliga.

I den samtid vi befinner oss i – med stora utmaningar kopplade till social, ekonomisk och miljömässig hållbarhet liksom ökade motsättningar inom och mellan samhällen – tycks frågor om hur förskolan, liksom andra skolformer, kan hantera dylika ämnen med barn ibland smärtsamt aktuella.

Referenser

Ahmed, S. (2010). *The Promise of Happiness*. Duke University Press.

Ahmed, S. (2014). *The Cultural Politics of Emotion*. Edinburgh University Press.

Bartholdsson, Å. (2011). Mamma-pappa-barn: femåringar om den heterosexuella familjen som livsprojekt. I F. Ambjörnsson & M. Jönsson (Red.), *Livslinjer: berättelser om ålder, genus och sexualitet* (s. 125–147). Makadam.

Bauman, Z. (1996). *Postmodern etik*. (Övers. Sven-Erik Torhell). Daidalos. Originalutgåvan publicerad 1993)

Butler, J. (2007). *Genustrubbel: feminism och identitetens subversion*. (Suzanne Almqvist, övers.). Daidalos.

Bornemark, J. (2022). *Jag är himmel och hav. En filosofisk undersökning av graviditet, liv och jagets gränser*. Volante.

Dolk, K. (2013). *Bångstyriga barn. Makt, normer och delaktighet i förskolan. Ordfront*. [Doktorsavhandling, Stockholms universitet].

Dolk, K. (2023a). Att hantera tiggeri som samhällsfenomen i förskolan: Pedagogiska och etiska svårigheter kring ett känsligt och kontroversiellt ämne. *Pedagogisk forskning i Sverige*. Förhandspublicering online.

Dolk, K. (2023b). ”Man tänker inte på det”. Frånvarande klassperspektiv i förskolan. I L. Sotevik & L. Björkman (Red.), *Normkritiska perspektiv i pedagogisk verksamhet. Förskola, fritidshem och skolans tidigare år*. Studentlitteratur.

Dolk, K. (manuskript inskickat för publicering). *Ansvarsfull läsning. Att använda barnböcker för att närma sig känsliga ämnen i förskolan*. Manuskript inskickat för publicering juni 2023.

Dolk, K. (under arbete). ”Kostar det pengar att skaffa ett jobb?” *Läsning som en social praktik i förskolan*. Artikelmanuskript under arbete.

- Haglund, B. & Swärd, H. (2015). Den nya utsattheten – om EU-migranter och tiggeri. *Socialmedicinsk tidskrift*, 92(3), 251–257.
- Hammarberg, T. (2015). Därför kommer de hit. *Socialmedicinsk tidskrift*, 92(3), 260–266.
- Hansson, E. (2019). "Det känns fel": Om det svenska samhällets reaktioner på närvaron av tiggande EU-medborgare, 2014–2016. [Doktorsavhandling, Uppsala universitet]. <http://uu.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1307503&dswid=7271>
- Lundqvist, J. & Pettersson, M.G. (2015). *Vi letar skatt*. Olika förlag.
- Puskás, T., Jeppsson, F. & Andersson, A. (2021). 'There is no right or wrong answer': Swedish preschool teachers' reflections on the didactics of death. *Contemporary Issues in Early Childhood*, 0(0), 1–15. <https://doi.org/10.1177/14639491211049480>
- Raundalen, M. & Schultz, J. (2010). *Kan vi prata med barn om allt?: de svåra samtalen*. Studentlitteratur.
- Reimers, E., Bengtsson, J. & Hellman, A. (Red.) (2021). *Normer i förskolan*. Gleerups.
- Robinson, K.H. (2012). 'Difficult citizenship': The precarious relationships between childhood, sexuality and access to knowledge. *Sexualities*, 15(3–4), 257–276. <https://doi.org/10.1177/1363460712436469>
- Robinson, K.H. (2013). *Innocence, Knowledge and the Construction of Childhood. The contradictory nature of sexuality and censorship in children's contemporary lives*. Routledge.
- Sjöström Hederberg, A. & Sellstone, C. (2017). *Annalisa och födelsedagspresenten*. Idus förlag.
- Skolverket (2018). *Läroplan för förskolan: Lpfö 18* [Ny, rev. utg.]. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a65d5aa/1553968116077/pdf4001.pdf>
- Sotevik, L. (2021). *Barbiebröllop och Homohundar. Barn och barndomar i relation till queerhet och (hetero)normativa livslinjer*. [Doktorsavhandling, Göteborgs universitet]. <https://gupea.ub.gu.se/handle/2077/66917>
- Swärd, H. (2015). EU-medborgarna, tiggeriet och den synliga nöden – en kunskapsöversikt. *Socialmedicinsk tidskrift*, 92(3), 268–285.
- Todd, S. (2008). *Att lära av den Andre. Levinas, Psykoanalys och etiska möjligheter i undervisning och utbildning*. (Gunnar Sandin, Övers.) Studentlitteratur. (Originalutgåvan publicerad 2003)

Todd, S. (2010). *På väg mot ofullkomlighetens pedagogik: mänsklighet och kosmopolitism under omprövning*. (Eva Björkander Mannheimer, Övers.). Liber. (Originalutgåvan publicerad 2009)

Åberg, M. (2015). Tiggande EU-migranter – ett ansvar för Sverige, hemländerna och Europa. *Socialmedicinsk tidskrift*, 92(3), 296–302.

Likvärdig utbildning för barn med språkstörning – En studie av måluppfyllelse, erfarenheter och deltagande

Anna Ekström, Linköpings universitet (projektledare)

Olof Sandgren, Lunds universitet

Christina Samuelsson, Karolinska institutet

Birgitta Sahlén, Lunds universitet

Julia Wallmann, Linköpings universitet

Språkstörning är en funktionsnedsättning som förekommer hos cirka sju procent av alla barn. Eftersom skolans undervisning förutsätter en god språklig förmåga, är risken stor att dessa elever inte når skolans mål.

I detta pågående projekt undersöks situationen för elever med språkstörning i den svenska skolan med både kvantitativa och kvalitativa undersökningar.

Bakgrund

Språkstörning är en funktionsnedsättning som kan påverka både språkförståelse och språklig uttrycksförmåga (Bishop et al., 2016). Språkstörning berör cirka sju procent av alla elever och de flesta erbjuds ordinarie skolgång (Norbury et al., 2016). Elever med språkstörning har i internationella studier visat sig ha stora svårigheter att nå skolans mål (Conti-Ramsden et al., 2009; Dockrell et al., 2011). Internationell forskning har även påvisat större svårigheter gällande kamratrelationer, ökad risk för mobbning samt sämre psykiskt mående för unga med språkstörning (Forrest et al., 2018).

När projektet formulerades saknades nationella rutiner för att följa upp kunskapsresultaten för elever med språkstörning. Några storskaliga svenska studier av måluppfyllelsen för gruppen hade inte heller genomförts och skolhuvudmän uppgav behov av ökad kunskap om språkstörning (SOU 2016:46; Andersson, Fröding & Lundgren, 2018).

När det gäller barns och ungas upplevelser av att leva med språkstörning har endast ett fåtal studier genomförts (Lyons et al., 2022; Hersh et al., 2022).

Sammanfattningsvis visar forskning att språkstörning kan orsaka stora problem, både på lång och kort sikt. Att förstå mer om hur elever med språkstörning kan stöttas under skolåren framstår som särskilt angeläget.

Syfte och frågeställningar

Projektets syfte är att bidra med kunskap som kan förbättra skolsituationen för elever med språkstörning genom att identifiera både risk- och framgångsfaktorer kopplade till skolsituationen.

I projektet undersöks följande forskningsfrågor:

- I vilken utsträckning uppnår barn med en språkstörningsdiagnos kunskapskraven för grundskolan?
- Hur beskriver barn med språkstörning och deras vårdnadshavare sina erfarenheter av skolgången?
- Hur beskriver lärare sina erfarenheter av att arbeta med barn med språkstörning?
- På vilka sätt deltar barn med språkstörning i aktiviteter inom ramen för skolans undervisning?

Resultat

Eftersom projektet fortfarande pågår (avslut 2024) är många resultat ännu inte publicerade. Flera analyser av projektets data är dock genomförda eller påbörjade varför vi ändå kan beskriva preliminära resultat från projektets delstudier.

Måluppfyllelse

Måluppfyllelsen för elever med språkstörning har främst undersökts med hjälp av registerdata från Skolverkets/SCB:s betygsdatabas, varifrån betygsuppgifter för samtliga diagnostiserade med språkstörning från fyra regioner har inhämtats.

Måluppfyllelsen för elever med språkstörning kommer i detta delprojekt att kontrasteras mot lokala och nationella jämförelsetal samt studeras i relation till typ av språkstörning.

Måluppfyllelse berörs även i en enkätundersökning där eleverna själva har angett sina betyg. Genom att kontrastera den självrapporterade måluppfyllelsen mot registeruppgifterna kommer enkätrespondenternas representativitet att undersökas.

Erfarenheter

I projektet har vi tagit del av förstahandsuppgifter från 23 elever med språkstörning och deras vårdnadshavare. Elevernas berättelser om språk och kommunikation i skolan har i en studie (Ekström et al., 2023) presenterats i fyra teman:

- Känslor av otillräcklighet och jämförelser med andra.
- Oro för att bli missförstådd och felaktigt bedömd.
- Betydelsen av att känna sig trygg och bekväm.
- Betydelsen av det sociala och kommunikativa sammanhanget.

Ett centralt spår är att andra faktorer än just de språkliga svårigheterna kan skapa stora problem (Ekström et al., 2023; Wallmann et al., 2003). Den språkliga förmågan framstår från elevperspektiv som beroende av såväl individuella egenskaper som kontextuella förutsättningar, exempelvis omgivningens stöd och kännedom om funktionsnedsättningen.

Pågående analyser visar att även vårdnadshavare kan uppleva skolgången utmanande på flera sätt och att mycket arbete kan krävas i hemmet för att eleverna ska hinna med skolarbetet.

Tre klusterintervjuer där tre elever med språkstörning och nyckelpersoner runt eleven (sammanlagt 15 personer) har tillfrågats om sina upplevelser visar viktiga skillnader i hur skolsituationen kan upplevas beroende på vems perspektiv – elevens, vårdnadshavares, lärares eller skollogopeders – som intas.

De tre eleverna har med ett utifrån-perspektiv liknande förutsättningar i skolsituationen. I intervjuerna framträder dock tre mycket olika situationer som karaktäriserats av stress och kamp, frustration och missförstånd, framsteg och resultat.

Förståelse för hur perspektiven kan skilja sig åt mellan personer involverade i samma skolsituation kan öka möjligheten att hitta effektiva stödinsatser för elever med språkstörning.

Stöd i skolan

Preliminära analyser av enkätsvar från ca 300 elever med språkstörning och deras vårdnadshavare visar bland annat att större oro från vårdnadshavarna och tidigare tidpunkt för språkstörningsdiagnosen ökar sannolikheten för att skolan ska ge stödinsatser.

För att bättre kunna beskriva skolans förutsättningar att erbjuda elever med språkstörning adekvat stöd, har 111 kommunanställda logopeders arbetsuppgifter kartlagts. Vilket motsvarar nästan en tredjedel av alla logopeder som arbetar i kommunal verksamhet (Sandgren et al., 2023). I den studien kunde konstateras att likvärdigheten har förbättrats jämfört med tidigare undersökningar men att det fortfarande finns skillnader i logopeders arbetsuppgifter och arbetsbeskrivningar.

Från fokusgrupper med lärare framstår arbetet med elever med språkstörning som utmanande på grund av bristande kunskaper om hur elevgruppen bäst kan stöttas, Men också som frustrerande, då lärarna ser elevgruppens behov och svårigheter men inte har möjlighet att ge adekvat stöd.

Faktorer för att öka möjligheten att erbjuda adekvat stöd som lyftes i fokusgrupperna var att inkludera mer undervisning om språkstörning i lärarutbildningar, att öka möjligheten till interprofessionellt samarbete i skolan och att öka tillgången till logopedisk kompetens i pedagogiska verksamheter. Samt att skolledare och rektorer har kunskap om hur situationen ser ut för elever med språkstörning och prioriterar stöd till den elevgruppen.

Deltagande i pedagogiska aktiviteter

Möjligheten att delta i pedagogiska aktiviteter har undersökts både i intervjuer med elever och i en fallstudie med videoobservationer av två elever (åk 9 och Gy 2). I intervjuerna beskriver eleverna hur deras språkliga svårigheter kan hindra dem från att delta i pedagogiska aktiviteter på flera olika sätt men att också andra faktorer kan ha en avgörande roll (Ekström et al., 2023).

Oro för att säga fel och vad andra ska tycka om man säger fel och rädsla för att få en stämpel som ”en som inte kan något”, är exempel på hindrande faktorer som ligger utanför språkstörningen.

I analyser av klassrumsaktiviteter är noterbart att det kan vara svårt för utomstående att avgöra om en elev har språkstörning. Från intervjuer med fokuseleverna och deras vårdnadshavare kan dock konstateras att eleverna upplever påtagliga svårigheter med språket i skolan. Vår fallstudie stärker bilden av språkstörning som en dold funktionsnedsättning (jmf. Thordardottir et al., 2021; McGregor, 2020), men med tillägget att funktionsnedsättningen inte på något sätt är dold för eleverna själva och deras närstående (Ekström et al., 2023).

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Tidigare forskning har visat att språkstörning kan orsaka stora problem, både på lång och kort sikt (Conti-Ramsden et al., 2009; Forrest et al., 2018; Conti-Ramsden et al., 2013). Tidiga och adekvata stödinsatser förefaller vara av stor betydelse för att motverka att språkstörning påverkar livet negativt.

Kunskaper om hur elever själva och deras närstående upplever livet med språkstörning, vilka erfarenheter de har av stöd och insatser i skolan, och hur språkliga svårigheter upplevs påverka uppväxten är viktiga för att skapa effektiva, meningsfulla och motiverande insatser för elevgruppen.

Projektet bidrar med den första storskaliga svenska forskningsstudien av måluppfyllelsen hos elever med språkstörning, vilket är viktig kunskap för utformning av riktlinjer om stöd till elevgruppen.

Projektet ger också viktig information om i vilken utsträckning elever med språkstörning erbjuds stöd i skolan, vilka faktorer som påverkar sannolikheten för att stödinsatser erbjuds, och vad olika professioner kan uppleva främjande respektive hindrande för möjligheten att stötta elevgruppen.

Elever med språkstörning har unika kunskaper om de svårigheter som funktionsnedsättningen innebär. I detta projekt har elever med språkstörning och deras anhöriga getts utrymme att själva beskriva sina erfarenheter av skolgången. Analyser av dessa beskrivningar ger bättre förståelse för hur elever och anhöriga upplever skolsituationen för elever med språkstörning.

Projektet lägger också en grund för att utforma framtida forskningsfrågor av hög relevans för gruppen.

Resultat från projektet kan också bidra till utformning av nationella riktlinjer för logopedier i pedagogisk verksamhet och i utbildningar för verksamma och blivande lärare.

Referenser

Andersson, E., Fröding, K., & Lundgren, M. (2018). *Vi behöver öka kunskapen kring språkstörning – En nationell kartläggning om skolors behov av stöd i arbetet med att möta elever med språkstörning*. Rapport från Specialpedagogiska skolmyndigheten. ISBN: 9789128003056

Bishop, D. V., Snowling, M. J., Thompson, P. A., Greenhalgh, T., & Catalise Consortium. (2016). CATALISE: A multinational and multidisciplinary Delphi consensus study. Identifying language impairments in children. *PLOS one*, *11*(7), e0158753.

Conti-Ramsden, G., Durkin, K., Simkin, Z., & Knox, E. (2009). Specific language impairment and school outcomes. I: Identifying and explaining variability at the end of compulsory education. *International Journal of Language & Communication Disorders*, *44*(1), 15-35.

Dockrell, J. E., Lindsay, G., & Palikara, O. (2011). Explaining the academic achievement at school leaving for pupils with a history of language impairment: Previous academic achievement and literacy skills. *Child language teaching and therapy*, *27*(2), 223–237.

Ekström, A., Sandgren, O., Sahlén, B., & Samuelsson, C. (2023). 'It depends on who I'm with': How young people with developmental language disorder describe their experiences of language and communication in school. *International Journal of Language & Communication Disorders*, *58*(4), 1168–1181.

Forrest, C. L., Gibson, J. L., Halligan, S. L., & St Clair, M. C. (2018). A longitudinal analysis of early language difficulty and peer problems on later emotional difficulties in adolescence: Evidence from the Millennium Cohort Study. *Autism & Developmental Language Impairments*, *3*, 2396941518795392.

Gibbons, M., Coughlan, K., & Gallagher, A. (2022). Hidden in plain sight: A qualitative exploration of teachers and children's perspectives on supporting developmental language disorder in school. *Advances in Communication and Swallowing*, (Preprint), 1–10.

Hersh, D., Azul, D., Carroll, C., Lyons, R., Mc Menamin, R., & Skeat, J. (2022). New perspectives, theory, method, and practice: Qualitative research and innovation in speech-language pathology. *International Journal of Speech-Language Pathology*, *24*(5), 449–459.

Lyons, R., & Roulstone, S. (2017). Labels, identity and narratives in children with primary speech and language impairments. *International Journal of Speech-Language Pathology*, *19*(5), 503–518.

Lyons, R., & Roulstone, S. (2018). Well-being and resilience in children with speech and language disorders. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, *61*(2), 324–344.

Lyons, R., Carroll, C., Gallagher, A., Merrick, R., & Tancredi, H. (2022). Understanding the perspectives of children and young people with speech, language and communication needs: How qualitative research can inform practice. *International Journal of Speech-Language Pathology*, *24*(5), 547–557.

McGregor, K. K. (2020). How we fail children with developmental language disorder. *Language, speech, and hearing services in schools*, *51*(4), 981–992.

Merrick, R. (2020). Pupil participation in planning provision for special educational needs: Teacher perspectives. *Support for Learning*, *35*, 101–118.

Norbury, C. F., Gooch, D., Baird, G., Charman, T., Simonoff, E., & Pickles, A. (2016). Younger children experience lower levels of language competence and academic progress in the first year of school: evidence from a population study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, *57*(1), 65–73.

Sandgren, O., Samuelsson, C., Fredriksson, E., Järnvall, E., & Ekström, A. (2023). Employment and Work Task Characteristics of 111 Swedish School-Based Speech-Language Pathologists. *Perspectives of the ASHA Special Interest Groups*, *8*(4), 782–792.

SOU (2016:46). *Samordning, ansvar och kommunikation – vägen till ökad kvalitet i utbildningen för elever med vissa funktionsnedsättningar (SOU 2016:46)*. Utbildningsdepartementet.

Thordardottir, E., & Topbaş, S. (2021). How aware is the public of the existence, characteristics and causes of language impairment in childhood and where have they heard about it? A European survey. *Journal of communication disorders*, *89*, 106057.

Tomblin, J. B., Smith, E., & Zhang, X. (1997). Epidemiology of specific language impairment: Prenatal and perinatal risk factors. *Journal of communication disorders*, *30*(4), 325–344.

Wallmann, J. Sandgren, O. Reurerskiöld, C., Sahlén, B., Samuelsson, C., & Ekström, A. (2003). *Same, same, but different – Understanding the educational situations of students with DLD*. Presentation at the International Developmental Language Disorder Research Conference.

Att undervisa konkurrerande historier: Historielärares växlande epistemologiska utgångspunkter

*Henrik Åström Elmersjö, Umeå universitet (projektledare)
Paul Zanazanian, McGill University, Montreal, Kanada*

Projektet syftar till att bättre förstå hur historielärare tänker kring kunskapsteoretiska kriterier för det ämne de undervisar.

Resultaten ger en bild av att historielärare har svårt att verbalisera sin syn på historieämnets kunskapsanspråk, samt att de av pragmatiska skäl ofta inte undervisar historia på ett sätt som överensstämmer med deras egen syn på ämnet.

Bakgrund

Det har kommit att bli vanligt i västvärldens demokratier att undervisa i historia med flera perspektiv. Detta kan ses som en naturlig konsekvens av ett mångkulturellt samhälle där många olika historier behöver komma till tals. När det här projektet planerades indikerade tidigare forskning om lärares sätt att förhålla sig till ämnet historia att många lärare hade svårt att på ett koherent sätt beskriva sin egen syn på ämnets kunskapsanspråk (Maggioni 2010; Maggioni et al. 2009, McCrum 2013).

Historieämnet kan beskrivas som ett ämne som skapar en social sammanhållning genom en gemensam historisk referensram och det var också det uttalade huvudsakliga syftet med ämnet när det inrättades i olika skolformer. Sedan mellankrigstiden, och ännu mer efter andra världskriget, har ämnet omförhandlats och ytterligare mål har tillkommit, som att skapa förutsättningar för interkulturell förståelse, ge elever möjligheter att tänka historiskt, arbeta med källor, samt utveckla sitt historiemedvetande.

Dessa förändringar kan tänkas göra ämnet svårt att överblicka när det gäller de epistemologiska anspråken. Eller annorlunda uttryckt, det är svårt för lärare att svara på frågan: vad är kunskaper i historia för typ av kunskaper? Den forskning som har bedrivits angående lärares förhållningssätt till den utvecklingen har främst fokuserat på historieämnets nytta och möjligheter (exempelvis Berg 2014; Persson 2017). Däremot har det saknats kunskaper om hur lärare tacklar de nya kraven i läro- och kursplaner angående flerperspektivism på ett kunskapsteoretiskt plan.

Undervisning baserad i en nationell historia som en rak berättelse sätter ämnet i ett annat epistemologiskt ljus än undervisning baserad på flera olika perspektiv, som alla ska betraktas som lika sanna. Projektet planerades därför med avsikten att studera hur lärare förhåller sig till kunskapsteoretiska frågor om historien, som exempelvis förhållandet mellan den nedskrivna historien och det förflutna självt. Eller förhållandet mellan lärarnas egen syn på dessa frågor och det sätt på vilket de undervisar.

För att förtydliga olika möjliga kulturella och läroplansmässiga förklaringar genomfördes projektet med ett jämförande perspektiv, där lärare i Sverige och Quebec (Kanada) jämfördes. Sverige och Quebec valdes för att de har avgörande likheter i form av socio-ekonomisk utveckling och förändringar i historieämnet med inkorporerandet av "historiskt tänkande".

Kontextuella olikheter som haft betydelse för projektet har varit Quebecs ställning som fransktalande provins i ett engelskspråkigt land och hur det påverkar historieämnet. Gällande läroplansmässiga skillnader ska det svenska historieämnet sedan 2011 förhålla sig till "historiebruk", hur historia används i samhället (och i skolan). Något som skulle kunna skapa möjligheter för lärare att fördjupa tankarna på ämnets kunskapsanspråk.

Syfte och frågeställningar

Projektets mål har varit att bättre förstå lärares tankegångar angående kunskapsteoretiska kriterier och huruvida dessa växlar i förhållande till vilken historia som ska undervisas, till vilka eleverna är, till lärarens ideologiska lojaliteter eller till pragmatiska överväganden.

Syftet har varit att ge nya kunskaper angående möjligheter och begränsningar för en flerperspektivistisk historieundervisning. Baserat på intervjuer med lärare i Quebec och Sverige, samt en större enkät, skulle följande frågor besvaras:

- Hur resonerar historielärare (i svenska gymnasier och quebecska high schools) angående den kunskapsteoretiska karaktären hos det ämne de undervisar?
- Hur närmar de sig begrepp som "historisk sanning", "historiska bevis", "historisk mening" och "historisk betydelse"?
- Hur förändras ("växlar") dessa kunskapsteoretiska utgångspunkter i mötet med undervisningens realitet; i förhållande till elevgrupp, det historiska stoffet och kursplanen?

Resultat

Det framgår tydligt av våra resultat att svenska och quebecska lärare har svårt att verbalisera och upprätthålla konsekventa epistemologiska idéer.

Detta kan dock mycket väl bero på kontextuella faktorer som att de inte upplever sig ha möjligheter att undervisa enligt varken läroplanens intentioner eller den egna synen på ämnet för att eleverna inte har möjligheter att ta till sig sådan kunskap (Elmersjö 2022; Elmersjö & Zanazanian 2022).

Gällande synen på kopplingen mellan det förflutna självt och historien om detta förflutna hade en betydande majoritet av de lärare som undersöktes genom en enkätstudie svårt att upprätthålla en principiellt konsekvent hållning. Av de lärare som svarade på enkäten i Quebec – 110 stycken och i Sverige – 375 stycken, kunde 55 procent inte klassificeras i befintliga kategorier av epistemologiska förhållningssätt till ämnet – rekonstruktionister, konstruktionister och dekonstruktionister – på grund av att de besvarade frågor på ett sätt som var motsägelsefullt (Elmersjö & Zanazanian 2022).

Av de svenska lärare som kunde klassificeras framhöll ungefär hälften att det fanns en rak linje mellan det förflutna och historien, att historien kunde beskriva det förflutna i princip helt uttömmande (rekonstruktionister). Den andra hälften var mer kritiska till en sådan hållning och menade antingen att det gick att teoretisera fram en möjlig bild av det förflutna ur ett särskilt perspektiv (konstruktionister) eller att det inte alls gick att överbrygga glappet mellan det förflutna och nutiden genom historieskrivning (dekonstruktionister).

Det fanns också en tämligen tydlig koppling mellan ålder och epistemologiska utgångspunkter bland de svenska lärarna. Yngre lärare kunde i större utsträckning kategoriseras som konstruktionister eller dekonstruktionister (Elmersjö 2022). En liknande jämförelse i ålder gick inte att åstadkomma i Quebec på grund av att för få lärare svarade på enkäten.

I Quebec kunde en betydligt större del av lärarna kategoriseras som rekonstruktionister (Elmersjö & Zanazanian 2022). Det förhållandet kommer att undersökas närmare i kommande studier som nu befinner sig på skriv-/planerings-/kodningsstadiet. Men mycket tyder på att det har att göra med dels den kulturpolitiska situationen i Quebec och den därmed förknippade synen på Quebecs och Kanadas historia. Dels med det faktum att svenska lärare i någon mån ”tvingas” tänka i andra banor när de undervisar om historiebruk (Elmersjö 2021).

När det gäller kopplingen mellan kunskapsteoretisk syn på historieämnet och undervisning om historiebruk i Sverige, visade en av projektets studier att kopplingen mellan hur lärare undervisar om historiebruk och hur de ser på historieämnets kunskapsanspråk är både tydlig och otydlig. Resonemang om undervisning om historiebruk kunde visa tydliga epistemologiska ställningstaganden men samtidigt kunde samma lärare i andra frågor ha helt andra, motsägelsefulla, kunskapsteoretiska resonemang (Elmersjö 2021).

Däremot framkom en del beskrivningar som tydde på att lärarna gör didaktiska övervägningar som leder till att de går emot sin egen epistemologiska övertygelse i sin undervisning av pragmatiska skäl.

Det var dock mycket sällan som detta beskrevs som en medveten förändring av kunskapsteoretiska anspråk (Elmersjö 2021; Elmersjö, in press).

Projektet kunde också visa att det finns en tämligen tydlig koppling mellan epistemologiska ställningstaganden och undervisning om kontroversiella frågor. Lärare tenderar att förhålla sig väldigt olika till elevers sätt att göra frågor kontroversiella, sin egen syn på vad som är kontroversiellt och historieämnets bidrag till att skapa eller lösa den typen av frågor. En fråga kan exempelvis bli kontroversiell i ett historieklassrum på grund av att läraren och eleverna har olika syn på ämnets kunskapsanspråk och därmed kopplingen mellan nuet och det förflutna (Elmersjö & Persson 2023).

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Projektet har bidragit med kunskaper om lärares förhållningssätt till historieämnets epistemologi, samt hur det kan tänkas påverka deras undervisning. Ett av projektets resultat; att lärare inte förefaller ha förmåga att beskriva den egna synen på epistemologiska förhållanden i ämnet de undervisar, skulle kunna ha betydelse för utbildningen av lärare. Något som också förmedlats i debatter om historielärarytbildningen med hänvisning till föreliggande forskningsprojekts resultat (Elmersjö 2023).

Projektet har också skapat förutsättningar för vetenskapligt utbyte inom forskning om historieämnets epistemologi i allmänhet och kopplat till historielärare i synnerhet. Det har skett genom att sätta samman ett symposium och en zoom-konferens som under 2024 kommer att utmynna i en antologi som ges ut av Palgrave Macmillan (Elmersjö & Zanzanian, red. In press) och ett temanummer av tidskriften *Historical Encounters* (Zanzanian, Elmersjö & Nitsche red. In press).

Referenser

Berg, M. (2014). *Historielärares ämnesförståelse: Centrala begrepp i historielärares förståelse av skolämnet historia*. Karlstad: Karlstads universitet.

Elmersjö, H.Å. (2021). Historielärares syn på historisk kunskap och undervisning om historiebruk. *Norddidactica* 11(3).

Elmersjö, H.Å. (2022). Genre positions and epistemic cognition: Swedish upper secondary school history teachers and the nature of history. *Scandinavian Journal of Educational Research* 66(5).

Elmersjö, H.Å. (2023). Saknar historielärare en förståelse av sitt ämnes kunskapsanspråk? Kunskapsteoretiska perspektiv på historia i historielärarytbildningen. *Historisk tidskrift* 143(4).

Elmersjö, H.Å. (in press). Introduction: The epistemology of history and the realities of teaching. I H.Å. Elmersjö & P. Zanazanian (red.) *History teachers' epistemic considerations*. Cham: Palgrave Macmillan.

Elmersjö, H.Å. & Persson, A. (2023). Controversial issues and the nature of history: Teachers' views on controversial historical issues in Swedish lower-secondary school. *History Education Research Journal* (accepterad).

Elmersjö, H.Å. & Zanazanian, P. (2022). History teachers and the production of historical knowledge in Quebec and Sweden: Epistemic beliefs in distinguishing the past from history and its teaching. *Historical Encounters 9(1), Special issue: Epistemic cognition in history education*.

Elmersjö, H.Å. & Zanazanian, P. red. (in press). *History teachers' epistemic considerations*. Cham: Palgrave Macmillan.

King, P. M., & Kitchener, K. S. (2002). The reflective judgment model: Twenty years of research on epistemic cognition. In B. K. Hofer & P. R. Pintrich (Eds.), *Personal epistemology: The psychology of beliefs about knowledge and knowing* (pp. 37–61). New York: Routledge.

Maggioni, L. (2010). Studying epistemic cognition in the history classroom: Cases of teaching and learning to think historically. [PhD Dissertation]. University of Maryland. <http://hdl.handle.net/1903/10797>

Maggioni, L., VanSledright, B., & Alexander, P. A. (2009). Walking on the borders: A measure of epistemic cognition in history. *The Journal of Experimental Education, 77(3), 187–214*.

Mathis, C., & Parkes, R. (2020). Historical thinking, epistemic cognition, and history teacher education. In C. Berg, & T Christou (Eds.), *Palgrave handbook of history and social studies education* (pp. 189–212). Cham: Palgrave Macmillan.

McCrum, E. (2013). Diverging from the dominant discourse: Some implications of conflicting subject understandings in the education of teachers. *Teacher Development, 17(4), 465–477*.

Persson, A. (2017). *Lärartillvaro och historieundervisning: Innebörder av ett nytt uppdrag i de mätbara resultatens tid*. Umeå: Umeå universitet.

Zanazanian, P., Elmersjö, H.Å. & Nitsche, M. red. (in press). Special issue: Epistemic considerations in history education revisited. *Historical Encounters 11(1)*.

Publikationer från projektet (även listade som referenser)

Elmersjö, H.Å. (2021). Historielärares syn på historisk kunskap och undervisning om historiebruk. *Norddidactica 11(3)*.

Elmersjö, H.Å. (2022). Genre positions and epistemic cognition: Swedish upper secondary school history teachers and the nature of history. *Scandinavian Journal of Educational Research* 66(5).

Elmersjö, H.Å. (2023). Saknar historielärare en förståelse av sitt ämnes kunskapsanspråk? Kunskapsteoretiska perspektiv på historia i historielärarytbildningen. *Historisk tidskrift* 143(4).

Elmersjö, H.Å. & Persson, A. (2023). Controversial issues and the nature of history: Teachers' views on controversial historical issues in Swedish lower-secondary school. *History Education Research Journal* (accepterad).

Elmersjö, H.Å. & Zanzanian, P. (2022). History teachers and the production of historical knowledge in Quebec and Sweden: Epistemic beliefs in distinguishing the past from history and its teaching. *Historical Encounters* 9(1), *Special issue: Epistemic cognition in history education*.

Elmersjö, H.Å. & Zanzanian, P. red. (in press). *History teachers' epistemic considerations*. Cham: Palgrave Macmillan.

Zanzanian, P., Elmersjö, H.Å. & Nitsche, M. red. (in press). Special issue: Epistemic considerations in history education revisited. *Historical Encounters* 11(1).

Migration, språkligt lärande och social inkludering

Andreas Fejes Linköpings universitet (projektledare)

Magnus Dahlstedt, Linköpings universitet

Helena Colliander, Linköpings universitet

Nedžad Mesic, Linköpings universitet

Sofia Nordmark, Linköpings universitet

Sofia Nyström, Linköpings universitet

Maria Rydell, Stockholms universitet

I detta projekt undersöker vi vilka sammanhang och aktiviteter som framträder som centrala för migranters sociala inkludering.

Vi har följt 58 vuxna migranter i tre år och resultaten pekar på att det civila samhället spelar stor roll för deras bana mot inkludering. Vidare framträder migranternas bakgrund i termer av ålder, utbildning och yrkeserfarenhet som centrala faktorer som villkorar möjligheten till social inkludering.

Bakgrund

Frågan om migranters språkliga kunskaper i svenska har varit och är ett hett debattämne i Sverige. Språket ses som nyckeln för en lyckad integration. Inte minst kom flyktingsituationen under åren 2015–2016 att bidra till en politisk och massmedial debatt som alltmer riktade fokus mot språket. Migranter behövde i större utsträckning lära sig språket. Utbildningsinstanser ansågs behöva höja måluppfyllelsen.

Politikers språkbruk kom till viss del att ändras. Etablerade partier började nyttja ett språkbruk som tidigare framför allt använts av främlingsfientliga högerkonservativa partier (Dahlstedt & Neergaard 2023). Ansvar för att lära sig språket kom i större utsträckning att förläggas till migranterna själva. Den som misslyckas har, grovt sett, sig själv att skylla.

Problemen med ovan beskrivna debatt är flera. För det första osynliggör den människors olika förutsättningar. Migranter är inte en homogen grupp. Det är skillnad på att lära sig ett nytt språk om man är ung eller gammal, om man har tidigare utbildning eller ej, beroende på ens psykiska mående och så vidare.

För det andra osynliggör debatten andra sammanhang än just utbildning, som är viktiga för migranters språkliga lärande. Är det verkligen sfi som är det sammanhang där migranter lär sig språket? Eller är det sfi i kombination med annat?

För det tredje osynliggörs migranternas egna röster. Vad säger de om vad som är viktigt för att lära sig språket? Vilka aktiviteter ser de som mest lämpade och framgångsrika för sitt eget lärande och för social inkludering?

Syfte och frågeställningar

Med grund i en longitudinell forskningsansats ämnade detta forskningsprojekt bidra till förståelsen av migranternas sociala inkluderingsbanor. Utgångspunkten togs i hur migranter själva skapar mening kring sitt deltagande i olika aktiviteter som del i att realisera sina ambitioner inför framtiden. Mer specifikt ställdes följande frågor:

- Vilka språkliga lärandeaktiviteter ser vuxna migranter som meningsfulla i relation till sina strävanden inför framtiden?
- Vilka andra aktiviteter tillskrivs värde i relation till strävan inför framtiden?
- På vilket sätt förändras sådant meningsskapande över tid?
- Vilka aktiviteter framträder som mest centrala i relation till migranternas strävanden inför framtiden?

Resultat

Projektet tog sin utgångspunkt i ett tidigare projekt där 174 vuxna och unga vuxna migranter, som deltog i olika aktiviteter för språkligt lärande, intervjuades (Dahlstedt & Fejes, 2021).

Fokus för intervjuerna var migranternas bakgrund, deras nutida studier och liv och deras drömmar om framtiden. De var utspridda över landet och hade olika bakgrund i termer av bland annat kön, ålder, utbildningsbakgrund, arbetslivserfarenhet, land de ursprungligen kom ifrån. Vissa hade uppehållstillstånd, andra inte. I föreliggande projekt har vi sökt kontakt med dessa 174 individer för att genomföra uppföljande intervjuer två till tre år senare.

Totalt intervjuades 58 deltagare. Fokus för intervjuerna var att få veta vad de gjort sedan senaste intervjutillfället, vilka aktiviteter de såg som viktiga för att realisera sina drömmar om framtiden och om deras drömmar förändrats över tid.

Det vidare forskningsprogrammet som detta projekt är del av har hittills resulterat i ett fyrtiotal vetenskapliga publikationer. Vi håller fortfarande på att bearbeta det empiriska material som samlats in och mer kommer att publiceras. Så här långt kan vi sammanfatta våra resultat på följande vis.

Överlag finns det bland migranterna vi har intervjuat en stark vilja att så snabbt som möjligt lära sig språket, hitta ett jobb, betala skatt och därmed försörja sig själva och sin familj. När vi jämför de individuella banor som representeras av varje persons berättelser kan vi på ett generellt plan teckna följande:

- De som saknar uppehållstillstånd, i synnerhet permanent uppehållstillstånd, har svårt att få möjlighet att utbilda sig, lära sig språket och komma in på arbetsmarknaden.
- Tillfälliga och villkorade uppehållstillstånd, däremot, ger visserligen tillträde till arbetsmarknaden, men inte sällan till arbeten med prekära arbetsvillkor där migranter på olika vis utnyttjas.
- De banor där rörelsen mellan de båda intervjutillfällena är signifikant karaktäriseras ofta av att personen har en längre utbildningsbakgrund med sig från sitt tidigare hemland. Dessa banor karaktäriseras av att individerna har rört sig från att inte ha några större kunskaper i svenska, till att ha lärt sig svenska, kommit in på en utbildning och/eller etablerat sig på arbetsmarknaden.

Med grund i våra resultat kan vi peka ut ett antal faktorer som framstår som centrala för migranter på sin väg mot social inkludering. Sociala relationer med signifikanta personer är centralt. Det är personer som kan fungera som förebilder eller vägvisare och som kan bidra till att migranter får träna sitt språk och introducera dem till nya sammanhang och sociala kontakter.

Här ingår både lärare och cirkelledare som kan bidra till att migranter utvecklar en känsla av tillhörighet. Många går långt utanför sitt formellt avgränsade uppdrag för att stötta asylsökande och andra migranter, exempelvis vad gäller att lotsa vidare i kontakter med myndigheter eller vårdkontakter.

Det civila samhället har en viktig roll när det gäller att tillhandahålla kunskap som förbereder asylsökande för ett potentiellt liv i ett nytt land. I vår forskning framträder bland annat studieförbunden som viktiga. Vi har sett hur cirkelledare som jobbar med asylsökande använder sin egen erfarenhet av migration som pedagogisk resurs. De blir vägvisare och förebilder.

Detta är dock en balansgång och det finns risk att relationen övergår till vänskap, förmyndarskap och/eller socialt arbete. Vi har även sett hur språkcaféer som anordnas av kyrkan och andra organisationer och idrottsliga sammanhang såsom fotboll och gym framträder som centrala sammanhang för migranterna själva. Tillträde till sådana sammanhang kan bidra till att man känner sig sedd och välkommen. De erbjuder även möjligheter till att träna sig på språk och att bygga nätverk.

Utbildning framträder som centralt. Här erbjuds möjlighet att utveckla känsla av tillhörighet. Bland annat genom att få träna språket, utveckla kunskap om samhället, men inte minst sammanhang där stöd ges för att klara tillvaron ”här och nu”. Även arbete och praktik framträder som centralt. Där erbjuds möjlighet att få sin kompetens bekräftad och utvecklad, tillika möjlighet till språkträning i ett meningsfullt sammanhang. Det erbjuder även möjlighet till att få kunskap om hur den svenska arbetsmarknaden fungerar.

Våra resultat pekar även ut ett antal faktorer som utgör hinder för migranternas sociala inkludering. För det första påverkar den pågående samhällsdebatten, där migranter ensidigt pekas ut som en enhetlig grupp som inte vill lära sig svenska och som inte vill bli del av samhället, migranternas självbild. Debatten leder

även till att en rad repressiva åtgärder införs som gör det svårare att uppnå social inkludering.

I vårt material framträder en stark vilja att skapa sociala relationer med "svenskar" för att på så sätt träna språket och lära sig mer om samhället. Generellt över materialet uttrycks besvikelse över hur svårt det är att få till sådana relationer. Inte minst med tanke på hur ofta migranter placeras i sammanhang där de endast träffar andra migranter.

Vi kan se hur den otrygga boende- och livssituation som många migranter befinner sig i, inte minst i form av ovisshet vad gäller uppehållstillstånd, har negativ inverkan på deras möjligheter till social inkludering. Vidare ställs det för höga krav inom sfi som inte möts upp med tillräckligt stöd för de som har begränsad eller obefintlig studievana.

Vi kan även se hur befintliga regelverk som gällde vid studiens genomförande, såsom den så kallade gymnasielagen, skapar osäkerhet och fördröjningar för vissa av migranterna på deras väg mot social inkludering. Därtill framträder en arbetsmarknad som till viss del utnyttjar migranter som befinner sig i en prekär situation.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Inom forskningsområdet som projektet rör sig inom – migration, lärande och social inkludering – är det brist på större longitudinella empiriska studier som närmare studerar vad migranter själva ser som viktigt på deras bana mot social inkludering.

Genom att följa migranterna över tid – ambitionen är att följa upp dem ytterligare två till tre år till – är det möjligt att närmare identifiera faktorer som möjliggör och hindrar migranternas sociala inkludering. Vi får en unik inblick i hur individer över tid förändrar sin förståelse och sina ambitioner för inkludering i samhället och hur sådan förståelse påverkas av de sociala och strukturella villkor som omger individen.

Projektet erbjuder ett substantiellt kunskapsunderlag som är till nytta för alla dem som jobbar för att bidra till migranternas sociala inkludering.

Referenser

Dahlstedt, M. & Fejes, A. (Red.) (2021). *Utbildning i migrationens tid: Viljor, organisering och villkor för inkludering*. Studentlitteratur.

Dahlstedt, M., & Neergaard, A. (2023). A repressive turn in Swedish migration and welfare policy?, I R. Atzmüller, F. Décieux & B. Ferschili (Red.) *Transformation der Sozialpolitik: Aktuelle Entwicklungen, theoretische Herausforderungen, politische Perspektiven* (s. 250–265). Beltz Juventa Verlag.

Delaktighet – för vilka och av vilka i dagens samhälle? Från binärt tänkande till en tredje position

Sangeeta Bagga-Gupta, Jönköping University (projektledare)

Projektet har belyst frågor om ett-samhälle-för-alla för marginaliserade individer och grupper i ett demokratiskt samhälle som Sverige.

Det övergripande syftet har varit att belysa komplexiteten i stöd som erbjuds marginaliserade barn och vuxna via olika institutioner och utifrån detta identifiera framgångsrika faktorer för alla människors delaktighet.

Projektet har därför haft som mål att generera kunskap som kan bidra till förbättrade livsmöjligheter och ökad delaktighet i samhället för marginaliserade personer.

Bakgrund

De globala och nationella samhällsutmaningar som vi står inför har, trots gedigna försök, inte skapat en rättvisare värld. I en FN-rapport presenterades nedslående uppgifter om vissa grupper i Sverige. Bland annat uppmärksammades en hundraprocentig ökning av arbetslöshet och en nästan lika dramatisk ökning av självmord bland personer med funktionsnedsättningar. Vi vet också att unga med funktionsnedsättningar inte deltar i högre utbildning och inte får möjlighet till arbete i samma utsträckning som andra grupper, trots insatser som görs för att motverka deras utanförskap.

Projektet PAL inriktades på två grupper: döva/hörselskadade individer och människor med diagnos ADHD. Dessa gruppers situation har förändrats kraftigt efter sekelskiftet. Nästan alla döva spädbarn har fått ett cochleaimplantat, och en dramatisk ökning av antalet barn som får diagnosen ADHD har noterats. Grupperna har fått omfattande stöd och nämnda förändringar har fått stor betydelse för skolor. Detta gäller även diagnostiserade individer, både under skoltiden och vägen in i vuxenlivet.

Syfte och frågeställningar

Projektet PAL har syftat till att skapa en nyanserad och holistisk bild av hur samhället i stort och dess institutioner påverkar unga och deras livsbanor när det gäller delaktighet i samhället generellt. Via tre delprojekt har PAL:

1. Försökt identifiera var individer i de två grupperna finns i svensk skola.

2. Vilka faktorer som bidrar till en framgångsrik övergång till vuxenlivet för dessa individer.
3. Vad internationell och svensk forskning kommit fram till när det gäller denna övergång.

Mer preciserat har PAL sökt besvara följande:

- Vilka typer av skolor är nämnda grupper inskrivna i under 2000-talet?
- Hur har grupperna socialiserats inför en övergång till vuxenlivet under sin skoltid?
- Vad är dokumenterat om dessa grupper när det gäller stöd från olika samhällsinstitutioner (skola, rehabilitering, arbetsmarknad, civilsamhälle)?
- Vilka visioner om framtiden har dessa unga människor och deras närstående?
- Vilka skillnader och likheter finns mellan stöd som anges i nationell policy för högre utbildning och tillgången på arbete för marginaliserade grupper generellt och för funktionshindrade människor specifikt i olika länder?

Resultat

Projektets delprojekt har bidragit till följande övergripande resultat.

I delprojekt 1, som uttryckligen belyser nationella myndigheters (bland annat SPSM) oro över en anmärkningsvärd brist på data om var diagnostiserade barn befinner sig i skolsystemet, uppstod juridiska hinder. Trots godkänd etikprövning tvingades vi överge de ursprungliga planerna på att generera data, dokumenterade under fyra år, från hela skolsverige.

Det innebär att viktiga slutsatser inte kunde erhållas, och illustrerar samtidigt den otillgänglighet och de begränsningar som finns för att skapa forskningsdata om var dessa barn befinner sig i skolsystemet. Detta förhållande behöver granskas och åtgärdas genom bland annat lagändringar så att barn kan få det stöd som de har grundlagsenlig rätt till och att myndigheter med pedagogiska uppdrag kan erbjuda det stöd som de är ålagda att erbjuda.

Ett vidare resultat pekar på en liknande och viktig brist när det gäller andra jämlikhetsdata (till exempel etnicitet och ras) i Sverige, något som FN har uppmärksammat.

Delprojekt 2 innebar en kartläggning av cirka 40 personer över 18 år genom etnografiska fallstudier – de flesta i Sverige och ett fåtal i Maharashtra, Indien. Detta gjordes genom att följa människor i realtid i analoga-digitala miljöer och i skola, högre utbildning, arbetsplatser, vård med mera. För de svenska fallen gjordes även en granskning av dokument från olika sektorer om förhållanden i personernas barndom och framåt.

Delprojektet har utmynnat i flera studier som visar att marginaliserade människor i Sverige tycks omedvetet bli ytterligare marginaliserade genom problematiska förväntningar som ställs på dem om deras egen inkludering.

Detta sker på olika sätt i ett samhälle där verksamheter, som har till uppgift att förbättra individers inkludering, bildar vattentäta skott eller stuprör mellan olika funktioner.

I Maharashtra noterades att det är framförallt individers sociala nätverk och stöd från formella lagar som leder till tillgång till högre utbildning och arbete.

Jämförelser av livsbanor för döva individer och policy i Sverige med motsvarande i Indien (och policy i Tyskland och Japan) har lyft fram öppningar för utvidgning av en delaktighetspolicy i Sverige.

Den iögonfallande bristen på publikationer som är teoretisk-metodologiskt starka är ett viktigt bidrag från delprojekt 3. Forskningen inom området tenderar att bedrivas inom skilda områden, skapade utifrån skilda identiteter och olika institutionella sammanhang. Den är både svagt teoretiserad och bygger på traditionella metoder.

Även vad gäller teori- och metodgenerering lämnar projektet viktiga bidrag. Utveckling av dekolonialt tänkande, sammanvävt med sociokulturellt perspektiv (som kallas SWaSP, Second Wave of Southern Perspectives), skapar en viktig öppning för en mer komplex kunskap. Detta innebär bland annat en identifiering och lokalisering av hegemonier och marginaliseringar i alla samhällen. Konkret betyder detta att marginaliserade grupper i Sverige utgör en ”syd” i en demokratisk ”nord”kontext.

Här ställer PAL kritiska frågor om huruvida forskningens tendens att fokusera enskilda identitetspositioner, enskilda sektorer, enskilda livsfaser och enskilda kontexter åt gången överhuvudtaget kan belysa människans komplexa tillvaro. Dessa frågor har en etisk och forskningspolitisk bäring.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Trots enighet om vikten av stöd för de svagaste i samhället och ambition att inkludera alla, finns det få projekt som på djupet undersöker hur individers livsbanor ser ut och hur utmaningar hanteras praktiskt i de sektorer människor förväntas navigera under livet.

Med andra ord, trots den omfattande forskningen om delaktighet och inkluderande praxis och policy för olika verksamheter, har mycket liten vikt lagts vid en holistisk ansats på grupper och individers delaktighet i sina livsbanor och i de faktiska arenor där livet utspelar sig. Det är detta som projekt PAL har kartlagt och därigenom bidragit till ett metodologiskt och teoretiskt nytänkande.

Ett nytt perspektiv på rättvisa har belysts utifrån vem eller vilka som definierar vad som avses med delaktighet. Här har utbildning en viktig roll där frågor om samhörighet, rättigheter och skyldigheter är centrala.

PAL-projektets unika design har kunnat belysa paradoxer relaterade till de satsningar olika institutioner gör för ett mer jämlikt och rättvist samhälle och det fortsatta utanförskap som råder för både individer och grupper. Att lyfta fram både föreställningar om delaktighet och inkludering som handling i relation till hur individer och grupper representeras – inte minst i policy – har tydligt uppmärksammat behovet av att flytta fokus från den marginaliserade Andre till den omärkta norm och de gränser som formuleras i policy, handlingsarenor och praxis. Det är dessa omärkta normer och gränser som i sig skapar den Andre.

Projektet PAL:s samhällsrelevans ligger i förståelse av hur mänsklig identitet och mångfald, inklusive ”ett imaginärt samhälle/grupp”, spelar en avgörande roll för samhällets organisering av stödtjänster rörande integration, inkludering, rättvisa, etcetera. Mer specifikt ligger dess vetenskapliga bidrag i att problematisera den dominerande binära, det vill säga svart-vita, positionen avseende inkludering-segregering kopplad till olika uttryck för identiteter som samhället har ärvt och lever med – uttryck som i sig skapar möjligheter/begränsningar för unga och vuxna i olika institutionella sammanhang.

Projektets fokus på två diagnostiserade identiteter, som har fungerat som illustration, har lett till ett perspektiv om en tredje position som har relevans för organisation av utbildning, arbetsmarknadsinsatser, vård och andra insatser för alla. En sådan ståndpunkt bygger på ett kritiskt humanistiskt tänkande där teoretiska sociokulturella och dekoloniala perspektiv är centrala.

En tredje position synliggör svårigheterna med fixerade homogena identiteter, vilket möjliggör ett alternativt sätt att förstå delaktighet och ett-samhälle-för-alla. Den utgör en synvända!

Projektets resultat har presenterats i en rad öppna dialoger där företrädare för olika sektorer har bjudits in. Projektets hemsida har tillgängliggjorts på fyra språk: engelska, svenska, svenskt teckenspråk och International Sign Language. De publikationer som författats inom projektet är omfattande och avslutades med GoPar internationella konferens i samarbete med tankesmedjan Delaktighet och Inkluderings Tankesmedja, DoIT. Konferensen skapade en mötesplats för forskare och företrädare för olika verksamheter från olika delar av världen.

Projektet PAL:s hemsida: www.ju.se/ccd/pal.

[GoPar internationella konferens hemsida: www.ju.se/ccd/gopar2023](http://www.ju.se/ccd/gopar2023)

[DoIT, Delaktighet och Inkluderings Tankesmedjas hemsida: www.ju.se/ccd/doit](http://www.ju.se/ccd/doit)

De viktigaste publikationerna från projektet

Bagga-Gupta, S. (forthcoming 2024). What and why of equity for whom and where. Analytical engagement with promises-in-policy and policy-as-participation. In F. Bonacina-Pugh (Ed.). *Language Policy as Practice*. London: Palgrave MacMillan.

Bagga-Gupta, S. & Weckström, P. (forthcoming 2023). Behovet av att teoretisera vad, var, när, varför och av vem/vilka inom kunskapsproduktion. En tredje position om lärande via omläring. *Tidskrift för Genusvetenskap*.

Bagga-Gupta, S. & Weckström, P. (forthcoming 2023). Participation as mix(t)able. On being human being in contemporary times. *Inclusion Online*.

Bagga-Gupta, S. (2023). Epistemic and Existential, E2-Sustainability. On the need to un-learn for re-learning in contemporary spaces. *Frontiers in Communication*, 8, <https://doi.org/10.3389/fcomm.2023.1081115>

Bagga-Gupta, S. (2022). “Promises IN policy” and “policy AS participation”. Equity and language in and across the wilderness of contemporary human life. *Bandung Journal of the Global South*, 9(1–2), 103–133. [doi:10.1163/21983534-09010005](https://doi.org/10.1163/21983534-09010005).

Bagga-Gupta, S. & Carneiro, A. (2021). Commentary: Nodal frontlines and multisidedness. Contemporary multilingual scholarship and beyond. *International Journal of Multilingualism*, 18(2), 320–335. <https://doi.org/10.1080/14790718.2021.1876700>

Bagga-Gupta, S. & Messina Dahlberg, G. (2021). On studying peoples’ participation across contemporary timespaces: Disentangling analytical engagement. Outlines. *Critical Practice Studies*, 22(1), 49–88. <https://tidsskrift.dk/outlines/article/view/125861>

Holmström, I. & Bagga-Gupta, S. (2021). Patient or citizen? Interpretation, accessibility and participation for deaf and hard-of-hearing people in Sweden. *Scandinavian Journal of Disability Research*, 23(1), 209–223. DOI: <https://doi.org/10.16993/sjdr.733>.

Bagga-Gupta, S., Messina Dahlberg, G. & Almén, L. (2021). Gatekeepers and gatekeeping. The practiced norms of participation and marginalization in everyday life. In H. Egard, K. Hansson & D. Wästerfors (Eds.). *Accessibility Denied. Inaccessibility and Everyday Resistance to Inclusion for Persons with Disabilities* (ed., pp. 90–106). New York: Routledge. DOI: 10.4324/9781003120452-9 <https://www.taylorfrancis.com/books/oa-edit/10.4324/9781003120452/accessibility-denied-understanding-inaccessibility-everyday-resistance-inclusion-persons-disabilities-hanna-egard-kristofer-hansson-david-w%C3%A4sterfors?refId=9ddcb72d-7000-4ff4-91a9-e3d69de82cb3&context=ubx>

Bagga Gupta, S. & Weckström, P. (Eds.). (2020). *On 3rd positions in democratic contexts. An education-for-all, culture-for-all and a society-for-all. Om 3:e positioner i demokratiska kontexter. En-utbildning-för-alla, kultur-för-alla och ett samhälle-för-alla*. Research Report 11. Jönköping University. ISBN-

nr: 978-91-88339-22-5. <http://hj.diva-portal.org/smash/get/diva2:1424077/FULLTEXT01.pdf>

Bagga-Gupta, S., Messina Dahlberg, G. & Vigmo, S. (2020). Equity and social justice for whom and by whom in contemporary Swedish higher and adult education. *Learning and Teaching: The International Journal of Higher Education in the Social Sciences*, 13(3), 82–110. <https://doi.org/10.3167/latiss.2020.130306>

Bagga-Gupta, S. (Ed.). (2019). Special issue: Language Studies and Deaf Studies. Theoretically framed empirical contributions on languaging inside and outside educational settings. *Deafness and Education International*, 21(2–3), <https://www.tandfonline.com/toc/ydei20/21/2-3?nav=tocList>

Bagga-Gupta, S. (2019). Languaging across time and space in educational contexts. Language Studies and Deaf Studies. *Deafness & Education International*, 21(2–3), 65–73. <https://doi.org/10.1080/14643154.2019.1594081>

Messina Dahlberg, G. & Bagga-Gupta, S. (2019). On the quest to “go beyond” a bounded view of language. Research in the intersections of the Educational Sciences, Language Studies and Deaf Studies domains 1997-2018. *Deafness & Education International*, 21(2–3), 74–98. <https://doi.org/10.1080/14643154.2018.1561782>

Bagga-Gupta, S., Messina Dahlberg, G. & Gynne, A. (2019). Handling languaging during fieldwork, analysis and reporting in the 21st century. Aspects of ethnography as action in and across physical-virtual spaces. In S. Bagga-Gupta, G. Messina Dahlberg & Y. Lindberg (Eds.). *Virtual Sites as Learning Spaces. Critical issues on languaging research in changing eduscapes in the 21st century* (ed., pp. 331–382). London: Palgrave Macmillan. https://link.springer.com/content/pdf/10.1007%2F978-3-030-26929-6_12.pdf

Bagga-Gupta, S. (2019). Identity Positioning and Languaging in Deaf-Hearing Worlds: Some insights from studies of segregated and mainstream educational settings. In I. Leigh & C. O’Brien (Eds.). *Deaf Identities. Exploring new frontiers* (pp. 162–192). Oxford: Oxford University Press. [DOI:10.1093/oso/9780190887599.003.0008](https://doi.org/10.1093/oso/9780190887599.003.0008)

Bagga-Gupta, S. (Ed.). (2017). *Marginalization Processes across Different Settings. Going beyond the Mainstream* (ed.). Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. <http://www.cambridgescholars.com/marginalization-processes-across-different-settings>

Bagga-Gupta, S. (2017). Going beyond oral-written-signed-virtual divides. Theorizing languaging from social practice perspectives. *Writing & Pedagogy*, 9(1), 49–75. <https://doi.org/10.1558/wap.27046>

Bagga-Gupta, S. (2017). Introduction. Studies of marginalization processes and participation across sites. In S. Bagga-Gupta (Ed.). *Marginalization Processes across Different Settings. Going beyond the Mainstream* (ed., pp. 1–21). Newcastle-upon-Tyne: Cambridge Scholars Publishing.

Bagga-Gupta, S. (2017). Linguaging and Isms of reinforced boundaries across settings: Multidisciplinary Ethnographical Explorations. In D. J. Rivers & K. Zotzmann (Eds.). *ISMS of Oppression in Language Education* (ed., pp. 203–229). Berlin: Mouton de Gruyter.

Bagga-Gupta, S. (2017). Center-staging language and identity research from earthrise perspectives. Contextualizing performances in open spaces. In S. Bagga-Gupta, A. L. Hansen & J. Feilberg (Eds.). *Identity revisited and reimagined. Empirical and theoretical contributions on embodied communication across time and space* (ed., pp. 65–100). Rotterdam: Springer.

Bagga-Gupta, S. (2017) Signed Languages in Bilingual Education. In S. May (General Ed.). *Encyclopedia of Language and Education*. Volume 5 O. García & A. M.Y. Lin (Eds.). *Bilingual and Multilingual Education* (ed., pp. 131–145). Rotterdam: Springer.

Bagga-Gupta, S., Messina Dahlberg, G. & Winther, Y. (2016). Disabling and enabling technologies for learning in higher education-for-all. Issues and challenges for whom? *Informatics*, 3(4). [doi:10.3390/informatics3040021](https://doi.org/10.3390/informatics3040021)

Migration, att lära sig värdlandets språk och påverkan av global engelska

Alastair Henry, Lunds universitet (projektledare)

Man lär sig inte ett språk först för att sedan tala det. Snarare lär man sig ett språk genom att tala det. Det här projektet undersöker hur vuxna migranter som behärskade engelska när de kom till Sverige, kommunicerar.

Bakgrund

Kommunikation är språkinläringens hjärta. Det är både den process som ger upphov till inläring och det slutgiltiga målet i strävan att behärska ett främmande språk.

Att vilja kommunicera, när det uppstår en möjlighet, är kanske den enskilt viktigaste faktorn som en person kan tillföra en inläringssituation (MacIntyre et al, 1998). Medan Skehan (1989) hävdar att en elev behöver ”tala för att lära sig”, påminner Larsen-Freeman (2007) oss om att en person inte lär sig ett språk och sedan använder det. Istället lär man sig ett språk genom att använda det.

Även om den nära kopplingen mellan att tala och att lära är lätt att förstå både för elever och lärare, kvarstår en rad individuella skillnader i hur villiga människor är att använda ett språk som de håller på att lära sig. I situationer där det finns mer än ett språk tillgängligt är det den komplexa inlärningspsykologin som kommer att avgöra vilket språk man väljer att kommunicera på. Teorin om viljan att kommunicera (WTC) beskriver hur en rad olika faktorer samspelar för att en person ska vara mer eller mindre benägen att kommunicera.

I ett migrationssammanhang sträcker sig kommunikationen bortom det formella lärandet i ett klassrum. I anpassningen till vardagen i ett nytt land kan förmågan att kommunicera vara avgörande.

I det här projektet undersökte vi WTC för ett antal personer som hade lämnat ett kulturellt/lingvistiskt sammanhang för att skapa ett nytt liv, i ett annat sammanhang.

I en globaliserad värld, där digital teknik och lingua franca-språk inte bara stöder transnationell rörlighet utan också underlättar kommunikationen vid ankomsten till värdlandet, kan de val man gör för hur man kommunicerar, ackumuleras på sätt som får långtgående följder.

Det är faktiskt svårt att föreställa sig alla de potentiella konsekvenser som är kopplade till de sätt som vuxna invandrare relaterar till värdlandets språk, hur de

svarar på utmaningarna att lära sig det nya språket och hur de hanterar de ständiga förhandlingar som äger rum när de interagerar i samhället.

Är det möjligt att ta en risk och kommunicera på målspråket? Eller är det bättre att ta det säkra framför det osäkra och använda ett kontaktspråk som engelska, att utnyttja möjligheterna i digitala verktyg, som Google Translate, att ta hjälp av någon som kan översätta eller att helt enkelt förbli tyst?

Projektet bryter ny mark genom att undersöka den typen av beslut och hur förändringar i WTC är knutna till inläringen av ett språk och användningen av ett annat, där inget av dem är individens modersmål.

WTC definieras som beredskapen att inleda ett samtal och teorin utvecklades ursprungligen i amerikansk kommunikationslitteratur (McCroskey & Richmond, 1991). Föga förvånande fanns det då få referenser till tvåspråkiga fenomen, som kodväxling och språkval.

WTC-konceptet importerades till andraspråksinläring (SLA) för cirka 25 år sedan (MacIntyre et al., 1998) och har därefter genomgått en betydande utveckling. I förhållande till tvåspråkighetssinläring (L2) har en omorientering kunnat iakttas. En förskjutning har skett från den stabilitet som det ursprungliga konceptet innebar, till en mer flytande och dynamisk konceptualisering (MacIntyre & Ayers-Glassey, 2020; Peng, 2022, Yashima, 2019).

I själva verket har forskning om WTC – som har använt en pyramidmodell (MacIntyre et al., 1998) som teoretisk bas – varit en föregångare när det gäller metodologiska och komplexa förändringar inom SLA.

I förhållande till andra utvecklingar inom SLA – särskilt de sociala och flerspråkiga vändningarna (Block, 2003; May 2014) – har WTC-forskningen inte samma status som sina föregångare. Liksom många andra identitetskonstruktioner har WTC sällan undersökts utanför språkklassrummet, trots att det för många elever är i sammanhang bortom formell inläring som lusten och självförtroendet att kommunicera på ett L2 kan utvecklas allra mest (Reinders & Benson, 2017). Tidigare studier har inte tagit hänsyn till hur WTC fungerar i flerspråkiga sammanhang eller i situationer där kommunikation kan initieras på ett annat språk än målspråket.

Syfte och frågeställningar

Projektet behandlar luckorna i forskningen genom att undersöka WTC i kommunikation som sker utanför klassrummet i en miljö där både ett kontaktspråk (engelska) och målspråket (svenska) kunde användas för interaktion. Syftet var att utveckla förståelsen av WTC som ett personlighetsberoende, föränderligt och kontextuellt känsligt fenomen.

Forskningsfrågorna var:

- om både tillväxt och förlust i svensk WTC var sammankopplade

- om förändringen var stegvis eller oregelbunden
- om förändringsmönstren skiljde sig åt mellan deltagarna
- vilka faktorer som påverkade WTC

Resultat

I projektet användes kvantitativa, kvalitativa och blandade metoder. De kvantitativa delarna av projektet visade hur tillväxt och förlust i engelsk WTC och svenska hängde ihop och att förändringar i viljan att kommunicera på engelska eller svenska kunde vara plötsliga eller gradvisa (Henry et al., under tryckning).

Med hjälp av kvalitativa data var det dessutom möjligt att identifiera förändringar i deltagarnas liv som ägde rum vid den tidpunkt då en förändring i WTC kunde identifieras (Henry et al., under tryckning).

I den kvalitativa delen av projektet (Henry & MacIntyre, 2024) utforskades åtta deltagares (alla kvinnor) erfarenheter med hjälp av narrativa tekniker under en åtta månaders period då man kunde förvänta sig att det kunde ske förändringar i WTC. Genom att noggrant följa kvinnornas erfarenheter av att kommunicera kunde vi se hur språkliga och psykologiska resurser användes när de navigerade i språkanvändningen i olika situationer.

Under projektperioden kunde vi observera hur mönstren i de val kvinnorna föredrog för att starta ett samtal, återspeglade de utmaningar som de mötte som internationella migranter och deras strävan efter ett liv i nya kulturella sammanhang. Även om alla kvinnorna vid någon tidpunkt upplevde en utveckling av svensk WTC, och vissa upplevde en samtidig nedgång i engelsk WTC, skiljde sig utvecklingen åt.

För vissa var mönstren av tillväxt och förlust stabila, samordnade och konsekventa. För andra var förändringarna dramatiska. På samma sätt kunde perioder av utveckling och tillbakagång vara snabba eller långsamma, stabila eller ojämna.

Tillsammans med resultaten från den kvantitativa delen av projektet är dessa insikter viktiga. De bidrar till att anpassa WTC-forskningen till den "nya, omprövade SLA" som Douglas Fir Group förutser. Där forskningen "börjar med L2-inlärnarnas sociala och lokala världar" och där målet är "att förstå de varierande förhållanden som möjliggör och begränsar möjligheterna till och resultaten av språkinläring i privata, offentliga, materiella och digitala kontexter för social interaktion" (2016, s. 39).

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Projektet ger en unik inblick i vuxna migranternas språkutveckling genom att dokumentera forskningsdeltagarnas erfarenheter och söka förståelse för hur man kommunicerar i förhållande till förändringar i förmågan att kommunicera och

med hänsyn till olika personligheter, migrationsförhållanden och familjesituationer. Genom att följa deltagarna när deras språkfärdigheter utvecklades har vi fått insikter som kan revidera den klassiska WTC-modellen.

Konceptualiseringen som utvecklats i projektet gör att det går att undersöka processer som leder till WTC när två eller fler språk är tillgängliga för kommunikation. Modellen återspeglar både hur WTC byggs i enskilda kommunikationshändelser och hur val av olika sätt att kommunicera, formas över tid. I en kommande (?) utveckling av resultaten visar projektet hur rumsliga perspektiv är viktiga för att förstå WTC i olika samhällskontexter.

Utöver dessa resultat har projektet bidragit till att utveckla principer för att genomföra kvalitativ longitudinell forskning inom tillämpad lingvistik. De principerna redovisas i en separat rapport.

Resultaten har samhällsrelevans. De visar både vilken betydelse vardagliga konversationer har för vuxna invandras språkkunskaper och vikten av att anställda i olika samhällsinstitutioner ger utrymme för vuxna invandrare att uttrycka sig på svenska. Ett sådant möte kan ge ovärderliga möjligheter till lärande och istället för att anta att kommunikationen av effektivitetsskäl bör ske på engelska, är det viktigt att ge möjlighet att samtala på svenska.

Referenser

Block, D. (2003) *The social turn in second language acquisition*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Byrnes, H. (2013) Notes from the editor. *Modern Language Journal*, 97, 825–827.

Douglas Fir Group. (2016). A transdisciplinary framework for SLA in a multilingual world. *Modern Language Journal*, 100, 19–47.

Henry, A., Thorsen, C., & MacIntyre, P. D. (in press a). Willingness to communicate in a multilingual context: part one, a time-serial study of developmental dynamics. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 1–20.

Henry, A., Thorsen, C., & MacIntyre, P. D. (in press b). Willingness to communicate in a multilingual context: part two, person-context dynamics. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 1–16.

Henry, A. & MacIntyre P. D. (2024). *Willingness to communicate, multilingualism, and interactions in community contexts*. Multilingual Matters.

Hult, F. M. (2010) The complexity turn in educational linguistics. *Language, Culture and Curriculum*, 23(3), 173–177.

Larsen-Freeman, D. (2007) Reflecting on the cognitive–social debate in second language acquisition. *Modern Language Journal* 91(1), 773–787.

MacIntyre, P. D., & Ayers-Glassey, S. (2020). Competence appraisals: Dynamic judgements of communication competence in real time. In W. Lowie, M. Michel, A. Rouse-Malpat, M. Keijzer, & R. Steinkrauss (Eds.), *Usage-based dynamics in second language development*, 155–175.

MacIntyre, P.D., Clément, R., Dörnyei, Z. and Noels, K. A. (1998) Conceptualizing willingness to communicate in a L2: A situational model of L2 confidence and affiliation. *The Modern Language Journal* 82 (4), 545–562.

May, S. (2014) Introducing the ‘multilingual turn’. In S. May (ed.), *The multilingual turn: implications for SLA, TESOL, and bilingual education*. New York: Routledge. 1–6

McCroskey, J. C., & Richmond, V. P. (1991). Willingness to communicate: A cognitive view. In M. Booth-Butterfield (Ed.), *Communication, cognition, and anxiety* (pp. 19–37). Newbury Park, CA: Sage.

Peng, J. E. (2022) Willingness to communicate. In S. Li, P. Hiver & M. Papi (eds), *The Routledge handbook of second language acquisition and individual differences* (pp. 159–172). Routledge.

Reinders, H., & Benson, P. (2017). Research agenda: Language learning beyond the classroom. *Language Teaching*, 50(4), 561–578.

Skehan, P. (1989). *Individual differences in second language learning*. London: Edward Arnold.

Yashima, T. (2019) L2 motivation and willingness to communicate. In M. Lamb, K. Csizér, A. Henry and S. Ryan (eds) *The Palgrave Handbook of Motivation for Language Learning* (pp. 203–223). Cham: Palgrave Macmillan.

De viktigaste publikationerna från projektet

Henry, A., Thorsen, C., & MacIntyre, P. D. (in press a). Willingness to communicate in a multilingual context: part one, a time-serial study of developmental dynamics. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 1–20.

Henry, A., Thorsen, C., & MacIntyre, P. D. (in press b). Willingness to communicate in a multilingual context: part two, person-context dynamics. *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 1–16.

Henry, A. & MacIntyre P. D. (2024). *Willingness to communicate, multilingualism, and interactions in community contexts*. Multilingual Matters.

Mobbningsarenor: en socioekologisk undersökning av skolmobbing

Paul Horton, Linköpings universitet (projektledare)

Camilla Forsberg, Linköpings universitet

Robert Thornberg, Linköpings universitet

Skolmobbing är ett utbrett problem som fortsätter att negativt påverka livet för skolbarn, föräldrar och skolpersonal. Trots mycket forskning kring fenomenet är forskning om skolmiljöns betydelse för skolmobbing eftersatt.

Syftet med projektet var att undersöka hur olika skolfaktorer påverkar skolmobbing och skolpersonalens förmåga eller vilja att ingripa samt vilken betydelse genus har för mobbing och ingripande mot mobbing.

Bakgrund

Historiskt sett har skolmobbningsforskningen dominerats av ett psykologiskt perspektiv som till stor del har fokuserat på negativt beteende hos individer och grupper av individer. På senare tid har allt fler forskare breddat fokus till det sociala sammanhang där mobbing förekommer. Som en följd av detta har vissa forskare anammat Urie Bronfenbrenners (1979) socioekologiska modell.

Mycket av den socioekologiska forskningen har dock fokuserat på de direkta sociala interaktionerna på mikrosystemnivå, som relationer mellan elever, och i viss mån mesosystemnivå och sambandet mellan olika miljöer, som relationer mellan lärare och föräldrar.

Den socioekologiska forskningen har dock i hög grad förbiset att ta itu med betydelsen av exosystemnivån där relationer uppstår som påverkar individen men som inte direkt involverar dem, till exempel beslut som fattats av skolläroenden, och makrosystemnivån vars lagar och normer påverkar interaktioner och relationer inom de andra socioekologiska systemen (Horton, 2020).

I studier av mikrosystemet har skolmobbningsforskningen tenderat att förbise eller tona ned betydelsen av skolfaktorer. Skolor är inte bara miljöer för mobbing utan har också vissa egenskaper som påverkar de interaktioner och relationer som uppstår inom dem (Eriksson et al., 2002). Dessa egenskaper inkluderar skolans obligatoriska karaktär, komprimering av ett stort antal elever till begränsade utrymmen, kontroll av deras rörelser och beteenden genom regler och förordningar samt konkurrens mellan elever (Duncan, 2013).

Skolor är också fysiska platser där sociala element som mobbning underlättas, begränsas och regleras av strukturella faktorer som utrymmets storlek och materialitet samt organisatoriska faktorer som tidsplanering och övervakning (Zumbrunn et al., 2013).

I det här projektet används etnografiskt fältarbete, inklusive deltagarobservationer och semistrukturerade intervjuer med skolpersonal och elever från olika skolor och årskurser – förskoleklass, årskurs 2, årskurs 5 och årskurs 8 – för att sätta skolans betydelse i centrum för studien.

Syfte och frågeställningar

Syftet med projektet har varit att undersöka hur olika skolfaktorer påverkar skolmobbning och skolpersonalens förmåga eller vilja att ingripa samt vilken betydelse genus har för mobbning och ingripande mot mobbning. Våra forskningsfrågor formulerades på följande sätt:

- Hur påverkar skolans strukturella och organisatoriska faktorer mobbning?
- I vilken utsträckning är dessa faktorer och mobbningen kopplad till genus?
- I vilken utsträckning påverkar skolfaktorer och genusnormer förmågan eller viljan att ingripa i mobbningssituationer?

Resultat

Resultaten pekar på hur flera skolstrukturella faktorer påverkar mobbning. Utrymmesbrist i skolans olika ytor bidrar till att konflikter skapas. Skolans arkitektur påverkar också mobbning genom att göra vissa utrymmen (som trapphus, korridorer, kapprum och omklädningsrum) mer gynnsamma för vissa typer av negativt beteende och mindre synliga för skolpersonal.

Den arkitektoniska utformningen av olika utrymmen, som betong- eller grusbelagda fotbollsplaner, bidrar till mer konfliktfyllda interaktioner och relationer, vilka kan eskalera och leda till mer ihållande mobbning. Resursbrist på vissa platser är också en bidragande orsak till att konflikter skapas, både kortlivade sociala meningsskiljaktigheter och mer systematisk mobbning. Resursbrist är både en strukturell och organisatorisk faktor kopplad till skolornas ”bärförmåga”.

Organisatoriska faktorer såsom svårigheter med schemaläggning gör att vissa platser saknar personalnärvaro vid vissa tidpunkter och dagar. Organisatoriska faktorer kring schemaläggning innebär också att olika klasser och åldersgrupper måste dela utrymmen och att utrymmesbrist och knapphet i resurser kan leda till intensifiering av konflikter kring användningen av dessa utrymmen och resurser under dessa tider.

Våra studier illustrerar också hur vissa skolplatser är associerade med ålders- och genusrelaterade aspekter och att konflikter kring dessa utrymmen präglas av ålder- och genushierarkier. Medan gungområden tenderar att användas mer av flickor, domineras fotbollsplaner vanligtvis av pojkar och kännetecknas av tufft spel och konfliktfyllda interaktioner.

Ojämlig tillgång innebär att vissa elever uppfattas som mindre värda att använda dessa platser och resurser på grund av sin genus- och/eller sociala statusposition. Vissa flickor och pojkar blir exempelvis exkluderade från att delta i fotboll och när de spelar fotboll riskerar de att utsättas för kränkande behandling. När lärare försöker ta itu med det tuffa spelet på skolans fotbollsplaner kan sådana försök förstärka genusnormer, till exempel genom att etablera särskilda tider för flickor där tufft spel inte är tillåtet.

Strukturella faktorer som arkitektur och utformning av skolbyggnader påverkar skolpersonalens förmåga att se vad som händer på vissa platser, som lekplatser, korridorer, trapphus och skogsområden. Brist på personal i förhållande till antalet elever och i förhållande till de områden som finns, försvårar tillsynen och är särskilt problematisk om personalen är sjukfrånvarande.

Skolpersonalens behov av att ha tillsyn i olika områden gör att vissa platser blir otrygga, såsom fotbollsplaner, som ofta kan vara utan tillsyn under rasterna. Behovet av tillsyn utomhus innebär också att inomhusutrymmen kan sakna vuxennärvaro under raster. Ett område av särskilt intresse är skolans omklädningsrum som både lärare och elever pekar ut som en plats där mobbning kan förekomma utan lärarnas vetskap.

Våra resultat visar att juridifieringen av skolans arbete med att motverka kränkande behandling, diskriminering och trakasserier, samt krav på skolpersonal att rapportera varje händelse av kränkande behandling och trakasserier, negativt påverkar skolpersonalens förmåga och vilja att ingripa. Lärare tenderar att hierarkisera negativa incidenter och sudda ut gränserna mellan kränkande behandling, trakasserier och mobbning. Det sker genom att utgå från mobbningsens definitionsriterier: negativ intention, upprepning och maktobalans.

På grund av en upplevd oförmåga att rapportera allt, hierarkiserar lärare situationer genom att försöka bedöma allvarlighetsgraden, balansera pedagogiska och juridiska krav och navigera föräldrarnas förväntningar. Det innebär att vissa incidenter med kränkande behandling och trakasserier inte bedöms som allvarliga, att lärare väger sitt övriga pedagogiska ansvar mot sitt ansvar att rapportera, och att de anpassar dokumentationen beroende på hur pass benägna elevens föräldrar är att följa upp situationen.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Våra resultat bidrar med viktig kunskap om hur skolans strukturella och organisatoriska faktorer påverkar skolmobbning.

De visar vikten av att inte bara fokusera på mobbningsbeteendet hos individer och grupper av individer, utan även på de skolarenor där mobbning uppstår. Det innebär att ompröva skolans arkitektur och skolplatsers materialitet. Det innebär också att säkerställa adekvat "bärförmåga" hos skolor och att tillräckliga resurser tillförs skolor, både vad gäller lekredskap, fysiska ytor och tillgång till personal. Att ta itu med dessa frågor kan alltså inte göras på individ- eller mikrosystemnivå utan kräver arbete på meso-, exo- och makrosystemnivå.

Våra resultat belyser också hur skolans strukturella och organisatoriska faktorer är genusbestämda och pekar på ett behov av att beakta de genusrelaterade aspekterna av platser men också utmana genusbaserade hierarkier i skolor, där vissa flickor och pojkar är negativt positionerade i förhållande till sina kamrater. Detta kräver arbete och reflektion kring genusrelaterade normer på mikro-, meso-, exo- och makrosystemnivå.

Slutligen belyser våra resultat på vilket sätt skolans strukturella och organisatoriska faktorer och genusnormer påverkar förmågan eller viljan att ingripa i mobbningsituationer.

Även om personalens ansvarsskyldighet är viktig, tyder våra resultat på att ökade krav på rapportering gör mer skada än nytta, om man inte samtidigt tar itu med strukturella och organisatoriska frågor som påverkar lärarnas förmåga att hantera detta på mikro-, meso- och exosystemnivå.

Skolmobbning är en viktig samhällsfråga och våra resultat visar vikten av att ta itu med skolornas roll som samhälleliga institutioner i skolmobbning.

Referenser

- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Duncan, N. (2013). 'If you tolerate this, then your children will be next.' Compulsion, compression, control, and competition in secondary schooling. *International Journal on School Disaffection*, 10(1), 29–45.
- Eriksson, B., Lindberg, O., Flygare, E., & Daneback, K. (2002). *Skolan – en arena för mobbning*. Skolverket.
- Horton, P. (2020). Reframing school bullying: The question of power and its analytical implications. *Power & Education*, 12(2), 213–220.
- Zumbrunn, S., Doll, B., Dooley, K., LeClair, C., & Wimmer, C. (2013). Assessing student perceptions of positive and negative social interactions in specific school settings. *International Journal of School & Educational Psychology*, 1(2), 82–93.

De viktigaste publikationerna från projektet

Forsberg, C., Horton, P., & Thornberg, R. (2023). Fever pitch: Spatial, material, and temporal organisational dimensions of gendered peer relations on the school football pitch. *Ethnography and Education*, 18(2), 183–198.

Horton, P. (2020). Reframing school bullying: The question of power and its analytical implications. *Power & Education*, 12(2), 213–220.

Horton, P., Forsberg, C., & Thornberg, R. (2020). “It's hard to be everywhere”: Teachers' perspectives on spatiality, school design and school bullying. *International Journal of Emotional Education*, 12(2), 41–55.

Horton, P., Forsberg, C. & Thornberg, R. (2022). Blurred boundaries and the hierarchization of incidents: Swedish schoolteachers' struggles with distinguishing degrading treatment, harassment, and school bullying. *Scandinavian Journal of Educational Research. Advance Online*.
Publication: <https://doi.org/10.1080/00313831.2022.2116486>

Horton, P., Forsberg, C., & Thornberg, R. (2023a). Juridification and judgement calls: Swedish schoolteachers' reflections on dealing with bullying, harassment, and degrading treatment. *Education Inquiry*. Advance Online Publication: <https://doi.org/10.1080/20004508.2023.2170016>

Horton, P., Forsberg, C., & Thornberg, R. (2023b). Places and spaces: Exploring interconnections between school environment, resources and social relations. *Educational Research*. Advance Online Publication: <https://doi.org/10.1080/00131881.2023.2252829>

Sámi máná jurddavázzin – Samiska barn som tankevandrare: Berättande och kritiska filosofiska undersökningar i urfolks tidiga barndomspedagogik

*Viktor Magne Johansson Södertörns högskola (projektledare)
Ylva Jannok Nutti, Sámi allaskuvla/ Sámi University of Applied Sciences,
Kautokeino, Norge*

Det övergripande syftet med projektet har varit att undersöka samiska barns utforskande av filosofiska frågor genom berättande.

Resultatet visar hur pedagoger levandegjort samiska traditionsbärares kunskaper för barnen i förskolan genom ett medvetet arbete med berättelser. Barnen undersökte i sin tur filosofiska frågor genom lek och samtal i olika mellanrum som skapas i samspel med pedagoger, platser, traditionsbärares kunskap och berättelser.

Bakgrund

Förskolans läroplan betonar tydligt att samiska barn ska stödjas i att utvecklas inom de samiska språken samt i utvecklingen av en kulturell identitet. Det finns en mängd exempel på forskning som har undersökt detta. Forskare som Asta Balto (2023) har undersökt mer allmänna frågor om samisk pedagogik och barnuppfostran som kan utgöra en utgångspunkt för pedagogisk forskning i olika utbildningssammanhang. Det har också genomförts flera studier i sameskolan med relevans för arbetet i förskolan (Jannok Nutti 2018a; 2017; Jannok Nutti & Joks 2018).

Projektet Sámi máná jurddavázzin utgår från förskoleforskning om pedagogiska relationer mellan platser, aktiviteter, berättande och barns filosoferande. Sådana exempel på förskoleforskning sätts i samtal med samiska källor, både praktiker och skönlitteratur (Jannok Nutti, 2017; Jannok Nutti & Joks 2018; Johansson 2019b).

I projektet möts flera vetenskapliga discipliner:

- Urfolksfilosofi och urfolkspedagogik (Jannok Nutti 2017; 2018a; 2018b).
- Filosofi med barn och barns filosoferande (Johansson 2019a; 2019b).
- Post-kritisk litteraturteori (Johansson 2019a).

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med projektet har varit att undersöka hur, när och var samiska barn utforskar filosofiska frågor. Vi har studerat hur det sker genom berättelser som uppstår i pedagogernas arbete med aktiviteter som anknyter till platser och samiska traditionella kunskaper.

I nära samarbete med pedagoger och en förskolerektor i en samisk förskola har en serie aktiviteter planerats och genomförts. I planeringen av aktiviteterna har pedagogerna samarbetat med forskare och samiska traditionsbärare för att utveckla sin kunskap om aktiviteternas innehåll samt för att hitta berättelser i anslutning till aktiviteterna.

Vi har studerat barnens filosoferande under och i anslutning till aktiviteterna som ett samspel mellan pedagoger, barn och platser. Materialet samlades in i deltagande observationer genom anteckningar, fotografier och korta videoklipp.

Projektet har inspirerats av aktionsforskning vilket inneburit att projektets design utvecklats genom ett samspel mellan forskare, de pedagoger och barn som deltar och i viss utsträckning det omgivande samhället (Jannok Nutti 2018b). En betydande del av forskningsdesignen har också varit den antropologisk pedagogiska grundtanken att pedagoger, barn och forskare lär sig tillsammans (Ingold 2017).

Den filosofiska undersökningen i projektet utgick från en vardagsspråksfilosofisk metod där en översikt av filosofiska problem framträder genom att filosofiska frågor studeras i hur ord, berättelser, och uttryck används i levda sammanhang (Johansson 2019a).

Titeln på projektet *Sámi máná jurddavázzin* – Samiska barn som tankevandrare är ett sätt att beskriva en gemensam undersökande lärandeprocessen. På nordsamiska kallas ibland renskötare för *boazovázzi*, en sammansättning av ”*boazu*” (ren) och ”*vázzi*” (någon som går). Vi började tänka på barnen som *jurddavázzi*, tankevandrare. Begreppet *jurddavázzi* var en lek med *boazovázzi* för att hitta samiska sätt att beskriva filosofiska reflektioner. ”*Jurdda*” betyder tanke. *Jurddavázzi* skulle därför kunna förstås som någon som går med tankar eller någon som sköter om tankar.

Jurddavázzi beskriver den filosofi som projektet undersöker. Den handlar om att förvalta traditioner, samtidigt som de är i förändring. Det handlar också om ett tänkande som sker i praktiken och görandet när barn, förskollärare, traditionsbärare och forskare går genom livet.

Det är en urfolksfilosofisk kunskapssyn där berättelser, idéer, förståelse och lärande är grundade i levda erfarenheter och är i ständigt växande (Archibald 2008).

Resultat

Ett övergripande resultat i projektet visar hur pedagoger genom möten med traditionsbärares kunskaper och andra med särskild kunskap funnit sätt att göra dessa erfarenheter levande för barnen i förskolan. Det visar också hur pedagogerna på olika sätt medvetet börjat arbeta med samiska berättelser som en del av innehållet i olika samiska aktiviteter.

Vi har sett hur barnen undersöker filosofiska frågor genom lek och samtal i de olika mellanrum som skapas på platserna i samband med aktiviteter. Det vill säga tidpunkter som inte är en direkt del av den planerade aktiviteten, som när barnen går till aktiviteten, eller olika pauser mellan planerade berättelser och annat som de gör.

De aktiviteter som studerades och genomfördes i projektet följde hur förskolans verksamhetsår integrerade årstidernas skiftningar i Sápmi. Det kunde vara att hämta och förbereda skohö (något som har använts för att hålla värmen i skor), följa med på renskötarnas insamling av renar, spjälka renskinn, älgjaktsäventyr och lära sig duodji (samisk slöjd). Men också att ta del av berättelser och traditioner kring skábma (mörkertid), ripsnarning, att förbereda och röka renkött och utforska kallkällor. Många av aktiviteterna är återkommande vid samiska skolor och förskolor. I projektet har de studerats med en särskild blick på berättandet och filosofin som framträder i dem.

Till en början var tanken att aktiviteterna skulle genomföras med en samisk traditionsbärare som deltog och ledde delar av den. Men i samråd med förskolerektor och pedagoger och utifrån erfarenheter av ett pilotprojekt, var det tydligt att pedagogerna själva ville utveckla sina kunskaper om samiska traditioner för att kunna anpassa dem till barngruppen.

Därför träffade forskarna och pedagogerna i stället på förhand traditionsbärare och andra med särskilda kunskaper för att utveckla och anpassa aktiviteterna till förskolans förutsättningar. Det var en process där pedagogernas eget lärande var en del utförandet och förberedandet av aktiviteterna.

Projektet har utgått från hur berättande ofta varit en del av pedagogiska situationer där barn och unga deltar i ett görande, ett utförande samtidigt som de hör de äldre, mer erfarna personer berätta (Nergård 2006; Gaski 2019). Ett exempel är besöken vid kallkällorna där barnen fick lyssna till historier om hur kallkällor kan användas och hur de har använts historisk. Barnen fick också ta del av sägner om kallkällan, något som skapade respekt för platsen och en känsla av spänning och äventyr.

Pedagogerna anpassade berättelserna till de barn som var närvarande vid de olika besöken vid kallkällorna. Det visade att pedagogerna förhöll sig till två dimensioner av samisk berättartradition som betecknas av verben muitalit – att återberätta ett minne eller något som hänt – och máinnastit – att berätta en saga eller en myt (Gaski 2019, p. 263).

För barnen blev båda dimensionerna viktiga och gav upphov till samtal, lekar, frågor och undersökningar. Berättelserna blev också ett sätt att förhålla sig till omgivningen och de platser som barnen, pedagogerna och forskarna besökte. Barnen relaterade också en del av berättelserna till sina egna upplevelser och erfarenheter.

I genomförandet av aktiviteterna skapades mellanrum. Det kunde handla om när en del av aktiviteten avslutats, i övergångar mellan olika moment, under rörelsen mellan olika platser eller när pedagogerna var upptagna med något annat barn eller en annan grupp av barn.

Mellanrummen var kreativa tillfällen för barnen och gav dem tillfällen att påbörja berättelser och samtal i relation till aktiviteterna. Det var också tillfällen då de undersökte platser och delade kunskaper om olika fenomen vid platserna. Framför allt skapade mellanrummen arenor för lek där barnen på olika sätt undersökte teman i aktiviteterna.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Resultatet i Sámi máná jurddavázzin beskriver pedagogiska processer där aktiviteter med fokus på att göra och pröva olika delar av samiska praktiker är införlivade i processer där berättelser inbjuder till levda äventyr (Nergård 2006). Berättelserna och de praktiska handlingarna skapar relationer till platser och tidigare generationer. Berättelserna får liv genom att vara en del av praktiskt utförande och blir en del av det som pedagogerna kallade ”vårt äventyr med barnen”.

De samiska barnen ger nytt liv till berättelserna genom att delta i aktiviteter där de får möta både nutida och historiska samiska praktiker som de använder för att skapa lekvärldar. Genom deras lekvärldar dras forskare och pedagoger in i ett äventyr som flätas samman med historien. Det pedagogiska arbetet och forskningen i sådana äventyrliga sammanflätningar blir en del av revitaliseringen av samiska kunskapstraditioner och dekolonialiseringsprocesserna i Sápmi. Detta visar den pedagogiska potential som finns i den samiska pedagogikens sätt att integrera berättande och görande med det fantasifulla och historiska. En berättelse-aktivitet-plats-integrerad pedagogik är något som kan vara av särskild vikt att ta fasta på vid samiska förskolor.

Men projektets resultat visar pedagogiska möjligheter även i andra förskolesammanhang. Pedagogerna gjorde samiska kunskaper och samiskt berättande till en levande del av förskolans arbete.

De gemensamma aktiviteternas kopplingar till berättelserna skapade ett rum med gemensamma utgångspunkter för barnen, pedagogerna och forskarna att lyssna till varandra, där barns filosofiska undran är en del av den omgivning de befinner sig i.

När förskolor åläggs alltmer uppgifter gällande innehåll uppstår nya utmaningar för att skapa rum för de kunskaper som förvaltas av urfolk och minoriteter. Det ställer också frågor kring vad som betonas när de vuxna i förskolan möter barnens tankar. Projektet utgör i detta sammanhang ett exempel på vad urfolksforskaren Linda Tuhiwai Smith (2022) kallat en avkolonisering av inställningen till samhällsinstitutioner och forskningsarbete där både pedagogisk praktik och pedagogisk forskning börjar i urfolks sätt att leva, i urfolks kunskaper och i deras berättelser.

Referenser

- Archibald, J-o Q.Q.X. (2008). *Indigenous Storywork: Educating the Heart, Mind, Body, and Spirit*. Vancouver: UBC Press.
- Balto, A. M. (2023). *Samisk oppdragelse: Tradisjon, Fornyelse, Vitalisering*. Kárášjohka/Karajok: ČáliidLágádus.
- Gaski, H. (2019). Indigenous Elders' Perspective and Position. *Scandinavian Studies, 91(1–2)*, 259–268.
- Ingold, T. (2017). *Anthropology and/as education*. London: Routledge.
- Jannok Nutti, Y. (2018a). Connecting Sámi Education, the Land and Lived Experiences. I: J. Petrovic & R. M. Mitchell red. *Indigenous Philosophies of Education around the World*, s. 195–210. New York and London: Routledge.
- Jannok Nutti, Ylva (2018b). Decolonizing Indigenous teaching: Renewing actions through a critical utopian action research framework. *Action Research Journal. Vol. 16, No. 1*, 82–104.
- Jannok Nutti, Y. (2017). Along Paths of Movement: Sámi Children and Early Childhood Student Teachers as Wayfarers. I E. Ärlemalm-Hagsér, E. B.Hansen Sandseter, L. Lee-Hammond, K. Lekies och S. Wyver eds. *The SAGE Handbook of Outdoor Play and Learning*. London: Sage.
- Jannok Nutti, Y. & Joks, S. (2018). En barnehages praktiske engasjement former stedets karakter. I Myrstad, A., Sverdrup, T. & Helgesen, M. B. red. *Barn skaper sted, sted skaper barn (ss. 189–202)*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Johansson, Viktor (2019a). *Literature and Philosophical Play in Early Childhood Education: A Humanities Based Approach to Research and Practice*. London: Routledge.
- Johansson, Viktor Magne (2019b). *Filosofi i tidig barndom: Omedelbarhetens pedagogik*. Malmö: Gleerups.
- Nergård, J-I (2006). *Den levande erfaring: En studie i samisk kunnskapstradisjon*. Oslo: Cappellen.

Smith, L. T. (2022) *Decolonizing methodologies: Research and Indigenous peoples (3:e utg)*. London: Bloomsbury.

Diskurser om kropp, hälsa och vikt bland lärare i idrott och hälsa

Peter Korp, Göteborgs universitet (projektledare)

Dean Barker, Örebro universitet

Anna Johansson, Högskolan Väst

Mikael Quennerstedt, Gymnastik och idrottshögskolan

Vi har studerat hur den samtida fetmadiskursen påverkar hur lärare i idrott och hälsa förhåller sig till ämnesinnehåll, pedagogik och syftet med ämnet. Vi har också tillsammans med en lärare genomfört normkreativa undersökningar med fokus på att utveckla rättvisa spel och fysiska tester i relation till kroppsvikt och kroppsform.

Bakgrund

En omfattande och alarmerande diskurs om en så kallad ”fetmaepidemi” har sedan 2000-talets början kommit att genomsyra hälsoforskning och offentlig hälsodebatt. Denna diskurs problematiserar människors kroppar och efterlyser strategier som ska kontrollera och normalisera den individuella kroppen till de krav på slankhet som diskursen i fråga producerar. Därmed blir också den smala, ”normala” och aktiva kroppen liktydig med god hälsa.

Skolan, och särskilt ämnet idrott och hälsa, sägs ha en viktig roll när det gäller att motverka ”fetmaepidemin”. Ämnet förväntas att på effektivare sätt engagera eleverna i fysisk aktivitet och göra dem medvetna om vikten av en hälsosam livsstil. Ett okritiskt accepterande av fetmadiskursen bland forskare och praktiker inom fältet riskerar dock att leda till strategier som i stället skapar oro om kropp och vikt bland elever och som därmed står i strid med ambitionen i kurs- och läroplaner att främja hälsa och välbefinnande bland barn och ungdomar.

Syfte och frågeställningar

Det finns idag få studier som behandlar idrott och hälsolärares förhållningssätt till den samtida fetmadiskursen och till frågan om den avvikande ”feta” kroppen i undervisningspraktiken. Mot bakgrund av detta är syftet med detta projekt att studera hur lärare i idrott och hälsa i svenska grundskolan i sin lärarroll förhåller sig till diskurser om fetma. Forskningsfrågorna är:

- Vad händer i samspelet mellan dominerande diskurser om fetma, läroplanen i idrott och hälsa och de konkreta undervisningsmetoderna?
- Vilka diskurser om kropp, vikt och hälsa uttrycker och praktiserar lärare i idrott och hälsa?

- På vilket sätt ifrågasätter och utmanar lärarna dominanta diskurser?
- Bidrar undervisningen i idrott och hälsa till att konstruera den icke-smala kroppen som queer/avvikande?
- Finns det exempel på alternativa undervisningsmetoder och alternativa sätt att arbeta med idrott och hälsa som inte tar utgångspunkt i kroppsstorlek och vikt som problem?

Resultat

I en inledande systematisk review och syntes av befintlig forskning (Quennerstedt et al. 2021) undersökte vi sambandet mellan undervisning i idrott och hälsa och diskurser om kroppsvikt. Syntesen visar hur diskurser i vetenskaplig litteratur om relationen mellan undervisning i idrottsämnet och kroppsvikt formar idén om vad som är idrottsämnets roll. Vi identifierade tre diskurser om undervisning i relation till kroppsvikt:

- en riskdiskurs
- en kritisk fetmadiskurs
- en pluralistisk diskurs

Från dessa diskurser identifierades fem olika roller för idrottsämnet:

- att lösa problemet med fetma och inaktivitet
- att inkludera överviktiga elever i undervisningen
- att avvisa idén om fetmaepidemi
- att stödja och förstå överviktiga elever
- att transformera idrottsämnet i förhållande till en mångfald av perspektiv på kroppsvikt

En slutsats av studien är att lärare i idrottsämnet behöver förhålla sig aktivt till syfte, innehåll och den pedagogik de använder i sin undervisning i relation till diskurser om kroppsvikt.

De intervjuer med lärare i idrott och hälsa som vi genomfört visade att lärarnas förståelse av och förhållningssätt till diskurser om övervikt och fetma inte framträder på det sätt vi väntat oss. De beskriver inte kroppsvikt och kroppsform som ett konkret problem i undervisningen i idrott och hälsa såsom vi, mot bakgrund av tidigare forskning, hade anledning att tro. Däremot är det tydligt att diskurser om fetma på ett djupgående sätt påverkar lärarnas uppfattning om ämnets syfte, innehåll, pedagogiska tillvägagångssätt och yrkesidentitet.

I vårt intervjumaterial fann vi även sex distinkta men relaterade diskurser som för lärarna formar tre specifika yrkesidentiteter (Barker et al. 2021). Den ”vårdande läraren” är en identitet som syftar till att säkerställa att alla elever oavsett kroppsstorlek deltar i fysiska aktiviteter. Den ”aktiverande läraren” är en identitet som fokuserar på att inspirera elever till aktivitet under hela livet. Slutligen är ”kroppsrationlisten” en identitet som utmanar orealistiska mediediskurser och försäkrar eleverna om att de har "normala" kroppar.

De tre identiteterna förefaller mer inkluderande, känsliga och kritiska än vad den internationella litteraturen om idrottsämnet och fetma antyder. Men yrkesidentiteterna innehåller också element som är fundamentalt osympatiska till överviktiga elever och som därmed knyter an till förhärskande fetmadiskurser.

Resultaten visar att när lärare använder en talgenre som kan beskrivas som att vara en ”atletisk lärare som en hälsosam förebild”, tenderar de att privilegiera en viss version av hälsa som ämnesinnehåll som innebär att inte vara för överviktig i syfte att bibehålla fysisk funktionalitet i relation till idrottsaktiviteter. Detta ämnesinnehåll är baserat på biomedicinska uppfattningar om hälsa med fokus på träning, ätande och vikt.

Vidare privilegierades särskilda pedagogiker inom idrottsämnet som sätter läraren i centrum för den pedagogiska situationen och ett visst pedagogiskt syfte inom idrott och hälsa: att utbilda medborgare för hälsosamma liv genom att delta i idrott. Med hänsyn till detta syfte utgör ökad kroppsvikt inom talgenren ett potentiellt hinder för utbildningsframgång.

Resultaten väcker frågor om lämpligt ämnesinnehåll och dess relation till lärares identiteter. Inlärningsmöjligheter kan gå förlorade när visst innehåll, viss pedagogik och vissa resultat är privilegierade.

Ytterligare en analys av intervjumaterialet handlar om att undersöka hur svenska idrottslärare förstår hälsa i förhållande till de undervisningsmetoder de använder (Korp et al. 2023). Detta gjordes genom att undersöka föreställningar och teorier om hälsa i lärarnas beskrivningar av sina undervisningsmetoder. Fyra dominerande teman identifierades:

1. Hälsa som en hälsosam attityd.
2. Hälsa som fitness.
3. Hälsa som funktionsförmåga.
4. Hälsa som mentalt välbefinnande.

I tema ett och två finns en tydlig påverkan från hälso- och fetmadiskurser på lärarnas resonemang om hälsa, medan tema tre och fyra snarare speglar en mer holistisk uppfattning om hälsa. Vår slutsats är att lärare behöver vara tydliga i vad de menar med hälsa i förhållande till vad de undervisar, hur de undervisar, samt varför de undervisar om hälsa på ett visst sätt.

I en pedagogisk intervention inom ramen för projektet har vi tillsammans med en lärare genomfört normkreativa undersökningar med fokus på att utveckla rättvisa spel och fysiska tester i relation till kroppsvikt och kroppsform.

Fysiska tester är vanligt förekommande i idrottsämnet internationellt och även mycket omdebatterade i den vetenskapliga litteraturen inom ämnesområdet. Våra resultat visar att normkreativ undervisning med tester har potential för att omdefiniera tester inom idrott och hälsa.

De kan också ge lärare möjlighet att uppmärksamma hur de olika pedagogiker och det olika innehåll de valt att undervisa om, är relaterat till dominerande normer för till exempel kroppsvikt och kroppsform. Normkreativa tester och spel kan även öppna upp för elever att upptäcka, utmana och potentiellt motverka dessa normer.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Projektets resultat visar att det finns en tydlig relation mellan förhärskande diskurser om kropp, hälsa och vikt och hur lärare i idrott och hälsa ser på sitt ämne avseende funktion, innehåll och pedagogiska strategier. Denna relation berör även lärarnas självförståelse och professionella identitet.

I relation till befintlig forskning pekar våra resultat dock på en mer komplex bild av hur lärare i idrott och hälsa ser på och förhåller sig till frågor om kroppsvikt, kroppsform och hälsa. Det finns en tydlig motsägelsefullhet och ambivalens i lärarnas utsagor och berättelser där de blandar traditionella föreställningar om att idrott och hälsa handlar om aktivitet till varje pris och om att utvärdera elevernas fysiska kapaciteter med resonemang som utmanar denna endimensionella förståelse av ämnet.

Våra resultat är viktiga för lärarutbildningen i idrott och hälsa och i ett större perspektiv för alla barn och ungdomars möjligheter att, oberoende av kroppsvikt och kroppsform, lära sig betydelsen av rörelse i vardagen och en balanserad syn på hälsa. Lärare i idrott och hälsa behöver därför ytterligare utveckla sin professionella förmåga att värdera ämnesinnehåll (vad), pedagogik (hur), samt syften (varför) i relation till en förståelse av ämnet som ger möjlighet för alla elever att känna att lektionerna i idrott och hälsa är meningsfulla.

Referenser

- Barker, D., Quennerstedt, M., Johansson, A., & Korp, P. (2021). Physical education teachers and competing obesity discourses: An examination of emerging professional identities. *Journal of Teaching in Physical Education, 40*(4), 642–651.
- Barker, D., Quennerstedt, M., Johansson, A., & Korp, P. (2023). Fit for the job? How corporeal expectations shape physical education teachers' understandings of content, pedagogy, and the purposes of physical education. *Physical Education and Sport Pedagogy, 28*(1), 29–42.
- Korp, P., Quennerstedt, M., Barker, D., & Johansson, A. (2023). Making sense of health in PE: conceptions of health among Swedish physical education teachers. *Health Education, 123*(2), 79–92.
- Quennerstedt, M., Barker, D., Johansson, A., & Korp, P. (2021). The relation between teaching physical education and discourses on body weight—an

integrative review of research. *Curriculum Studies in Health and Physical Education*, 12(3), 287–305.

Kontroversiella frågor i samhällsorienterande undervisning: En komparativ ämnesdidaktisk studie

Anna Larsson, Umeå universitet (projektledare)

Henrik Åström Elmersjö, Umeå universitet

Kristina Ledman, Umeå universitet

Niclas Lindström, Umeå universitet

Anders Persson, Högskolan Dalarna

Hur hanterar lärare i årskurs 7–9 kontroversiella samhällsfrågor i sin undervisning i samhällsorienterande ämnen? Vilka didaktiska vinster och utmaningar upplever lärarna är knutna till sådan undervisning?

Det är huvudfrågorna bakom detta forskningsprojekt.

Bakgrund

I varje samhälle och varje tid dyker det upp gemensamma frågor som inte är helt enkla att lösa men som är viktiga och behöver diskuteras. I vår tid kanske de kontroversiella frågorna är fler och mer laddade än någonsin. Många menar att samtidens politiska kultur i Sverige och Europa är mer polariserad än tidigare och att det riskerar att skapa svårhanterliga spänningar mellan till exempel grupper av människor.

Detta inverkar även på den samhällsorienterande undervisning som bedrivs i skolan. Det är uppenbart att skolan kan fylla en viktig funktion i att hjälpa eleverna att utveckla förhållningssätt till dagsaktuella, komplexa och kontroversiella samhällsfrågor som inte har några enkla svar eller lösningar.

När detta forskningsprojekt planerades fanns ett identifierat behov av ökad kunskap om hur undervisning om kontroversiella frågor kunde utföras, både på europeisk och på svensk nivå. Samtidigt visste vi inte mycket om hur det faktiskt såg ut i svensk skola, till exempel hur undervisningen genomförs i praktiken eller vilka frågor som berörs, vilka frågor som är eller blir kontroversiella i de olika samhällsorienterande ämnena och vilka svårigheter eller dilemman som kan uppstå.

Vi visste heller inte mycket om vilken roll olika ämnen spelar för behandlingen av kontroversiella frågor i undervisning. Eftersom den ämnesdidaktiska forskningen i Sverige och Norden var synnerligen ämnesuppdelad, och komparativa studier var ytterst sällsynta, fanns knappt någon sådan kunskap. Mot den bakgrunden skapades föreliggande projekt.

Syfte och frågeställningar

Genom att undersöka hur kontroversiella samhällsfrågor hanteras i skolämnena geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap i årskurs 7–9 var syftet med projektet att bidra till kunskap dels om hantering av kontroversiella samhällsfrågor i skolundervisning och dels om likheter och skillnader i undervisning mellan olika SO-ämnena.

Baserat på data från grundskolans läroplaner, strukturerade lärarintervjuer samt fallstudier av undervisning skulle följande frågeställningar besvaras:

- Vilka kontroversiella samhällsfrågor berörs i undervisning i de olika samhällsorienterande ämnena?
- Hur bedrivs undervisning om kontroversiella samhällsfrågor?
- Vilken betydelse tillskrivs undervisning om kontroversiella samhällsfrågor och vilka svårigheter lyfts fram?
- Vilka likheter och skillnader mellan ämnena framträder i denna undervisning?

Resultat

Det är tydligt att i det närmaste vilka samhällsfrågor som helst kan bli kontroversiella i en konkret undervisningssituation. Om det blir så, beror på en kombination av hur läraren väljer att lägga upp arbetet och vilka erfarenheter eleverna kommer med in i klassrummet. Det mesta ur kursplanernas beskrivningar av ämnenas centrala innehåll återfinns i lärares berättelser om sin undervisning i kontroversiella frågor (Larsson & Larsson, 2021; Lindström & Sullivan, 2021; Lindström, 2023). Mycket talar därför för att situationerna bäst förstås i linje med ett performativt perspektiv, det vill säga att kontroversiella frågor är något som görs av lärare eller elever i ett specifikt undervisningssammanhang.

Frågor som av lärare och elever upplevs som kontroversiella tycks ofta kopplas till identitet, antingen elevernas, lärarens eller andra identiteter som lärare och elever kommer i kontakt med. Beroende på hur "identitet" definieras av lärare uppstår också mycket olika typer av kontroversiella situationer som i sig kan betraktas som både möjligheter och problem för lärande.

Projektets historiska kursplanestudie visar att läroplanens förhållningssätt till kontroversiella frågor i undervisningen har förändrats över tid, i takt med generella läroplansförändringar, förändrad syn på skolans uppdrag och ändrat ämnesinnehåll. Den visar också att kontroversiella frågor över tid har tillskrivits olika didaktisk funktion i respektive ämne (Larsson, 2019). Även mellan skilda nationella kontexter varierar utrymmet för att behandla kontroversiella frågor beroende på läroplanens utformning (Ledman, 2019).

Undervisningen bedrivs förstås på många olika sätt. Historielärares sätt att tänka kring kontroversiella frågor har visats hänga samman med hur de uppfattar historieämnets natur (Elmersjö & Persson, accepterad).

Med grund i geografilärares berättelser har fyra strategier för att söka hantera kontroversiella frågor i ämnet identifierats: avvärjande, balanserande, utmanande samt korrigerande (Persson, 2022). Ett centralt resultat är att lärarna inte tycks använda sig av en enda sådan strategi, utan tvärtom beskriver hur de – beroende av situationen och med utgångspunkt i sitt professionella omdöme – gör situationsanpassade val. Det är alltså frågan om en didaktisk balansakt.

Det förekommer att lärare av hänsyn till specifika elever undviker vissa frågor eller vissa förutsebara konfliktfält, men de allra flesta lärare menar att potentiellt kontroversiella frågor har en stor didaktisk potential och kan leda till djupgående lärande hos eleverna. Detta är vad lärarna strävar efter. Samtidigt är det tydligt att sådan undervisning kan vara riskfylld. Undervisning som av lärarna beskrivs som ”misslyckad” förekommer, där klassrumskonflikter vuxit sig för stora eller där föräldrar till enskilda elever agerat mot lärare (Elmersjö & Persson, 2022).

En generell slutsats som kunnat dras utifrån projektet är att ”kontroversiella frågor” för lärarna framför allt handlar om sådant som blir känslomässigt laddat i klassrummet. Känslor utgör både en möjlighet och en risk. De emotioner som kontroversiella frågor väcker hos eleverna kan enligt lärarna öka elevernas engagemang och motivation samtidigt som känslor också uppfattas stå i vägen för ett mer rationellt och vetenskapligt förhållningssätt.

Lärarnas egna känslouttryck kan utgöra en möjlighet i och med att lärarna genom att synliggöra sina känslor kommunicerar normer till eleverna. Samtidigt kan lärarnas känslor stå i vägen för en saklig och neutral dialog som kan bidra till att elever vidgar sina perspektiv. I samhällsorienterande undervisning kan de känslor som genereras av konflikter ses som en del av själva kunskapsinnehållet.

En annan slutsats är att lärarna ofta eftersträvar att vara neutrala och presentera olika perspektiv på de kontroversiella samhällsfrågor som behandlas i klassrummet. Strategin tycks bidra till att socialisera eleverna till att omfatta en uppsättning liberala värderingar där de förväntas fatta självständiga beslut och ta eget ansvar för sina val. Samtidigt förväntas eleverna visa en hög grad av tolerans mot allas rätt att uttrycka sina personliga åsikter, även om innehållet skulle strida mot deras egna uppfattningar.

Att försöka forma och förändra elevernas värderingar i fostranssyfte kan uppfattas som en begränsning av deras individuella rättighet att tänka och handla som de vill. Detta dilemma kan försvåra eller förhindra en kritisk granskning av olika uppfattningar, något som riskerar få till följd att elever lämnas att göra en kritisk granskning av relativt komplexa och kontroversiella samhällsfrågor på egen hand och utan vägledning. En aktiv lärarroll framstår därför som central (Lindström & Samuelsson, 2022; Lindström, 2023).

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Projektet har bidragit till empirisk kunskap om och en ökad förståelse för undervisning i de samhällsorienterande ämnena i svensk skola.

Det har också, genom till exempel temanumret om komparativ ämnesdidaktik i *Nordidactica* 2019:3, bidragit till teori- och metodutveckling i ämnesdidaktisk forskning genom att vidareutveckla det jämförande perspektivet (Larsson & Samuelsson, 2019). Projektet har också bidragit till att utveckla den internationella diskussionen inom området, bland annat genom ett temanummer i *Acta Didactica* (Larsson & Lindström, 2020).

Utöver dessa bidrag till utbildningsvetenskapliga forskningsfält, kan forskningsresultaten användas som underlag för praktiskt verksamma eller blivande lärares reflektioner över undervisningsområdet. Därmed kan projektet indirekt bidra till att SO-undervisningen ännu mer än idag utvecklar kunskaper och färdigheter som eleverna behöver i det framtida samhällslivet.

I förlängningen hoppas vi att resultaten ska kunna utgöra en bas för en angelägen diskussion om hur kontroversiella frågor ska hanteras i skolan och ytterst, för hur människor ska kunna mötas och samtala också när samtalsämnena är svåra.

Referenser

Elmersjö, H.Å. & Persson, A. (accepted). Controversial issues and the nature of history: Teachers' views on controversial historical issues in Swedish lower-secondary school. *History Education Research Journal*.

Larsson, A. & Larsson, L. (2021). Controversial Topics in Social Studies Teaching in Sweden. *Nordidactica*, 2021(1), 1–21.

Larsson, A. (2019). Kontroversiella samhällsfrågor i samhällsorienterande ämnen 1962–2017: en komparation. *Nordidactica*, 2019(3), 1–23.

Larsson, A. & Lindström, N. (2020). Controversial societal issues in education: Explorations of moral, critical and didactical implications. Introduktion till temanummer av *Acta Didactica Norden* 14, nr. 4.

Ledman, K. (2019). Discourses of criticality in Nordic countries' school subject Civics. *Nordidactica*, 2019(3), 149–167.

Larsson, A. & Samuelsson, J. (2019). "Editorial Nordidactica 2019:3. Komparativ ämnesdidaktik". Introduktion till temanummer av *Nordidactica* 2019:3, ss i-vi.

Lindström, N. & Sullivan, K.P.H. (2021). Wayfinding Through Disrupting Controversies in the Religious Education Classroom: Teachers' Views. *Education in the North*, 28(1), 68–81.

Lindström, N. & Samuelsson, L. (2022). On how RE Teachers Address the Sometimes Conflicting Tasks of Conveying Fundamental Values and Facilitating Critical Thinking. *Athens Journal of Education*, 9(1), 23–36.

Lindström, N. (2023). Att balansera uppdragen att förmedla och kritiskt granska värderingar: en empirisk fallstudie. I O. Franck & P. Thalén (red.), *Mellan kunskap och fostran: en bok om syfte och mål med skolans undervisning om etik* (s. 31–42). Studentlitteratur.

Persson, A. (2022). Mycket mer än en metod: Lärare samtalar om arbetet med kontroversiella frågor i geografiundervisningen. *Utbildning och demokrati*, 31(1), 5–29.

Undersökning av interaktiv naturvetenskaplig utbildning på universitetsnivå: En kombination av variationsteori och socialsemiotik avseende disciplinära representationer och semiotiska resurser

Cedric Linder, Uppsala universitet (projektledare)

John Airey, Stockholms universitet

Tobias Fredlund, Högskolan i Gävle

Åke Ingerman, Göteborgs universitet

Susanne Wikman, Linnéuniversitetet

Studien undersöker hur två undervisningsvetenskapliga teorier kombinerats för att utveckla nya teorier och metoder för undervisningen inom fysik och kemi på universitetsnivå.

Inom projektet har modeller för utformning av lärares undervisningspraktik formulerats parallellt med att nya analytiska metoder etablerats. Vidare har nya intellektuella verktyg identifierats som kan bredda förståelsen av hur studenter lär sig fysik och kemi.

Bakgrund

Ämnesområden som fysik och kemi på universitetsnivå är förknippade med utmaningar i form av låg rekrytering och genomströmning vilket dessvärre leder till sämre kompetensförsörjning när det gäller lärare på grund- och gymnasieskolor men även till brist på viktig kompetens för samhället i övrigt.

En viktig resurs som lyfts fram för att lösa dessa utmaningar är interaktivt lärande. Flera studier har visat att interaktiva läraaktiviteter kan leda till utveckling av konceptuell förståelse i betydligt högre grad än mer traditionell undervisning samt till ökat intresse och delaktighet hos studenter. Man kan därför med fog argumentera för att interaktivt lärande har en central roll att fylla i utbildningssammanhang. Dessvärre har det saknats en lärandeteori för hur det interaktiva lärandet kan och bör genomföras.

Vårt projekt bygger på att två teorier, nämligen variationsteori (se till exempel Lo 2012; Marton, 2014) och socialsemiotik (se till exempel Van Leeuwen, 2005; Kress m fl, 2001), länkas samman.

Motivet till att länka samman dessa teorier var att utvidga användbarheten hos variationsteori avseende hur representationer kan och bör användas för att kommunicera meningsskapande i samband med att studenter tar del av interaktiva lärandeaktiviteter. Med representationer avses här till exempel bilder, grafer eller apparatur, det vill säga ting som används för att skapa eller dela mening mellan individer.

Variationsteorin är en välgrundad teori kring lärande vars centrala tes är att man för att kunna åstadkomma en effektiv undervisning måste möjliggöra att studenter uppmärksammar centrala delar i lärostoffet på ett meningsfullt sätt. Studenter upplever dock ofta utmaningar när det gäller att varsebli centrala aspekter inom områden som fysik och kemi, där fokus för lärandet snabbt kan skifta mellan företeelser som befinner sig på nivåer som är storskaliga (till exempel solsystemet) respektive småskaliga (till exempel atomer).

Variationsteorin säger vidare att det krävs variation av aspekterna i den information man får för att man ska kunna uppmärksamma de meningsskapande delarna i undervisningen.

Inom socialsemiotik studeras hur specialiserade system för meningsskapande utvecklas och reproduceras inom olika domäner av samhället, i vårt fall kommunikationen i klassrummet. Varje domän har sitt eget sätt att uttrycka sig i termer av språk och representationer, vilket medför att studenter behöver bli delaktiga i hur dessa resurser används för att kunna dela kunskap inom ett givet ämnesområde. Ur ett didaktiskt perspektiv är det särskilt utmanande – både för lärare och studenter – att kombinera och integrera olika semiotiska resurser på ett så fruktbart sätt som möjligt.

Syfte och frågeställningar

Studiens syfte var att undersöka hur en kombination av de båda ovan nämnda perspektiven, socialsemiotik och variationsteori, kan användas för att undersöka hur lärande uppkommer inom fysik och kemi på grundläggande universitetsnivå när interaktiva metoder används för att skapa mening från ämnesspecifika representationer.

För att uppnå detta syfte valde vi:

- Att utforska hur meningsskapande kring individuella lärandeobjekt inom de angivna ämnesområdena kan utvecklas genom studenters interaktion med lärare och/eller undervisningsmaterial.
- Att undersöka hur interaktion studenter sinsemellan kan leda till ytterligare skapande av mening när de förhandlar med varandra kring sina erfarenheter av undervisningen.
- Att studera sambandet mellan användning av olika uttrycksformer (språk och representationer) inom undervisningen och studenters förståelse av ämnet.

Ett övergripande fokus var att generera ny teori om interaktivt lärande för att ge lärare och pedagogiska designers nya verktyg som stödjer studenters lärande inom fysik och kemi.

Resultat

Vi kunde visa att sambandet mellan undervisning där representationer används och det lärande som studenter uppnår är mycket komplext. Vi menar att för att uppnå meningsskapande krävs ett medvetet utnyttjande av representationer som varierar enligt variationsteorin. Lärarens förmåga till detta är en djupt integrerad del av hur en effektiv undervisningspraktik kan och bör utformas.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Under arbetet formulerade vi dels en modell som kan användas för att utforma en undervisningspraktik som stödjer lärande i interaktiva situationer, dels en hierarkisk modell som kan underlätta för lärare när de reflekterar över olika sätt att öppna upp komplicerade begrepp för sina studenter.

Inom projektet etablerades även en ny metod för kvalitativ diskursanalys som kan underlätta studier av klassrumskommunikation och härigenom leda till förbättrade insikter om lärandemöjligheter.

Sammanfattningsvis har projektet bidragit till att belysa hur variationsteori kan kombineras med socialsemiotik för att fördjupa utbildningsvetenskaplig teori. Projektet har även visat hur lärare och utbildningsdesigners av olika slag kan utnyttja nya intellektuella verktyg för att bredda sin förståelse av hur studenter lär sig fysik och kemi och härigenom öka möjligheterna till lärande inom dessa ämnesområden.

Referenser

- Kress, G., Jewitt, C., Ogborn, J., & Charalampos, T. (2001). *Multimodal teaching and learning: the rhetorics of the science classroom*. Bloomsbury Publishing.
- Marton, F. (2014). *Necessary conditions of learning*. Taylor & Francis.
- Lo, M. L. (2012). Variation theory and the improvement of teaching and learning. *Acta universitatis Gothoburgensis*.
https://gupea.ub.gu.se/bitstream/2077/29645/5/gupea_2077_29645_5.pdf
- Van Leeuwen, T. (2005). *Introducing social semiotics*. Routledge.

Publikationer från projektet

Airey, J. (2018). *Using variation and unpacking to help students decode disciplinary-specific semiotic resources*. Presenterades vid 9 International Conference on Multimodality, Odense, Danmark, 15–17 augusti.

Airey, J., & Linder, C. (2017). Social semiotics in university physics education. In D. F. Treagust, H. E. Fischer, & R. Duit (Eds.), *Multiple representations in physics education* (pp. 95–122). Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-58914-5>

Airey, J., & Volkwyn, T. (2021). *A social semiotic approach to developing student representational competence*. Presenterades vid 14 conference of the European Science Education Research Association, Braga, Portugal, 26–30 augusti.

Eriksson, M. (2020). *On the analytical engagement of social semiotics and variation theory in physics education research*. [Licentiatavhandling, Lunds universitet].
https://lucris.lub.lu.se/ws/portalfiles/portal/79604124/Moa_Eriksson_komplett2.pdf

Eriksson, M., Eriksson, U., & Linder, C. (2020). Using social semiotics and variation theory to analyse learning challenges in physics: a methodological case study. *European Journal of Physics*, 41(6), 065705.
<https://doi.org/10.1088/1361-6404/abb0a2>

Eriksson, M., Govender, N., Linder, C., Eriksson, U. & Euler, E. (2022). The variation of university physics students' experience of plus and minus signs in 1D vector-kinematics revisited. *African Journal of Research in Mathematics, Science and Technology Education*, 26:1, 63-76, DOI
[10.1080/18117295.2022.2091327](https://doi.org/10.1080/18117295.2022.2091327)

Euler, E. (2020). *Learning physics with controllable worlds: Perspectives for examining and augmenting physics students' engagement with digital learning environments*. [Doktorsavhandling, Uppsala universitet]. Download full text (pdf) of Euler, Elias

Euler, E., Gregorcic, B., & Linder, C. (2020). Variation theory as a lens for interpreting and guiding physics students' use of digital learning environments. *European Journal of Physics*, 41(4), 045705. <https://doi.org/10.1088/1361-6404/ab895c>

Linder, C., Wikman, S., & Linder A. (2018). *Transduction practices in the learning of stereochemistry: towards developing a multimodal theory of emergent learning*. Presenterades vid 9 International Conference on Multimodality, Odense, Danmark, 15–17 augusti.

Patron, E. (2022). *Exploring the role that visual representations play when teaching and learning chemical bonding: An approach built on social semiotics*

and phenomenography. [Doktorsavhandling, Linnéuniversitetet].

<http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:lnu:diva-108557>

Patron, E., Linder, C., & Wikman, S. (2021). Qualitatively different ways of unpacking visual representations when teaching intermolecular forces in upper secondary school. *Science Education*, 105(6), 1173–1201.

<https://doi.org/10.1002/sce.21662>

Patron, E., Wikman, S., Edfors, I., Johansson-Cederblad, B., & Linder, C. (2017). Teachers' reasoning: classroom visual representational practices in the context of introductory chemical bonding. *Science Education*, 101(6), 887–906.

<https://doi.org/10.1002/sce.21298>

Volkwyn, T. (2020). *Learning physics through transduction: A social semiotic approach*. [Doktorsavhandling, Uppsala universitet]. Download full text (pdf) of Volkwyn, Trevor Stanton

Volkwyn, T. & Airey, J. (2019). *Transduction in the teaching & learning of science: The case of students learning about magnetic field*. Presenterades vid 13 Conference of the European Science Education Research Association, Bologna, Italien, 26–30 augusti.

Volkwyn, T. S., Airey, J., Gregorcic, B., & Heijkenskjöld, F. (2018). Multimodal transduction in upper-secondary school physics. Presenterades vid International Science Education Conference (ISEC), Singapore, 21 juni.

Volkwyn, T. S., Airey, J., Gregorcic, B., & Heijkenskjöld, F. (2019). Transduction and science learning: Multimodality in the physics laboratory. *Designs for Learning*, 11(1), 16–29. <https://doi.org/10.16993/dfl.118>

Volkwyn, T.S., Airey, J., Gregorcic, B., Heijkenskjöld, F., & Linder, C. (2017). *Coordinating multiple resources to learn physics*. Presenterades vid American Association of Physics Teachers Summer Meeting, Cincinnati, USA, 22–26 juli. Abstract: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-339117>

Volkwyn, T.S., Airey, J., Gregorcic, B., Heijkenskjöld, F., & Linder, C. (2017). *Teaching the movability of coordinate systems: Discovering disciplinary affordances*. Presenterades vid American Association of Physics Teachers Summer Meeting, Cincinnati, USA, 22–26 juli. Abstract: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-339408>

Volkwyn, T.S., Airey, J., Gregorcic, B., Heijkenskjöld, F., & Linder, C. (2017). *The IOLab and magnetic field – magnetic north versus actual direction*. Presenterades vid American Association of Physics Teachers Summer Meeting, Cincinnati, USA, 22–26 juli. Abstract: <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:uu:diva-339410>

Volkwyn, T. S., Airey, J., Gregorcic, B., Heijkenskjöld, F., & Linder, C. (2018). Physics students learning about abstract mathematical tools when engaging with “invisible” phenomena. In L. Ding, A. Traxler, & Y. Cao (Eds.), 2017 *Physics*

Education Research Conference Proceedings (pp. 408–411).

<https://doi.org/10.1119/perc.2017.pr.097>

Volkwyn, T., Airey, J., Gregorcic, B., Heijkenskjöld, F., & Linder, C. (2018). *Problem solving and coordinate systems: It's not all about complicated calculations*. Presenterades vid Från forskning till fysikundervisning, Lund, 10–11 april.

Volkwyn, T., Airey, J., Gregorcic, B., & Linder, C. (2019). *A new explanation for why PER curriculum materials work*. Presenterades vid biennial Foundations and Frontiers in Physics Education Research Conference (FFPER2019), Bar Harbor, USA, 17–21 juni.

Volkwyn, T. S., Airey, J., Gregorcic, B., & Linder, C. (2020). Developing representational competence: linking real-world motion to physics concepts through graphs. *Learning: Research and Practice*, 6(1), 88–107.

<https://doi.org/10.1080/23735082.2020.1750670>

Volkwyn, T., Airey, J., Wikman, S., & Linder, C. (2017). *Towards modelling formal learning in terms of the multimodal emergence of transduction*.

Presenterades vid 6 New Zealand Discourse Conference, Auckland, Nya Zeeland, 6–9 december.

Volkwyn, T. S., Gregorcic, B., Airey, J., & Linder, C. (2020). Learning to use Cartesian coordinate systems to solve physics problems: the case of 'movability.' *European Journal of Physics*, 41(4), 045701.

<https://doi.org/10.1088/1361-6404/ab8b54>

Wikman, S., Linder, C., & Linder, A. (2019). *Emergent learning of stereochemistry during active engagement with multimodal semiotic resources*.

Presented at the 13 Conference of European Science Education Research Association, Bologna, Italien, 26–30 augusti.

Designprinciper för matematikundervisning

Johan Lithner, Umeå universitet (projektledare)

Anna Ida Säfström, Umeå universitet (biträdande projektledare)

Catarina Andersson, Umeå universitet

Erika Boström, Umeå universitet

Carina Granberg, Umeå universitet

Torulf Palm, Umeå universitet

Björn Palmberg, Umeå universitet

Johan Sidenvall, Hudiksvalls kommun

I samverkan mellan lärare och forskare utvecklar projektet ett teoretiskt och praktiskt ramverk som stöd för lärare att stödja elevers eget matematiska tänkande i kreativ problemlösning.

Preliminära resultat indikerar att ramverket hjälper lärare att identifiera elevers specifika problemlösningssvårigheter och ge anpassad återkoppling som stödjer elevernas eget matematiska tänkande.

Bakgrund

Det är välkänt i den matematikdidaktiska forskningen att nyckeln till att bredda och fördjupa elevers matematiska kompetens är att elever engagerar sig i icke-rutinmässig problemlösning – det vill säga konstruktion av uppgiftslösningar som inte redan är kända för eleven (kreativ undervisningsdesign) (Schoenfeld 1985; Boaler 2002).

Ändå är det fortsatt vanligt att undervisningen bygger på att elever imiterar givna lösningsmetoder (imitativ undervisningsdesign), vilket leder till snabbt men begränsat och ytligt lärande. Denna imitation baseras ofta på att läraren eller läroboken i förväg tillhandahåller lösningsmetoder som eleverna därefter tillämpar för att lösa uppgifter (Hiebert, 2003; Boesen et al. 2014).

Oavsett om det finns i förväg givna metoder eller ej, behöver elever ofta lärarens hjälp med uppgifter som de inte lyckas lösa själva. I sådana situationer är det kortsiktigt enklaste för både eleven och läraren att läraren beskriver lösningsmetoden för eleven och visar hur den ska tillämpas. Generellt verkar detta vara det vanligaste sättet att hjälpa elever i svenska matematikklassrum.

Mycket forskning pekar dock på att detta inte är långsiktigt effektivt, eftersom eleven inte själv behöver reflektera över lösningen och då ofta varken förstår matematiken eller minns den särskilt väl – eleven imiterar procedurer utan förståelse (Brousseau 1997).

Tidigare forskning har visat att elever kan lära sig bättre och mer långsiktigt genom att göra en större del av resonemanget i problemlösning själva, i stället för att bara imitera lärarens eller lärobokens metod (Jonsson m. fl. 2014; Lithner 2017). Om denna ansats ska bibehållas när eleven behöver hjälp ställs dock högre krav på lärarens hjälp, eftersom läraren inte bara kan beskriva lösningsmetoden.

Läraren behöver ge eleven en typ av hjälp om hen tolkat uppgiften fel, en annan typ om hen inte kommer i gång med att resonera om uppgiften och en tredje typ av hjälp om hen har gjort ett räknfel. För att ge hjälp som stödjer eleven att ta sig vidare utan att ta över ansvaret för att lösa uppgiften från eleven behöver läraren identifiera elevens specifika svårighet och ge återkoppling som är anpassad till denna svårighet. Med andra ord behöver läraren tillämpa formativ bedömning (Black & Wiliam 1998).

Förutom att detta redan är mer komplext än att beskriva en lösningsmetod är en ytterligare utmaning att det till stor del saknas specifika verktyg som kan stödja läraren att stödja elevens eget tänkande och matematiska resonemang.

Syfte och frågeställningar

Målen för projektet är att:

- Klargöra hur de två olika designerna (imitativ och kreativ) påverkar lärares undervisning, lärar-elev-interaktion och elevernas lärandeprocesser. Fokus när det gäller lärandeprocesser är på det resonemang eleverna använder när de försöker lösa matematikuppgifter.
- Komplettera pågående forskning om uppgiftsdesign med ny forskning om undervisningsdesign genom att utveckla designprinciper, det vill säga teoretiska insikter som kan vägleda design av matematikundervisningen.
- Dessa designprinciper riktas specifikt mot situationen när eleven behöver hjälp i pågående uppgiftslösning och målet med hjälpen är att eleven i så stor utsträckning som möjligt ska lösa den specifika svårigheten med sitt eget matematiska resonemang.

Resultat

Under pandemin fanns varken möjlighet för forskare att göra klassrumsobservationer eller försök med elever utanför skolverksamheten. Projektet har därför inte kunnat genomföras fullt ut som planerat. Dels har klassrumsobservationer och elevförsök delvis ersatts med lärares dokumentation av klassrumsaktiviteter. Dels har genomförandet av försökscykler bromsats och de empiriska försöken har pågått till och med höstterminen 2022. En stor del av de huvudsakliga analyserna pågår därför fortfarande under 2023.

Totalt har samverkan skett med 64 lärare i 57 klasser med sammanlagt 1 372 elever.

Drygt 270 träffar har genomförts, där grupper av lärare och forskare utvärderat och planerat för klassrumsförsök. 86 klassrumsobservationer har gjorts och drygt 450 dokumentationer (där lärare beskrivit och analyserat sin interaktion med elever som försöker lösa problem) har insamlats. 21 fokusgruppsintervjuer med lärare har genomförts och enkätdata från elever och lärare har insamlats samt resultat på nationella prov.

En artikel om initiering av samverkan mellan lärare och forskare har publicerats (Säfström m. fl. 2021). Därutöver har designprinciperna utvecklats från två perspektiv. Ett praktiskt, där ramverket för lärar-elev-interaktion i problemlösning nu genomgår sista revideringscykeln baserat på empiriska försök och beräknas vara färdig hösten 2023. Ett teoretiskt, där analyserna av undervisnings- och lärandeprocesser medgett att de initiala övergripande designprinciperna testats och utvecklats till mer specifika och välgrundade principer. Ramverket för identifiering av elevsvårigheter i problemlösning är färdigt och den del som behandlar formativ återkoppling beräknas bli klart hösten 2023.

Ramverket för att stödja läraren att stödja eleven att resonera matematiskt består av:

- En vägledning för hur läraren kan samla in information om elevens hittillsvarande tankar, inklusive specifika diagnosfrågor att ställa till eleven. Vägledningen är relativt generell och kan troligen användas i andra sammanhang men är utvecklad och testad i samband med matematisk problemlösning.
- Ett diagnosramverk som karakteriserar de svårigheter elever har i matematisk problemlösning och hur de kan identifieras utifrån elevens skriftliga arbete och svar på diagnosfrågorna. Diagnoserna rör specifika matematiska svårigheter i problemlösning, och inte till exempel kognitiva svårigheter eller språksvårigheter. Den övergripande strukturen som utvecklats identifierar svårigheter dels i problemlösningsfaser (tolka, utforska, skapa lösningsidé, omsätta lösningsidé). Dels i typer inom varje fas (initiera, genomföra, utvärdera). Diagnoserna ska uppfylla kriterier om räckvidd (identifiera alla vanliga svårigheter), differentiering (separera svårigheter baserat på observerbara indikatorer) och operationaliserbarhet (ett i praktiken användbart stöd för läraren).
- Förslag på återkoppling för varje svårighet i diagnosramverket, som avser att hjälpa eleven endast med den specifika svårigheten och komma vidare i sin problemlösning genom att resonera själv. Det måste anpassas till den ställda diagnosen eftersom den annars riskerar att ge eleven för mycket, för lite eller på annat sätt olämplig hjälp.
- För varje svårighet i ramverket finns beskrivningar av vilken respons från eleven återkopplingen siktar mot. Målet är i första hand att eleven behåller så stor del som möjligt av ansvaret för problemets lösning.

Under fyra års cykler av design, test och revidering har ramverket utvecklats tillsammans med ett antal principer som bland annat rör hur de olika processtegen i problemlösning bör stödjas, hur hjälpen först bör vara generell för att låta eleven behålla största möjliga (och rimliga) ansvar för lösningen och därefter vid behov övergå till att vara mer specifik. Samt i vilken ordning olika hjälpbehov bör prioriteras.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Ramverket förväntas kunna hjälpa lärare att bättre stödja elevers egna matematiska resonemang, och därmed stödja de nationella och internationella ambitionerna att basera en större del av matematikutbildningen på icke-imitativ problemlösning. Detta förväntas även gynna elevers lärande eftersom de bör kunna lösa en större andel av uppgifterna med egna matematiska resonemang och bättre matematisk förståelse, jämfört med att imitera givna metoder.

En utbildningsvetenskaplig utmaning har länge varit att klargöra om positiva resultat beror på utformning av undervisning snarare än på andra faktorer (Niss 2007). Projektet bidrar till att klargöra hur och varför denna typ av ramverk kan stödja lärares interaktion med elever som försöker lösa matematikproblem.

Referenser

Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7–74.
doi:10.1080/0969595980050102

Boaler, J. (2002). *Experiencing school mathematics: traditional and reform approaches to teaching and their impact on student learning (2:a uppl.)*. Mahwah, N.J.: L. Erlbaum.

Boesen, J., Helenius, O., Bergqvist, E., Bergqvist, T., Lithner, J., Palm, T., & Palmberg, B. (2014). Developing mathematical competence: from the intended to the enacted curriculum. *The Journal of Mathematical Behavior*, 33(1), 72–87.
[doi:10.1016/j.jmathb.2013.10.001](https://doi.org/10.1016/j.jmathb.2013.10.001)

Hiebert, J. (2003). What research says about the NCTM standards. I J. Kilpatrick, W. G. Martin, & D. Schifter (red.), *A research companion to principles and standards for school mathematics (s. 5–23)*. Reston, VA: National Council of Teachers of Mathematics.

Jonsson, B., Norqvist, M., Lithner, J., & Liljekvist, Y. (2014). Learning mathematics through algorithmic and creative reasoning. *The Journal of Mathematical Behavior*, 36, 20–32. [doi:10.1016/j.jmathb.2014.08.003](https://doi.org/10.1016/j.jmathb.2014.08.003)

Lithner, J. (2017). Principles for designing mathematical tasks that enhance imitative and creative reasoning. *Zdm*, 49(6), 937–949.

Niss, M. (2007). Reflections on the state and trends in research on mathematics teaching and learning: from here to utopia. I F. K. Lester (red.), *Second handbook of research on mathematics teaching and learning: a project of the National Council of Teachers of Mathematics (vol. 2, s. 1293–1312)*. Charlotte, NC: Information Age Publishing.

Schoenfeld, A. H. (1985). *Mathematical problem solving*. Orlando: Academic Press.

Säfström, A. I., Palmberg, B., Granberg, C., Sidenvall, J., & Lithner, J. (2021). Initiating teacher-researcher collaboration to support students' mathematical problem-solving. *Nordic Studies in Mathematics Education*, 26(3–4), 131–151.

Fakturan, fortbildningen och forskningen

Anita Norlund, Högskolan i Borås (projektledare)

Magnus Levinsson, Högskolan i Borås

Dennis Beach, Högskolan i Borås

Projektet rör frågor om lärares kompetensutveckling i en marknadsierad fortbildningskontext. Projektgruppens delstudier av kommunala fakturor visar bland annat att ämnesfördjupande innehåll är sparsamt förekommande medan mer generellt innehåll dominerar.

Ytterligare delstudier visar på relativt invecklade nätverksrelationer mellan offentliga och kommersiella kompetensutvecklingsaktörer.

Bakgrund

Intresset för att genomföra projektet Fakturan, fortbildningen och forskningen bygger på projektdeltagarnas tidigare samverkansaktiviteter med skolor och kommuner. Här hade omständigheter framkommit som gjorde anspråk på att följas upp. Bland annat hade studier indikerat att genomförd kompetensutveckling i kommuner byggde på varierad grad av vetenskaplig grund och att kommersiella aktörer inte sällan var inblandade.

Med vårt övergripande engagemang för lärares villkor kombinerat med ett särskilt intresse för att kompetensutveckling numera ingår i ett marknadsierat sammanhang följde en önskan om att få veta mer om innehållet i den kompetensutveckling som ges.

Mycket forskning fanns sedan tidigare kring olika aspekter av kompetensutveckling, men påfallande lite rörde själva innehållet trots att fackliga undersökningar hade visat att det är viktigt för lärare att de erbjuds relevant kompetensutveckling. När idén föddes om att samla in fakturor som gällde köpt kompetensutveckling stärktes intresset hos oss som utgör forskargruppen. Ett sådant tillvägagångssätt skulle kunna vara ett originellt och tillförlitligt sätt att ta sig an frågan.

Syfte och Frågeställningar

Det övergripande syftet med projektet är att fördjupa förståelsen för lärares lärande i tider då olika intressenter försöker ta kontroll över och påverka utbildning och lärares arbete. Ett delsyfte är att bidra med ett innovativt metodologiskt angreppssätt för studier av policy och lärares lärande.

Forskningsfrågorna är:

- Vilken kompetensutveckling erbjuds lärare i Sverige?
- Vilken påverkan har denna på lärarprofessionen?
- Vem har kontrollen över lärares kompetensutveckling och vad kännetecknar involverade aktörer och relationerna dem emellan?
- Hur påverkar kontextuella och platsspecifika villkor lärares kompetensutveckling?

Vi startade projektet genom att samla in tusen fakturor som genererats när kompetensutveckling köpts in till grundskole- och gymnasielärare i tre svenska kommuner. Sammantaget ingår lärare från 51 grundskolor och sju gymnasieskolor, inklusive grund- och gymnasiesärskolor, i underlaget. De tre kommuner som ingår i studien är valda utifrån en vedertagen socioekonomisk analys av kommuner (SEKOM) där tio olika variabler, som till exempel invånarnas utbildningsnivå, inkomst, sjukhälsotal och förvärvsarbete, ligger till grund för kategorisering av kommunerna.

Vid sidan av analys av kompetensutvecklingsfakturor utforskar projektet också lärares kompetensutveckling via intervjuer av lärare och andra intressenter samt via nätverksanalyser av kompetensutvecklingsaktörer.

Resultat

Projektets första forskningsfråga berör vilken kompetensutveckling som lärare erbjuds i Sverige. Ett delresultat handlar om att innehållet i kompetensutveckling är generellt och i stora delar handlar om hantering (ofta i form av lågaffektivt bemötande) av olika typer av elevbeteende, inte sällan med anknytning till en specialpedagogisk diskurs (Levinsson, Norlund & Langelotz, 2022). Endast en liten andel handlar enligt våra studier om ämnesfördjupande kompetensutveckling.

Vår granskning visar därutöver att det saknas kompetensutveckling kring människors gemensamma frågor, samhällliga frågor, rättvisefrågor, utblickar mot världen eller frågor om klimatet. Sådana frågor återfinns i stort sett inte alls i vårt material.

Enligt våra studier tycks det råda ett särskilt, nutida pedagogiskt ideal som vi har valt att benämna ett ”neuropedagogiskt ideal”. Vi ser dels att detta påtagligt påverkar innehållet i lärares kompetensutveckling, dels att innehåll med en neuropedagogisk orientering i högre grad tycks erbjudas av kommersiella aktörer. Dessa aktörer förespråkar att lärare gör särskilda val av såväl undervisningsmaterial som av klassrumsorganisation och bedömningsformer (Norlund & Levinsson, 2023).

Resultaten väcker oro på så sätt att nämnda kompetensutveckling syns förlägga problem individuellt till elevers (dysfunktionella) hjärnor medan strukturella och utbildningspolitiskt viktiga frågor hamnar i bakgrunden.

När det gäller forskningsfråga två, det vill säga vilken påverkan studerad kompetensutveckling kan tänkas ha på lärarprofessionen, finns svaret delvis beskrivet ovan där vi nämner svaga chanser för lärare att fördjupa sig i sina ämnen. Vi har också sett att den kompetensutveckling som ges och som är påfallande generell riskerar att suddas ut gränserna mellan olika yrkeskategorier inom skolan. Ett exempel på detta är den dominans som specialpedagogiskt innehåll har och som gör gränserna mellan ämneslärare och specialpedagoger mindre tydliga.

Ett annat exempel är att alla lärare förväntas kunna uppmuntra fysisk aktivitet i och utanför klassrummet, vilket kan ses som en spridning av det ansvar som tidigare primärt har varit idrottslärarens (Levinsson, Norlund & Johansson, 2022; Norlund & Levinsson, 2023).

En annan upptäckt är att ämnesinriktad kompetensutveckling tycks vara vanligare på gymnasiet än i grundskolan, vilket får antas påverka lärarkåren till grundskollärares nackdel. Grundskolelärare verkar därtill i större utsträckning erhålla kompetensutveckling från kommersiella aktörer jämfört med gymnasielärare.

Ifråga om första delen av forskningsfråga tre, det vill säga lärares inflytande över sin kompetensutveckling, är våra studier inte färdigställda ännu, men lärares inflytande framstår enligt hittills gjorda intervjuer som relativt svagt. Fokusgruppintervjuer med rektorer och lärare har för övrigt fått skjutas upp på grund av pandemin.

Tydligare är resultaten när det gäller andra delen av forskningsfråga två, nämligen nätverksrelationer mellan olika typer av kompetensutvecklingsaktörer (kommersiella, intresseorganisationer, myndigheter, kommunala/regionala etcetera). Här åskådliggör vårt projekt att kompetensutvecklingsaktörer ingår i organiska relationer och nätverk där kommersiella aktörer får draghjälp av statliga myndigheter.

När så har skett i andra länder har det varit ”under radarn”. I Sverige tycks det delvis ske på samma vis men ibland också helt öppet. Exempelvis visar våra studier att Skolverket inom ramen för statliga lyft uppmuntrar huvudmän och skolor att samverka med utbildningsföretag och konsulter. Ibland sker detta på bekostnad av samverkan med universitet och forskare, vilket riskerar att underminera kompetensutvecklingens vetenskapliga grund. Skolverket tycks ha ett nätverk av kommersiella aktörer som reproducerar sina tjänster inom en rad olika statliga satsningar på skolutveckling och lärares kompetensutveckling (Levinsson, Beach & Norlund, under review).

Den fjärde och sista forskningsfrågan handlar om hur kontextuella och platsspecifika villkor påverkar lärares kompetensutveckling. Denna fråga är fortfarande under arbete.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Vår forskning bidrar till utvecklingen inom utbildningsvetenskap på flera sätt. För det första finns det få eller inga tidigare studier som systematiskt kan visa vad som faktiskt karaktäriserar det innehåll som ingår i lärares kompetensutveckling trots att detta är en viktig fråga.

För det andra har vi i vår forskning applicerat teorier på området som inte tidigare har tillämpats i studier av lärares kompetensutveckling (se Levinsson, Beach & Norlund, under review, Levinsson, Norlund, & Langelotz, 2022) och utvecklat befintliga, som Linda Evans teorier om lärares professionella utveckling (Hesslow, Loenheim & Norlund, under review).

För det tredje bidrar projektet med ett metodologiskt tillskott. Tillvägagångssättet att samla in fakturer är ett innovativt grepp och den uppsättning variabler (drygt 70) som vi arbetade fram inför att, och under tiden som, vi kodade materialet i ett SPSS-programmet är vägledande för kommande forskning, både vår egen och andras.

Vi vet att läraryrket lockar allt färre samtidigt som det är ett yrke med stor betydelse för samhället och individen. Ett steg i att vända en sådan utveckling är att ge lärare både relevant kompetensutveckling och större inflytande över densamma. Våra studier pekar ut riktningen i detta avseende och därmed har projektets samhällsrelevans konstaterats. Forskningens betydelse hittas inte minst i omständigheten att lärare utgör en månghövdad yrkesgrupp.

Referenser

Hesslow, E., Loenheim, L & Norlund, A. (under review). Lärares professionella behov så som de konstrueras av en inflytelserik kompetensutvecklingsaktör. *Pedagogisk forskning i Sverige*.

Langelotz, L. & Beach, D. (under review). Global education reform and the Swedish CPD market: Restricted professional learning and the power of ideology. *Professional Development in Education*.

Levinsson, M., Beach, D. & Norlund, A. (under review). National-Authority-Endorsed Privatisation of Teachers' Continuing Professional Development in Sweden. *Professional Development in Education*.

Levinsson, M., Norlund, A. & Johansson, J. (2022). En samtida diskurs om betydelsen av fysisk aktivitet för undervisning och lärande: Kritisk analys av artiklar i lärarfackliga tidskrifter. *Nordic Studies in Education*, 42(3), 249–271.

Levinsson, M., Norlund, A. & Langelotz, L. (2022). Innehåll och pedagogiska diskurser på lärares kompetensutvecklingsmarknad: en studie av insatser som genererar fakturer. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, förpublicerad online.

Norlund, A., Langelotz, L., Beach, D. & Levinsson, M. (under review).
Following the Money: Unpacking the Special Educational Needs Dominance
Using CPD Invoices. *Pedagogy, Culture and Society*.

Norlund, A. & Levinsson, M. (2023). Ett neuropedagogiskt ideal på lärares
kompetensutvecklingsmarknad. Kännetecken, konsekvenser och kritik. *Nordisk
Tidskrift för Allmän Didaktik*, 9(1), förpublicerad online.

Perspektivtagande hos framtida poliser: effekter av utbildning och praktik

Christina Wikström, Umeå universitet (projektledare)

Perspektivtagande är en del av begreppet empati och handlar om att kunna sätta sig själv i andras situation och se situationer från olika perspektiv.

Perspektivtagande är viktigt i yrken där interaktion och kommunikation med andra människor är centralt.

I det här forskningsprojektet studeras hur perspektivtagande kan mätas och hur polisstuderande betraktar vikten av empatisk förmåga och perspektivtagande i polisycket, samt om synen på detta förändras av utbildning och praktik.

Bakgrund

Poliser möter ofta människor i pressade och otrygga situationer där god kommunikation och förståelse för hur andra upplever situationen kan vara avgörande för om en situation kan lösas fredligt eller resultera i konflikter där hot eller våld uppstår eller eskalerar. Empatisk- och kommunikativ förmåga identifieras ofta som viktiga egenskaper.

Även om det ställs krav på personlig lämplighet i antagningen till polisutbildningen förväntas det också att färdigheter ska utvecklas av yrkesutbildningen och i yrkespraktik. Tidigare forskning av Inzunza (2015a) har visat att en viktig del i den personliga lämpligheten för poliser handlar om empatisk förmåga och att empatisk förmåga innefattar kognitiva delar som går att utveckla.

Polisutbildningen har därför en viktig uppgift när det gäller att förbereda de studerande för det framtida yrket. Hur väl man lyckas med detta är dock oklart, eftersom empatisk förmåga inte är enkelt att mäta och utvecklingen därför svår att studera.

Inzunza (ibid.) har visat på empatibegreppets komplexitet, att de olika aspekter som inryms skiljer sig åt och därför också kan behöva mätas på olika sätt och i olika sammanhang. Vissa aspekter anses vara medfödda och därför svåra att förändra (affektiva), medan andra anses vara föränderliga genom erfarenhet och utbildning (kognitiva). Perspektivtagande, att kunna sätta sig in i andras situation, är en av aspekterna som tillhör empatibegreppets kognitiva del.

Syfte och frågeställningar

Projektet studerar hur perspektivtagande, som en del av empatibegreppet, kan mätas och om polisstudenters förmåga att ta andras perspektiv förändras under polisutbildningen. Vidare undersöks polisstuderandes uppfattningar om betydelsen av empatisk förmåga och perspektivtagande för polisyrket och om dessa förändras av mötet med polisyrkets vardag.

Projektets målsättningar är därmed både att analysera och vidareutveckla instrument för att mäta aspekter av och attityder till empatisk förmåga samt att undersöka om empatisk förmåga påverkas av utbildning, erfarenhet och poliskultur.

Metod

Empatisk förmåga och perspektivtagande är svårt att mäta. Eftersom projektet både ska mäta sådana förmågor och attityder till deras betydelse i polisyrket används olika typer instrument som ger olika typer av information:

- The Swedish Empathy Assessment Index (EAI), (Inzunza, 2015b), med frågor om hur respondenterna värderar information relaterad till empati och hur de tänker och agerar i olika situationer.
- Reading the Mind in the Eyes Test ("Eye test") (Baron-Cohen, Wheelwright, Hill, Raste och Plumb, 2001), som handlar om att tolka ansiktsuttryck. Det är ett välkänt instrument inom empatiforskningen och i studier med fokus på vuxnas förmåga till mentalisering, vilket beskrivs inom ramen för Theory of Mind.
- Imposing Memory Task (IMT) (Kinderman, Dunbar och Bentall, 1998), som har till syfte att mäta förmågan att förstå sociala sammanhang och se andras perspektiv, även detta relaterat till Theory of Mind.

Inom ramen för projektet har de ursprungliga instrumenten översatts till svenska och/eller anpassats för målgruppen och projektets syfte.

Eftersom det är känt att begåvning samvarierar med de flesta instrument lades även till ett test i problemlösning. Det var en kortare variant av Ravens matris (se till exempel Carpenter, Just och Shell, 1990), och användes för att undersöka om instrumenten av intresse för projektet mätte underliggande kognitiv förmåga. Det användes således enbart i syfte att ge information om instrumentens validitet.

Till dessa instrument tillkom två ytterligare instrument som handlade om polisstuderandes attityder till empatisk förmåga:

- Ett rangordningsinstrument för värdering av viktiga förmågor för polisyrket, som kombinerades med semistrukturerade intervjuer. Denna metod hade tidigare använts i forskning om urvalskriterier till polisyrket (Inzunza, 2016) men anpassades till detta projekt.

- En variant av the Jefferson Scale of Physician Empathy, student version (JSPE-S) (Hojat, 2016), som först anpassades för målgruppen i samarbete med yrkesverksamma poliser och därefter utprovades empiriskt.

Utöver data från instrumenten samlades viss bakgrundsinformation in. Instrumenten analyserades genom psykometriska metoder samt med olika typer av sambandsmått. Utöver insamlade data användes även internationella surveydata (RECPOL), där svenska polisstudenters värderingar av viktiga egenskaper hos en polis kunde jämföras med polisstudenter från andra länder och poliskulturer.

Resultat

Eftersom den huvudsakliga forskningsfrågan var att undersöka hur empatisk förmåga och synen på perspektivtagande förändras under polisutbildningen, samlades data in longitudinellt. Studenter som påbörjade polisutbildningen hösten 2017 och vårterminen 2018 följdes.

Utöver de storskaliga datainsamlingarna genomfördes även intervjuer i mindre fokusgrupper före och efter deras praktikperiod. När den avslutande insamlingen skulle ske, det vill säga efter praktiken och i samband med utbildningens slut, hade covid-pandemin inträffat och lärosätena stängt ned. Det var ett hårt slag för projektet då antalet deltagande i slutet av utbildningen blev få. Vissa jämförelser kunde göras mellan tillfällena, dock med försiktiga tolkningar.

Samtliga instrument i projektet visade sig ge värdefull information, med psykometriska egenskaper och relationer i linje med tidigare forskning. Polisstudenter som skattade sina egenskaper högre presterade också högre på de objektiva testen. Analyserna visade även att perspektivtagande, som en kognitiv aspekt av empatisk förmåga och den affektiva delen av empatibegreppet, predikterar generell kognitiv förmåga (Inzunza, Brown, Stenlund & Wikström, 2022).

På grund av covid-pandemin kunde inte förändringar över hela utbildningen studeras. Däremot gav jämförelser mellan terminer samt i rapportering före och efter praktikperioden intressant information. Polisstuderande vid de tre polisutbildningarna generellt fann empatisk förmåga viktig i praktiskt polisarbete. Inga skillnader mellan lärosäten kunde noteras. Kvinnor rapporterade högre än män (Stenlund et al), vilket är i linje med tidigare forskning (Losung, De Paoli, Kebell och Bond, 2021). Det senare måste dock tolkas med försiktighet med tanke på det mycket begränsade stickprovet.

Resultaten gav inget stöd för hypotesen att mötet med polisyret och poliskulturen påverkar synen på vikten av empati och perspektivtagande för poliser (Inzunza, Wikström, & Stenlund). Det bör förstås beaktas att långt ifrån alla polisstudenter intervjuades och att en praktikperiod inte kan mäta sig med en längre tid i praktiskt arbete. Vidare forskning skulle med fördel kunna undersöka detta närmare och framförallt vad som sker efter längre yrkeserfarenhet.

Ett intressant resultat var också att polisstudenter i den senare delen av utbildningen skattade sin empatiska förmåga lägre än polisstuderande som var i den tidigare delen av utbildningen. En hypotes är att studenterna var mer benägna att rapportera högt tidigt i utbildningen beroende på social önskvärdhet, det vill säga att svara som bedöms förväntat eller önskvärt. Även detta fenomen bör studeras vidare.

I jämförelsen av hur polisstuderande från olika europeiska länder betraktar vad som är viktigt för en polis identifierades skillnader som kan kopplas till poliskulturer (Inzunza & Wikström, 2020). Svenska polisstuderande värderade vikten av goda relationer med medborgare högre än polisstuderande från andra länder, i synnerhet där polisorganisationen har en militär bakgrund. Ett förändrat mönster kunde dock noteras efter tid i utbildning, där polisstudenter från olika kulturer i viss utsträckning närmade sig varandra.

Vetenskapligt bidrag och samhällsrelevans

Projektet bidrar med kunskap om hur empatisk förmåga kan mäta och mer specifikt hur kognitiv förmåga relaterar till aspekter av empatibegreppet samt Theory of Mind. Flera instrument har vidareutvecklats och anpassats till den aktuella målgruppen med potential att användas i fortsatt forskning.

Projektet ger också värdefull information om hur polisstuderande värderar viktiga egenskaper hos en polis och praktikperiodens påverkan på attityder, något som kan vara viktigt för utbildningsanordnare i planering och utvärdering av utbildning och praktik.

Referenser

Baron-Cohen, S., Wheelwright, S., Hill, J., Raste, Y., & Plumb, I. (2001). The “Reading the mind in the eyes” test revised version: a study with normal adults, and adults with Asperger syndrome or high-functioning autism. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 42, 241–251.

Carpenter, P. A., Just, M. A., & Shell, P. (1990). What one intelligence test measures: a theoretical account of the processing in the raven progressive matrices test. *Psychological Review*, 97, 404–431.

Hojat, M. (2016). *The Jefferson Scale of Empathy. I: Empathy in Health Professions Education and Patient Care*. Springer, Cham.

Inzunza, M. (2015a). Empathy from a police work perspective. *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention*, 16(1), 60–75.

Inzunza, M. (2015b). Adaptation and development of the Empathy Assessment Index (EAI). *International Journal of Comparative and Applied Criminal Justice*, 39(3), 239–255.

Inzunza, M. (2016). Selection practitioners' views on recruitment criteria for the profile of police officers: A comparison between two police organizations. *International Journal of Law, Crime and Justice*, 45, 103–119.

Kinderman, P., Dunbar, R. & Bentall, R.P. (1998). Theory-of-mind deficits and causal attributions. *British Journal of Psychology*, 89(2), 191–204.

Losung, R.K., De Paoli, T., Kebbell, M. & Bond, A. (2021). The Role of Empathy in Professional Quality of Life: a Study on Australian Police Officers Working in Sexual Assault and Child Abuse Investigation. *Journal of Police and Criminal Psychology*, 36, 616–626.

Publikationer inom projektet

Inzunza, M., Brown, G. T., Stenlund, T., & Wikström, C. (2022). The relationship between subconstructs of empathy and general cognitive ability in the context of policing. *Frontiers in Psychology*, 13, 907610.

Inzunza, M., Brown, G., Stenlund, T., & Wikström, C. (2021). *The relationship between measures of cognitive empathy to general cognitive ability*. Internationell konferens organiserad av Polisutbildningen vid Umeå universitet, 29 september 2021.

Inzunza, M., Stenlund, T., & Wikström, C. (2019). Measuring perspective taking among police recruits: A comparison of self-reported and objective measures. *Policing: An International Journal*, 42(5), 725–738.

Inzunza, M., Wikström, C., & Stenlund, T. (u.å.). *Police students' perspectives on areas of performance pre- and post professional practice*. [opublicerat manuskript]

Inzunza, M., & Wikström, C. (2020). European police recruits' views on ideal personal characteristics of a police officer. *Policing and Society*, 30(10), 1243–1262.

Inzunza, M., Wikström, C., Stenlund, T., & Brown, G. (2018). *The impact of education and training on cognitive perspective taking among Swedish National Police Recruits: Implementation of a longitudinal project*. The International Testing Commission Conference, juli 2018, San Sebastian, Spanien.

Stenlund, T., Paulsson F., Tunejd Ejd, C., Inzunza, M., & Wikström, C. (u.å.). *Attitudes towards Empathy in Police Work: a Police Student Perspective* [opublicerat manuskript].

Stenlund, T., Wikström, C., & Inzunza, M. (2023). *Attitudes to the importance of empathy in police work: the student perspective*. AEA-Europe conference November 2018, Malta

Wikström, C., Stenlund, T., & Inzunza, M. (2018). *Cognitive perspective taking among Swedish National Police recruits – how can it be measured, and does the*

ability to take another's perspective change with education and training? 7th
Nordic Police Research Seminar, Police education unit, Umeå university,
September 19–21.